

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний торговельно-економічний університет

Кафедра психології

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСІБ ІЗ
АУТИЗМОМ**

Студентки 4 курсу, 5–ї групи
спеціальності 053 психологія
спеціалізації психологія

Запари Ілони
Віталіївни

Науковий керівник:
доктор психол. наук,
професор

Корольчук Валентина
Миколаївна

Керівник освітньо-професійної
програми:
кандидат психол. наук,

Овдієнко Ірина
Михайлівна

КИЇВ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1	8
АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСІБ ІЗ АУТИЗМОМ У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ	8
Висновки до 1 розділу	20
РОЗДІЛ 2	21
ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ, ОБГРУНТУВАННЯ ПСИХОДІАГНОСТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНТИНГЕНТУ	21
Висновки до 2 розділу	30
РОЗДІЛ 3	31
АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСІБ ІЗ АУТИЗМОМ.....	31
3.1. Прояви психологічних особливостей осіб із аутизмом.....	31
3.2. Практичні рекомендації щодо психокорекційної роботи з аутистами.....	36
Висновки до 3 розділу	44
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48
ДОДАТКИ.....	53

ВСТУП

Актуальність кваліфікаційної роботи полягає в тому, що кількість дітей з аутизмом зростає з кожним роком. За даними МОЗ, щорічно, кількість дітей з аутизмом зростає на 30%. Статистичні дані ВООЗ (Всесвітньої організації охорони здоров'я) свідчать про те, що із 160 новонароджених, одна дитина з аутизмом. За показниками центру з контролю та профілактики захворювань в США (Centers for Disease Control and Prevention) у 2012 році кожній 88-й дитині діагностували аутизм. У 2018 році кожна 59-та дитина характеризувалася аутистичними розладами. Статистика не перестає зростати, про це свідчать показники 2020 року: 1 дитина із 54 новонароджених. Дослідження показують, що частіше аутизм діагностують у хлопчиків, адже кожен із 34-х відрізняється відповідними атиповими відмінностями. В той час, коли у кожної 144-ї дівчинки спостерігають аутистичні прояви.

За різного трактування вченими вищезазначеного терміну в основні частині досліджень аутизм розглядається не як захворювання з певною етіологією (причини та умови виникнення тієї чи іншої хвороби), а як синдром, що поєднує атипові поведінкові характеристики.

Аутизм – це розлад, що має різні форми прояву, де проблематичність вивчення викликана взаємопов'язаним характером когнітивного, мовленнєвого, соціального і емоційного розвитку дитини. Порушення будь-якої із цих функцій наносять проблеми і на всі інші функціонуючі сфери дитячої психіки.

Відхід від реальності у світ власних переживань, крайня форма самоізоляції, обмеженість у вираженні емоцій, неадекватне реагування і дефіцит соціальної взаємодії – все це відмінні риси аутизму, загадкового комплексу психічних і поведінкових розладів, що становлять зростаючу світову проблему. Незважаючи на майже півстолітню історію досліджень, серед учених і далі точаться дискусії стосовно того, які причини аутизму є основними. Оскільки він є рідкісним розладом, що має різноманітні форми

прояву, тому доволі важко піддається вивченню. Обумовлено це найперше взаємозв'язаним характером соціального, когнітивного, мовленнєвого і емоційного розвитку в перші роки життя дитини. Порушення будь-якої з цих функцій позначаються на інших аспектах функціонування психіки дитини. Зокрема, проблеми у сфері соціального розвитку призводять до відставання в мовленнєвому розвитку, і навпаки [1, с. 4-5].

Сучасні уявлення про причини й механізми розвитку аутичного порушення базуються на численних даних, які свідчать про наявність вираженої патології на різноманітних рівнях організму, від психічного та нейрофізіологічного до нейрохімічного й анатомічного, а також – на результатах генетичних досліджень. Варто зазначити, що донині не існує єдиної концепції щодо чинників виникнення аутизму. Відомо, що в етіології та патогенезі цього розладу важливу роль відіграють генетичні й біологічні фактори (різні патології вагітності, родові травми, асфіксія під час пологів, чинники, що впливають після народження) [27, с.56].

При цьому необхідно зазначити, що на сьогодні багато питань щодо психологічної допомоги у комплексному процесі психолого-педагогічної роботи серед означеної категорії дітей залишаються не розкритими. Діти з розладами аутичного спектра є тією категорією, для якої, на жаль, у нашій країні не створені умови розвитку та навчання. Складність та різноманітність прояву цього феномену загалом та безпосередньо порушень у кожній конкретній дитини зумовлює необхідність виваженого, суворо індивідуального підходу в організації психодіагностичної роботи. Ранній початок корекційної роботи у комплексі з іншими необхідними заходами медикаментозного, логопедичного та реабілітаційного спрямувань виступає важливою передумовою та запорукою розвитку комунікативної функції таких дітей та можливості прийняттого функціонування у суспільстві.

Власне тому, проблема психокорекційної роботи серед дітей із порушенням аутичного спектру є неабияк актуальною та дуже далекою від свого остаточного вирішення.

Актуальність теми та важливість психодіагностичної та психокорекційної роботи з дітьми з РАС обумовили вибір теми дослідження: **«Психологічні особливості осіб із аутизмом».**

Об'єкт дослідження: аутизм як психологічна проблема.

Предмет дослідження: психологічні особливості осіб із аутизмом.

Мета дослідження: на підставі теоретичного аналізу та емпіричного дослідження з'ясувати особливості проявів осіб із аутизмом та розробити практичні рекомендації щодо психокорекційної роботи з аутистами.

Для досягнення поставленої мети були поставлені наступні **завдання:**

1. Здійснити аналіз наукових підходів щодо дослідження психологічних особливостей осіб із аутизмом у науковій літературі.
2. Описати організацію дослідження, обґрунтувати психодіагностичний інструментарій та охарактеризувати контингент обстежуваних.
3. З'ясувати прояви психологічних особливостей осіб із аутизмом.
4. Розробити практичні рекомендації щодо психокорекційної роботи з особами, які мають прояви аутизму.

Для розв'язання поставлених завдань використовувались такі **методи дослідження:**

теоретичні: аналіз психологічних джерел, програм, навчально-методичних посібників, з метою визначення сутності психологічних особливостей осіб із аутизмом;

емпіричні: пряме й опосередковане спостереження за дітьми із аутизмом з метою вивчення їх особливостей розвитку;

діагностичні методи: бесіда, з метою вивчення стану функціонування предмета дослідження; спостереження, вивчення продуктів діяльності; методика CARS [26, с.141], шкала розвитку PEP-R [26, с.13], методика

«Восьмиколірний тест М. Люшера» [2, с.48], Шкала тестів розумового розвитку А.Біне –Т. Сімона «Діагностика розумового розвитку» [4, с. 59];

статистичні: методи логіко-математичної обробки експериментальних даних.

Рівень вивчення проблеми. Уперше про аутизм заговорили у двох протилежних частинах світу – Сполучених Штатах Америки та Австрії – Лео Каннер та Ганс Аспергер [41]. Саме Л. Каннер влучно описав класичну тріаду симптомів аутизму, яка й досі залишається незмінним стандартом у діагностичних класифікаціях розладів спектра аутизму. Також цей дефект вивчали чимало інших науковців, розглядаючи його з різних позицій. Найвідомішими з-посеред них були: С. Мнухін [17], О. Нікольська [2], Е.Орніц [40], К. Джіллберг [35], Е. Баєнська [4], М. Ліблінг [12], І. Костін [1], М. Веденіна [37], А. та О. Аршатські [16] та інші.

Різні аспекти проблеми аутизму досліджували багато українських науковців, зокрема: Т. Галах [2], О. Гаврилова [4], І. Логвінова [6], К.Островська [8; 9; 23], Т. Скрипник [13;14;15;26], В. Тарасун [16], С.Максименко [3], О. Літвінова [5]та ін.).

Дослідженням розвитку дітей з розладами аутичного спектру (РАС) займалися О. Микільська [21], І.С. Мельник [19], Л. Кирилова [18], О.Новікова [22], Н.Пахомова [10], Т. Скрипник [26], В. Помогайбо [25] та інші вчені. Методи емоційної регуляції осіб з аутизмом розроблені такими фахівцями як: О. Нікольською [15], О.Баєнською [6], М. Ліблінг [36], О. Лютовою [7], Г.Моніною [14] та ін. Переваги цих методів у тому, що завдяки їхньому впливу дитина опановує навички довільної організації поведінки.

Наукова новизна одержаних результатів: Визначено психологічні особливості осіб із аутизмом, а саме: за шкалою встановлення контактів діагностовано середній рівень, особи з аутизмом мають обмежені здібності та здатність встановлювати соціальні та міжособистісні контакти, за шкалою «гра і зацікавленість предметами» встановлено, що у досліджених з аутизмом

нижчий рівень зацікавленістю предметами, що свідчить про нижчий рівень їх функціонального розвитку, визначаючи рівень реакції на подразники дійшли висновку, що у дослідженій категорії переважає середній рівень реакції на подразники, низький рівень розвитку мовлення, середній рівень перцепції, низький рівень комунікативних навичок, середній рівень розвитку дрібної моторики, низький рівень пізнавальної діяльності, через це вони мають значні труднощі у сприйнятті, обробці та розумінні інформації.

Практичне значення: полягає у тому, що одержані результати рекомендовані до використання у роботі з інклюзивними дітьми, щодо кращого розуміння психологічних особливостей осіб із аутизмом, розуміння їх потреб. Матеріали дослідження можуть бути використані у психологічній практиці, закладах дошкільної освіти, центрах психологічної допомоги особам із аутизмом, під час проходження студентами психологічної практики та науково-дослідницької роботи, практичні рекомендації можуть бути використані для психокорекційної роботи з аутистами, для покращення взаємодії при роботі з аутистами.

Експериментальна база дослідження: у дослідженні взяли участь 20 дітей старшої дошкільної групи з аутизмом, вік досліджених – 5-6 років. Базою для дослідження став заклад дошкільної освіти ГО «Центр АВА-терапії» (Applied Behavior Analysis) м.Київ.

Апробація результатів дослідження: результати дослідження заслуховувалися на засіданні кафедри психології ДТЕУ.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів основного тексту, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладено на 45 аркушах комп'ютерного тексту, робота містить 1 таблицю та 2 рисунки.

РОЗДІЛ 1

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСІБ ІЗ АУТИЗМОМ У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Аутизм є серйозною формою патології розвитку, що вражає нервову систему внаслідок порушення роботи мозку і проявляється затримкою розвитку основних навичок, відсутністю глобальних дій і соціального спілкування, односторонніми інтересами і повторюваними рухами [38, с. 89].

Протягом більшої частини ХХ століття, аутизм і шизофренія вважалися формами психічних захворювань, і лише зараз їх визнали проявами різних розладів. У міжнародній класифікаційній системі МКХ-10 аутизм включено до рубрики «Загальні розлади розвитку» (F84), «Розлади психічного розвитку» (графи F80-F89) [16, с. 23].

З 2018 року на практиці використовується новий набір критеріїв діагностики аутизму.

Ці критерії є частиною довгоочікуваного оновлення «Міжнародної класифікації хвороб». Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ). Остання версія під назвою ICD-11 об'єднує аутизм, синдром Аспергера та первазивні розлади розвитку в один діагноз – «розлад спектру аутизму» (код 6A02).

У новій версії МКБ розлади спектру аутизму розділили на підтипи, які вказують на наявність/відсутність інтелектуальної недостатності та здатності людиною використовувати «функціональну мову» (усну чи письмову).

Зміни в МКХ-11 відображають критерії п'ятого видання Діагностичного та статистичного посібника з психічних розладів (DSM-5), опублікованого в 2013 році [4, с. 158].

«Однак ICD-11 використовує деякі з найкращих частин DSM, не потрапляючи в ті самі пастки», – сказав Фред Волкмар, професор дитячої психіатрії педіатрії та психології в Єльському центрі вивчення дітей.

Риси аутизму, описані в МКБ-11, належать до тих самих двох категорій, що й у DSM-5: труднощі з ініціюванням і підтримкою соціального спілкування та взаємодії, а також обмеження інтересів і повторювана поведінка. Попередні версії кожного підручника містили третю категорію мовних задач.

Дві нові рекомендації дозволяють лікарям діагностувати аутизм разом з іншими захворюваннями, такими як тривога або синдром дефіциту уваги, гіперактивності; у попередніх версіях лікарі могли вибрати лише один із цих діагнозів.

Але між двома посібниками також є відмінності. МКБ-11 надає конкретні рекомендації щодо диференціації аутизму з інтелектуальною недостатністю. Натомість, DSM-5 просто визнає, що аутизм і інтелектуальна недостатність можуть співіснувати.

Класифікації DSM-5 та ICD-11 включають дезінтегративні розлади у дітей аутистичного спектру [42, с. 88].

Але DSM-5 не включає регресію як діагностичний критерій аутизму. МКБ-11 говорить про «втрату раніше набутих навичок» як про ознаку, яка допомагає клініцистам поставити діагноз.

На відміну від DSM-5, ICD-11 є більш гнучким і не вимагає від людини певної кількості або комбінації характеристик, щоб досягти «порогу» аутизму. Натомість наводиться перелік кількох визначальних ознак, які дають можливість лікарю поставити правильний діагноз [25, с. 90]

Діагноз розладів аутистичного спектру ставиться у віці від 3 до 5 років і ґрунтується на основних симптомах, таких як нетерпимість до навколишнього середовища. Хоча основні симптоми аутизму перераховані серед багатьох, етіологія та патогенез їх виникнення, науково не доведено, підтверджено чи

пояснено. Пріоритет віддається генетичним факторам, що визначають природний характер захворювання. Про це свідчать виявлення випадків цього захворювання в родинах, де вже є хворі. Інші вчені вважають, що це результат внутрішньоутробного розладу центральної нервової системи.

Існують десятки теорій про походження аутизму, тому буде доречно розглянути три основні концепції причини виникнення розладів аутистичного спектру:

1. Поведінкова, або біхевіористична (М. Аман, S. Folstein, М. Lewis та інші);
2. Біологічна, в тому числі генетичні, теорії дії пренатальних факторів, нейрохімічні та імунологічні концепції (В. Лебединська, С. Мнухіна, І. Скворцов та інші);
3. Когнітивна (А. Леслі, С. Барон-Коен) [14, с. 78].

Аутизм від біхевіоризму оцінюється на рівні поведінкових проявів. Згідно з визначення поведінкової психології, аутизм – це сукупність недоліків і надлишків поведінки, які можуть бути змінені під впливом привілейованих, ретельно спланованих і конструктивних стосунків з іншими. При цьому недолік поведінки – це те, що дитина не робить або робить недостатньо, а надлишок – це рухи і дії дитини, які часто проявляються і змінюють її поведінку на неадекватну і неефективну, що гальмує розвиток, взаємодію з навколишнім середовищем [10, с. 156].

В даний час генетика або її комплексне поєднання вважаються основними факторами розвитку розладів аутистичного спектру. Одна з найпопулярніших і поширених гіпотез щодо розвитку аутизму полягає в тому, що аномалія викликана генетичними порушеннями, проте не зрозуміло, що викликає домінуючий вплив на феномен розладу аутистичного спектру – взаємодія багатьох генів або рідкісні мутації, які можуть мати посилений ефект.

Залежно від поширеності та ступеня генетичної залежності розрізняють дві крайні форми РАС: пряму генетичну схильність до захворювання та форму спадкової схильності до захворювання, між якими існують різні проміжні форми. У випадках схильності до етіології РАС, важливу роль відіграють чинники середовища, різноманітність і кількість яких у сучасному штучному світі зростає [43].

Згідно з висновками Міжнародного консорціуму молекулярно-генетичних досліджень аутизму, в 2 і 7 хромосомах людини є частина, що відповідає за схильність до аутизму. Канадський вчений С. Шерер вважає, що причиною аутизму є 7 хромосома [14, с. 19].

Багато досліджень показали, що кількість генів, залучених до аутизму, може вимірюватися сотнями. На даний момент виявлено принаймні понад 100, з яких близько 60% є домінантними і близько 40% рецесивними [26, с. 178].

Таким чином, слід надавати більше прецедентів генетичним змінам, які, ймовірно, успадковуються, а нові мутації можуть спричинити аутизм людини, чії батьки не мають цього розладу.

Відхилення в розвитку можуть бути викликані різними негативними факторами, що впливають на плід під час вагітності – кровотечі, вживання великої кількості лікарських препаратів, різними токсичними та інфекційними впливами. Крім того, розвиток аутизму пов'язаний з пренатальними та перинатальними факторами ризику, такими як вік матері або батька, низька вага при народженні, передчасні пологи та гіпоксія під час пологів. Імовірність розвитку аутистичного спектру підвищується через вірусні інфекції (кір, вітряна віспа), якими жінка переохворіла під час вагітності або під час контакту з токсичними чи хімічними речовинами. Ще однією можливістю аутизму є вплив на матір деяких несприятливих зовнішніх факторів (внаслідок її емоційної вразливості, депресії, важких переживань, впливу травматичних подій), в результаті чого дитина в утробі матері закрита для зовнішніх впливів. З цієї причини аутист ховається у власному світі, де відчуває себе в безпеці,

що порушує процеси психічного, інтелектуального та емоційного розвитку людини з аутизмом.

Одна з думок сучасних науковців трактує походження аутизму як відхилення в розвитку структур мозку і загальних закономірностей дозрівання функціональної нервової системи на початку онтогенезу людини. Біо- та нейрохімічна теорія походження аутизму пов'язує його зі значними змінами в хімії мозку, виділяючи, зокрема спадкові фактори, що викликають такі розлади. Вважають, що кров матері може містити такі аутоантитіла, які порушують розвиток деяких елементів нервової тканини [16, с. 293].

До появи розладу аутистичного спектру можуть призводити не тільки внутрішні фактори, а й зовнішні, такі як певна їжа, важкі метали, навколишнє середовище, пестициди і т.д. Захворювання імунітету швидше за все народить дитину з аутизмом [42].

Основою для створення когнітивних концепцій стали результати експериментальних досліджень і спостережень, які виявили не тільки зниження деяких навичок у людей з аутизмом, але й особливі та унікальні здібності (запам'ятовування слів з різним значенням, відтворення незрозумілих звуків, розрізнення замаскованих зображень та інше) [9, с. 55].

Теорія наміру, сучасна теорія аутизму, яка нещодавно набула популярності, стверджує, що тріада поведінкових аномалій при аутизмі спричинена відсутністю базової людської здатності розуміти думки чи наміри інших. Відповідно до цієї теорії, люди з аутизмом не розуміють думок і бажань інших, що може призвести до відхилень у розвитку та уяві, а також у комунікації та соціальних навичках.

Проблема аутизму досліджується багатьма вченими та висвітлюється в науковій, медичній, психологічній та педагогічній літературі. Це стосується переважно зарубіжних досліджень (Г. Аспергер, М. Брістоль, Л. Каннер, С. Харріс та інші) [17, с. 21].

Як і в останніх дослідженнях, багато вчених звернули увагу на цю проблему. Феноменології аутизму присвятили свою монографію Т. Скрипник, К. Островська, які розкрили у своїх працях основні проблеми психологічної допомоги дітям з аутизмом. В. Тарасун підготував посібник щодо концепції розвитку, виховання та соціалізації дітей-аутистів. Д. Шульженко дуже добре описав поняття у своїй праці на тему походження та категорії аутизму. О. Хаустов у своїй науковій праці розкриває основні способи організації середовища для розвитку соціалізації та спілкування у дітей з розладами аутичного спектру, тощо.

Н. Пахомова вказує, що термін «аутизм» належить Е. Блейлеру, який вперше вжив його для позначення особливого типу мислення, регульованого емоційними потребами людини і незалежного від реальної дійсності, і вперше описаний психіатром у 1943 році Л. Каннером [20, с. 158].

Т. Скрипник стверджує, що аутизм – це генералізований (комплексний) розлад розвитку, який впливає на вербальну та невербальну комунікацію та соціальні взаємодії, а також перешкоджає формуванню процесів подолання. Розлади аутистичного спектру зазвичай діагностують у віці до трьох років. Інші ознаки, часто асоційовані з аутизмом: обмежене повторювання стереотипних рухів, нетерпимість до змін навколишнього середовища або повсякденного життя, незвичні реакції на сенсорні подразники [15, с. 4].

«Одним із клінічних варіантів цього типу дизонтогенезу є дитячий аутизм» - вважає В. Тарасун. Щодо частоти цієї патології розвитку, то, за даними автора, існують різні дані: від 6-17 (В. Каганом) до 57 (за К. Гілбертом) на 10 тис. дітей (аутизм частіше зустрічається у хлопчиків, ніж у дівчат). При цьому типі психічного дизонтогенезу спостерігаються складні поєднання загальних психічних недорозвинень дитини, а саме: затримка, порушення та прискорений розвиток окремих психічних функцій [10, с. 43].

Т. Галах вважає, що аутизм – це специфічний діагноз, який характеризується комплексом симптомів, які проявляються порушенням мови,

соціалізації та стереотипними рухами. Автор зазначає, що аутизм – це не хвороба, а сукупність порушень у розвитку нервової системи, це порушення розвитку емоційно-особистісної сфери дітей та підлітків.

Сучасні наукові класифікації дитячого аутизму, які відображають ступінь відхилення від нормального розвитку, дозволяють зрозуміти, як проявляються первинні та вторинні симптоми розладів аутичного спектру у дітей дошкільного віку. На нашу думку, варто звернути увагу на класифікацію Н. Пахомової, яка поділяє особливості психічного розвитку дітей з аутизмом на 4 категорії залежно від вираженості афективної патології [31, с. 89]:

1 категорія – спілкування практично відсутнє. Самоушкодження розглядається як прояв аутичного захисту. Характерні недостатні божевільні страхи. У безцільних високоординованих рухах спостерігаються пластичні рухи, що проявляються як активні форми самостимуляції. Для дослідження, використовують органи нюху, вестибулярного і дотикового апаратів. Є потреба постійного догляду дорослої людини в умовах спеціального закладу або в сім'ї.

2 категорія – спілкування обмежене, особливо в незвичайних обставинах. Занепокоєння викликається підвищеною чутливістю. Операція є вибірковою та приділяє велику увагу стійкості. Відзначається скутість, напруга м'язового тону, недорозвинення дрібної моторики. Пізнавальні процеси виражаються в символічних іграх, що характеризуються сильною стереотипністю. Може використовуватись мова в емоційно важливих ситуаціях. Прогноз: можливе домашнє навчання за індивідуальною програмою, засвоєння основ лічби, читання. Дитина потребує постійного догляду.

3 категорія – з обмеженою потребою, спостерігається значна вибірковість спілкування, переважно з дорослими. Потенційна агресія і афективні переживання частіше проявляються у вербальних формах, в однотипних образах. Спостерігаються рухова працездатність, ослаблення

м'язового тону, порушення координації рухів. Значний вплив на ефективність сприйняття має афективне ставлення. Сприйняття вибіркове. Високий рівень розвитку пам'яті, особливо на емоційно значущі події. Характерний нерівномірний ритм розумової діяльності, є узагальнення, судження про суттєві ознаки, але мотивація відповіді утруднена. Обмеженість інтелектуальних інтересів. Прогноз: можливе навчання вдома або з репетитором за спеціальною програмою, самостійне проживання під опікою батьків або опікуна та набуття професійних навичок.

4 категорія – діти не виявляють ініціативи в процесі спілкування. Характерні розлади, схожі з неврозами: вираженість загальмованість, сором'язливість, особливо в контакті, відчуття власної неадекватності, що посилює соціальну неадекватність. Поведінка зазвичай навмисна. У напруженій ситуації може спостерігатися рухова стереотипність, метушливість, зниження концентрації уваги. Характерні труднощі в навчанні дрібної моторики. Затримка рухів на відміну від здорових дітей. Прогноз сприятливий. У школі можна вчитися за колективною програмою [11, с. 160-162].

В. Помогайбо зазначає, що аутизм у дітей – це захворювання, симптомами якого є порушення спілкування дитини з навколишнім світом, переважно з іншими людьми, мимовільна самоізоляція, що призводить до порушень розвитку емоційної сфери, мови, когнітивних здібностей, функцій, поведінки в цілому [16, с. 219].

К. Островська вважає, що згідно з МКБ-10 аутичні синдроми включені до розділу «Загальні порушення розвитку» в розділі «Порушення психологічного розвитку». Вони поділяються на:

F84 – загальні вади розвитку. Розлади цієї групи характеризуються якісними відхиленнями у взаємних соціальних взаємодіях і способах спілкування, а також обмеженим і стереотипним набором повторюваних інтересів і видів діяльності.

F84.0 – аутизм у дітей. Цей тип загальної вади розвитку визначається як наявність патологічного та/або порушення розвитку, яке вперше проявляється у віці до трьох років і характеризується ненормальним функціонуванням у трьох сферах: соціальна взаємодія, спілкування, поведінка (обмежений набір повторюваних форм).

F84.1 – атиповий аутизм. Цей тип генералізованого розладу розвитку відрізняється від дитячого аутизму термінами або неповним виконанням усіх трьох груп діагностичних критеріїв.

F84.10 – незвичайний вигляд.

F84.11 – атипові симптоми.

F84.12 – незвичайний як за часом, так і за симптомами.

F84.2 – синдром Ретта. У цьому стані початковий період очевидно нормального розвитку супроводжується частковою або повною втратою мови, набутих рухових і ручних навичок і затримкою росту голови.

F84.3 – інший дитячий дезінтегративний розлад. Це загальний розлад розвитку, який характеризується періодом загалом нормального розвитку перед появою, після чого протягом кількох місяців відбувається значна втрата раніше набутих навичок у кількох сферах розвитку.

F84.4 – розлад гіперактивності, пов'язаний із розумовою відсталістю та стереотипними рухами. Це нечітко описаний стан з неясним нозологічним походженням.

F84.5 – синдром Аспергера. Цей розлад. Нозологічна самостійність якого не визначена, характеризується тим же типом якісних порушень у взаємних соціальних взаємодіях, що й типовий аутизм, а також обмеженою кількістю стереотипних і повторюваних інтересів і видів діяльності.

F84.8 – інші загальні вади розвитку.

F84.9 – загальний розлад розвитку неуточнений. Цю діагностичну категорію слід використовувати для розладів, які відповідають опису загального розладу розвитку, коли неможливо визначити, чи відповідають

діагностичні критерії будь-якого з попередніх пунктів F84 через суперечливі дані або відсутність відповідної інформації [10, с. 15-18].

В ігровому плані, за словами В. Помогайбо, особливо значних змін зазнають діти з розладами аутистичного спектру. Гра часто зводиться до одноманітного постукування, пересування предметів, погладжування, дотиків до обличчя, нюхання, облизування. Звертається увага на надто швидке насичення кожною грою, зацикленість на одній і тій самій маніпуляції, безсюжетність, складність гри, її стереотипність. Замість того, щоб гратися, діти можуть повзати, ходити, іноді стрибати, перевертатися. Після трьох років ця поведінка іноді пов'язана зі ставленням до певних об'єктів (іграшок, стрічок, каблучок тощо) як до особливих цінностей [8, с. 221].

За словами В. Тарасуна, основними причинами розладів аутистичного спектру є:

- Біологічна неефективність усіх регуляторних систем (активаційної та інстинктивно-афективної), а також відсутність аналітичних систем (гностичної, мовної, моторної);

- Соціальні фактори (вторинні). Початковий енергетичний дефіцит дітей (швидке виснаження, швидке насичення будь-якою діяльністю, низькі сенсорні порогови зі значним негативним фоном тощо) посилює у них схильність до формування реакції тривоги, що викликає хронічний стан дискомфорту. Тому, на думку дослідника, аутизм є для цих дітей своєрідною компенсаторною реакцією, спрямованою на захист від травмуючого зовнішнього середовища [24, с. 60].

За словами В. Помогайбо, у немовлят вже можуть бути перші ознаки аутизму у вигляді відсутності комплексу поживлення під час спілкування з мамою та іншими близькими людьми. У більш пізньому віці прояви аутизму «розсмоктовують», обмежуючи або повністю ігноруючи контакти з навколишнім світом. Зовнішній вигляд дітей з аутизмом характеризується

жорстким виразом обличчя, спрямованим у простір або як би спрямованим всередину, зорової реакції немає. Проте для них характерна підвищена чутливість до світлових, звукових та інших подразників [13, с. 219].

За словами Т. Скрипник, діти з аутизмом мають великий потенціал розвитку. Обмеження, які заважають їм рухатися вперед, за принципом побудови зростання – відсутність соціальних характеристик і порушення соматосенсорних і психомоторних процесів – можна подолати. З іншого боку, спеціально підібрані (на основі світового досвіду) методи виховання та розвитку таких дітей сприятимуть успішному формуванню їх інтелектуальних та адаптаційних здібностей.

На думку того ж самого автора, оптимальний розвиток дітей з аутизмом базується на таких взаємопов'язаних умовах:

1. Раннє виявлення вад розвитку та участь в ефективних корекційно-розвивальних програмах (у рамках програм раннього втручання або раннього систематичного догляду);

2. Позитивні зміни в сім'ї аутичної дитини, створення максимально сприятливого середовища для його розвитку;

3. Планове введення дитини в загальноосвітній навчальний заклад залежно від стану та можливостей її розвитку (які постійно переглядаються з метою перегляду умов для продуктивного навчання та розвитку дитини);

4. Адаптація загальноосвітнього простору, що має потенціал для розвитку підтримки, стимулювання та корекції дитини з аутизмом.

Використання природних ресурсів, у тому числі:

– об'єктно-просторовий (облаштування простору, навчальне місце, адаптивна тематика, підтримуюча та альтернативна комунікація);

– організаційно-змістовні (структурування сфер життєдіяльності, таких як освіта, побут, вільний час; шкали навантажень, наочне забезпечення, елементи програми ТЕАССН, правила взаємовідносин із середовищем);

– соціальна психологія (значущі інші, соціальні ролі, соціальні потреби, почуття, звички).

5. Створення грамотного психолого-педагогічного супроводу групою фахівців різного профілю та батьками, які розроблятимуть та послідовно реалізовуватимуть індивідуальну програму розвитку дитини;

6. Організація систематичної корекційно-розвивальної роботи з дитиною (паралельно з навчальним процесом), спрямованої на формування основних психологічних особливостей дитини (регуляція тону, відчуття безпеки, сенсорна інтеграція).

7. Педагогічне та методичне забезпечення процесів навчання та розвитку дітей-аутистів. Використання кожної з цих умов у вихованні та навчанні та їх взаємна сумісність безпосередньо впливають на позитивний розвиток дитини зі спектром аутизму [15, с. 13-14].

Висновки до 1 розділу

Аутизм — це дуже складне захворювання, пов'язане з генетикою та неврологією, але причини якого достовірно невідомі.

Багато національних і міжнародних вчених брали участь у дослідженні людей із розладами аутистичного спектру. Аутизм визначено як розлад розвитку, який впливає на спілкування та соціальну взаємодію, а також ускладнює процеси адаптації людини. Доведено, що причини аутичних розладів можна розділити на біологічні (неадекватність систем контролю та відсутність аналізаторних систем) і соціальні. Але надається перевага генетичним факторам, які впливають на природу розладу, вважають одні науковці. Інші дослідники висувують припущення, що його поява пов'язана з порушеннями центральної нервової системи, що виникають на пренатальному та перинатальному етапах. З численних теорій, які пояснюють виникнення розладу спектра аутизму, вчені виділили три основні та найбільш точні концепції причин цього стану: поведінкову (також відомо як біхевіористичну), біологічну (зі урахуванням генетичних факторів, теорій, пов'язаних з перинатальними чинниками, а також нейрохімічних та імунологічних концепцій) і когнітивну. Розкрито основні симптоми аутизму. Це насамперед затримка мовленнєвого розвитку та відсутність бажання контактувати – брак спілкування, обмеженість інтересів, стереотипи, проблема розвитку мовлення – невербальне спілкування (відмова від зорового контакту та фізичних обіймів), невміння дружити з однолітками, відсутність співчуття до інших, деякі люди з аутизмом можуть бути гіперчутливими або гіпо-чутливими до зорових, слухових, дотикових або інших подразників, непередбачувана реакція на зміни у середовищі, демонстрація повторювальних рухів, їм важко сприймати, виражати та регулювати свої емоції.

Важливо розуміти, що кожна людина з аутизмом унікальна, і її досвід може відрізнятись. Надання підтримки та розуміння таким особам допоможе створити більш доступне та інклюзивне середовище для них.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ, ОБГРУНТУВАННЯ ПСИХОДІАГНОСТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНТИНГЕНТУ

Наше дослідження проводилось на базі закладу дошкільної освіти ГО “Центр АВА-терапії”.

Для проведення констатувального експерименту було відібрано 20 дітей старшого дошкільного віку з аутизмом.

Всі завдання виконувались і пропонувались послідовно, в різні дні і ранкові години.

Психодіагностичний інструментарій було відібрано згідно наступних вимог:

1. Відповідність обраного інструментарію віковим особливостям дітей молодшого та старшого дошкільного віку.
2. Відповідність обраного інструментарію встановленим діагностичним критеріям, що використовуються для обстеження дітей з аутизмом.
3. Можливість дослідити та проаналізувати рівень впливу засобів заохочення дітей старшого дошкільного віку з аутизмом в умовах навчально-виховного процесу дошкільного навчального закладу.

З урахуванням вищенаведених вимог було визначено основні методики дослідження, зокрема: психологічне спостереження, методика CARS [26, с.141]., шкала розвитку PEP-R [26, с.13], методика «Восьмиколірний тест М. Люшера» [2, с.48], Шкала тестів розумового розвитку А. Біне –Т. Сімона «Діагностика розумового розвитку» [4, с. 59].

Завданнями констатувального експерименту було визначено:

1. Організувати дослідження відповідно до вищевказаних вимог.

2. Визначити вибірку досліджуваних (кількість, склад, вікові обмеження).
3. Визначити методичний інструментарій та провести його модифікацію у відповідності до критеріїв дослідження.
4. Встановити послідовність проведення психодіагностичної процедури на основі визначених у дослідженні теоретичних положень і принципів.
5. Дослідити рівень розвитку досліджуваних дітей з аутизмом.
6. Здійснити аналіз зібраних емпіричних даних та на цій основі визначити психологічні особливості осіб із аутизмом.

Для оцінювання успішності виконання завдань за методиками було передбачено використання бально-рівневої системи. Кожне завдання оцінювалося окремо.

Власне дослідження проводилося у 4 етапи. В різні дні і години.

На **першому етапі** ми визначали рівень розладів аутичного спектру у досліджуваних, застосували методику CARS – Childhood Autism Rating Scale (Шкала оцінювання дитячого аутизму) Е. Шоплера, Р. Рейхлера, Б. Ренера.

Метою використання шкали CARS (Child Autism Rating Scale) було визначення рівня його вираженості у дітей-аутистів у старшому дошкільному віці та оцінка даних про психологічні особливості дітей з різним ступенем аутизму, використання даних, отриманих за результатами інших методик про особливості психічного розвитку.

Шкала оцінки поведінки дитячого аутизму (CARS) складається з 15 пунктів, які допомагають діагностувати аутизм у дітей; відрізнити їх від дітей з інтелектуальною недостатністю, але без синдрому аутизму; дає можливість розрізнити ступінь аутизму від легкої до середньої та важкої.

Деталі шкали CARS: введення часток, що показують різні діагностичні критерії, пов'язані з загальними симптомами аутизму як синдрому; замінити суб'єктивні клінічні спостереження об'єктивними спостереженнями, які дозволяють проводити безпосередню оцінку за допомогою спостережень за поведінкою.

Шкала оцінки дитячого аутизму (CARS) містить 15 шкал: міжособистісні стосунки, наслідування, емоційна реакція, контроль тіла, використання предметів, адаптація до змін, зорова реакція, слухова реакція, реакція на смак, нюх, реакція на дотик, використання їх, сором'язливість або нервозність, вербальне спілкування, невербальне спілкування, рівень активності, рівень і ступінь інтелектуального розвитку, загальне враження. (Додаток В)

Кожна шкала оцінюється від 1 до 4 балів. Загальний бал за всіма шкалами дозволяє виявити наявність або відсутність розладів аутистичного спектру, а також визначити рівень аутизму:

від 15 до 30 балів свідчить про відсутність аутизму;

30 - 37 балів - легкий або помірний аутизм;

37 - 60 балів - важкий аутизм.

На другому етапі констатувального експерименту було досліджено стан емоційно-мотиваційної сфери дітей з розладами аутичного спектру, застосувавши методику «Восьмиколірний тест М. Люшера».

Мотиваційна сфера дітей з РСА досить добре описує диспозиційний підхід, при якому спонукання до дії визначається станом дитини, а особливо її емоційними переживаннями.

Кольоровий тест Люшера – це психологічний тест, розроблений доктором Максом Люшером. Колірна діагностика Люшера дозволяє виміряти психофізіологічний стан, стресостійкість, активність і комунікативні здібності. Тест Люшера допомагає визначити причину психічної напруги, яка може призвести до появи фізіологічних симптомів.

Макс Люшер виявив, що сприйняття кольору є об'єктивним і універсальним для всіх, але індивідуальні колірні переваги суб'єктивні. Ця відмінність дозволяє вимірювати суб'єктивні стани за допомогою тестових кольорів.

В даний час існує два варіанти тесту Люшера: короткий і повний.

При використанні короткого варіанту використовується набір (масив) з восьми кольорів: сірий (номер за замовчуванням - 0), темно-синій (1), синьо-зелений (2), червоно-жовтий (3), жовто-червоний (4), червоно-синій або фіолетовий (5), коричневий (6) і чорний (7).

Повна версія кольорового тесту Люшера («клінічний кольоровий тест») складається із семи кольорових карток (Додаток А).

Правильна процедура тестування полягає в класифікації перевірених квітів відповідно до ступеня їхнього суб'єктивного схвалення. В інструкції міститься прохання відмовитися від асоціацій із загальноприйнятою модою, традиціями та смаком, а вибирати кольори виключно на основі особистого ставлення.

Результати кольорової діагностики Люшера дозволяють індивідуально оцінити та отримати професійні рекомендації, як уникнути психічного стресу

та фізіологічних симптомів, які він викликає. Крім того, тест Люшера надає додаткову інформацію для психотерапії.

На третьому етапі потрібно було визначити актуальний рівень та зони найближчого розвитку дитини, а також з'ясувати нетипові способи поведінки у межах психологічного супроводу. За основу використано профіль шкали розвитку PEP-R, з метою дослідження вміння наслідування у дітей із аутизмом, їх сприймання, рівня дрібної та великої моторики, пізнавальної діяльності, зорово-рухової координації, можливостей спілкування та активного мовлення, а також поведінкових проявів аутизму: емоційних реакцій (страхів, агресії, негативізму), нав'язування контактів, способі реагування на зовнішні подразники та зацікавлення іграми.

Розширений психолого-педагогічний профіль (PEP-R) — це концепція оцінки розвитку дітей з аутизмом і дітей з порушеннями розвитку. Тест в першу чергу призначений для дітей дошкільного віку або молодших, тобто від 6 місяців до 7 років. Психолого-освітній профіль (PEP-R) включає шкалу розвитку та шкалу поведінки.

Шкала розвитку. Пункти шкали розвитку PEP-R поділяються на сім показників розвитку:

- 1) наслідування;
- 2) сприйняття;
- 3) дрібна моторика;
- 4) висока моторика;
- 5) координація рук і очей;
- 6) пізнавальна діяльність;

7) спілкування, активне мовлення.

Володіння цими областями перевіряється за допомогою 131 завдання, перелічених у «Посібнику з тесту PEP-R». (Додаток Г)

Система оцінювання за шкалою розвитку включає оцінку «зараховано» або «не зараховано», яка вказує на те, чи було завдання чітко виконано чи не виконано, і «заохочувальну» оцінку, яку дають дитині, яка лише частково розуміє, що робити. вниз. у певному завданні або має недостатні навички для його якісного виконання. Дитина може проявити розуміння того, що потрібно зробити, або навіть частково, але певним чином.

Таке вирішення завдання оцінюється як «що подає надії»/«багатоочікуване».

Основи оцінювання професійної успішності:

«зараховано» — завдання, яке дитина може розв'язати самостійно, оцінюється оцінкою (зар.);

«обнадійливо» – рівень заохочення (об.) /зона найближчого розвитку/ оцінює виконання завдання, яке дитина більш-менш виконує, але не може успішно виконати; або коли потрібно кілька разів продемонструвати виконання завдання;

«не зараховано» – коли дитина не розв'язує або навіть не намагається розв'язати частину завдання, незважаючи на те, що експериментатор це неодноразово показував; за виконання завдання він отримує записку «н. зар.».

Шкала поведінки. Шкала поведінки PEP-R призначена для виявлення нетипової поведінки, характерної для РАС. (Додаток Г)

42 завдання шкали поведінки поділено на чотири частини:

- 1) налагодження контактів та емоційні реакції;
- 2) гра та зацікавлення предметами;

- 3) реакції на імпульси;
- 4) мовлення, мова.

Наприклад, завдання на поведінковій шкалі зосереджуються на розпізнаванні здатності встановлювати зоровий контакт, розпізнаванні неправильного використання обладнання, надмірного інтересу до запахів і смаку речей, незвичайного використання слів або некоординованої поведінки під час виконання завдання. Поведінка була класифікована як «відповідна», «помірно невідповідна» та «значною мірою невідповідна». Завдання шкали поведінки, на відміну від пунктів шкали розвитку, узгоджені з нормами поведінки. Поведінка без помірних або значних відхилень не є нормою для жодної вікової групи.

За результатами шкали поведінки можна відстежити зміни в поведінці дитини. Якщо поведінка характерна для певного віку, то дитині ставлять оцінку «адекватно». Якщо поведінка досить незвичайна, її можна оцінити двома способами: «помірно неадекватно» або «вкрай неадекватно». Помірно неадекватне використовується, коли поведінка дитини іноді гірша, але лише трохи відрізняється від нормальної. «Очевидно неадекватна» — це поведінка, яка значно відрізняється за інтенсивністю, якістю та частотою від нормальної та є явно ненормальною.

Крім того, тест PEP-R включає шкалу розвитку та графіки профілю поведінки.

Профіль шкали розвитку – це «результат» шкали розвитку (WSR), тобто сума всіх оцінених завдань шкали розвитку. Після порівняння результатів за шкалою розвитку та віковою шкалою можна визначити вік розвитку дитини. Сума всіх «заохочувальних» балів за кожною сферою розвитку визначає освітні можливості дитини і є відправною точкою для освітнього планування. Профіль

шкали поведінки показує суму вкрай невідповідних (середніх) оцінок у певній області поведінки, а також кількість помірно неадекватних (середніх) оцінок у кожній області поведінки.

Тому PEP-R призначений головним чином для планування індивідуальної додаткової програми та програми розвитку. Для дітей із дуже різними здібностями набагато корисніше буде оцінити та визначити сфери розвитку, де вони успішні, а де ні. Тест PEP-R може представити рівень розвитку дитини, визначений по відношенню до загальної популяції, у формі профілю, подібного до віку розвитку. Успішність дитини в кожній із сфер діяльності можна порівняти з іншими сферами розвитку.

На **четвертому етапі** констатувального експерименту для цілісної оцінки рівня розумового розвитку дошкільників ми застосували **шкалу тестів розумового розвитку А.Біне - Т.Сімона «Діагностика розумового розвитку»** (варіант Л. Термена) [13, с. 24]. Дана методика вважається найефективнішою під час визначення рівня розумового розвитку дітей від 3 до 15 років та передбачає дослідження розумового розвитку дітей конкретного віку. Для кожного віку за шкалою методики представлено по 6 тестів (Додаток Б). Кожен тест оцінюється позитивно чи негативно відповідно до вказівок до кожного завдання.

Дослідження проводять наступним чином: з дитиною конкретного віку проводять тести за методикою, розраховані на дітей, досліджуваного віку. Якщо дитина позитивно розв'язує всі ці тести, тоді переходять до тестів, розрахованих на дітей старшого віку, зупиняючись на шкалі того віку, тести якого дитина не може розв'язати.

Завдання проводили з кожною дитиною індивідуально, починаючи діагностику з тестів для дітей 3-х років.

Розумовий розвиток досліджених умовно класифікували на 3 рівні:

достатній (норма) рівень розумового розвитку – усі виконані завдання за шкалою відповідного віку;

високий – декілька вірних завдань за шкалою тестів для старших дошкільників на 1 рік;

дуже високий (обдаровані діти) – декілька вірно виконаних завдань за шкалою, призначеною для старших на 2 роки дошкільників.

Висновки до 2 розділу

Дослідження психологічних особливостей осіб із аутизмом проводилося у вигляді констатувального експерименту на базі закладу дошкільної освіти «Центр АВА-терапії»

Вибірка – досліджені із аутизмом старшої дошкільної групи (20 осіб), віком 5-6 років.

Підібрані психодіагностичний інструментарій з встановленими вимогами та завданнями допомогли в побудові планування експерименту.

Власне експеримент проводився у чотири етапи, на кожному з яких запроваджувались окремі методики, засоби та форми.

Представлено організацію та опис методик дослідження.

Перший етап констатувального експерименту полягав у визначенні рівнів розладів аутичного спектру у досліджуваних, застосувавши методику CARS – Childhood Autism Rating Scale (Біхевіоральна шкала оцінювання дитячого аутизму) Е. Шоплера, Р. Рейхлера, Б. Ренера. Інтерпретуючи отримані результати встановлено: 40 % (8 осіб) досліджених діагностовано легкий (помірний) ступінь аутизму, у 60 % (12 осіб) діагностовано середній рівень аутизму. Значний (важкий) ступінь аутизму не виявлено в жодного із досліджених.

На другому етапі досліджували стан емоційно-мотиваційної сфери дітей з аутизмом, застосувавши методику «Восьмиколірний тест М. Люшера». Слід зазначити головне, мотивація діяльності обумовлена станом дитини, зокрема її емоційним переживанням.

На третьому етапі застосували тести розумового розвитку PEP-R. Психолого-освітній профіль покращеної версії (PEP-R) є концепцією оцінки розвитку дітей з аутизмом, а також дітей із розладами розвитку.

Четвертий етап передбачав визначення рівнів розумового розвитку з допомогою шкали за методикою А. Біне-Т. Сімона.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСІБ ІЗ АУТИЗМОМ

3.1. Прояви психологічних особливостей осіб із аутизмом

З метою вивчення впливу методів заохочення на особистісний, поведінковий та інтелектуальний рівень дошкільників із розладами спектра аутизму та створення цілеспрямованої сукупності прийомів такого впливу для подолання або нівелювання ознак психічної дезадаптації дитини, порушень розвитку та гармонізацію її стану – ми вивчали індивідуальні особливості кожного з дітей групи до початку впливу на них методами заохочення для виявлення дисфункцій, що не відповідають оптимальній моделі розвитку.

Згідно зі шкалою оцінювання проявів дитячого аутизму (CARS) серед дітей з аутизмом було виявлено 40 % (8 осіб) з низьким рівнем аутизму, 60 % (12 осіб) таких, що мають середній рівень аутизму, дітей з високим рівнем аутизму не виявлено. У більшості дітей із спектром аутистичних порушень переважає середній рівень аутизму. Див. Рис. 3.1.

Рис. 3.1 – Результати за шкалою оцінювання проявів дитячого аутизму (CARS) (розроблено автором)

Аналізуючи особливості емоційної сфери досліджених з аутизмом за методикою «**Восьмиколірний тест М. Люшера**» інтерпретували наступні результати:

35 % (7 осіб) дітей даної групи характеризує шкала «x5x3», що говорить про прагнення цих дітей до сильних відчуттів, про намагання утверджувати та відстоювати свою індивідуальність, що перешкоджає спілкуванню з іншими дітьми;

20 % (4 особи) досліджуваних характеризує шкала +4+2, яка свідчить про бажання пошуку нових шляхів вирішення поставлених завдань, прагнення до самоствердження та ліквідації прірви, яка, як вони вважають, відділяє їх від інших.

15 % (3 особи) досліджуваних даної групи характеризує шкала =0=7, що свідчить про потребу в любові і добрих стосунках з оточуючими, щоб не опинитися в ізоляції.

30 % (6 особи) дітей даної групи характеризує шкала -6-1, яка говорить про негативний стан, почуття незадоволеності через недостатнє визнання та розуміння, прагнення до самообмеження і самоконтролю.

Готовність дитини брати участь у всьому, що викликає сильні емоції, намагання активно відстоювати свою індивідуальність і свободу, з одного боку, нерідко служить бар'єром розвитку. Надмірне зосередження на переживанні інтенсивних емоцій не сприяє інтелектуальному розвитку, а навпаки знижує його рівень. З іншого боку, переживання сильних емоцій може викликати так звану мотиваційну фіксацію, яка є механізмом розвитку мотиваційної сфери, коли дитина з аутизмом пережила евристичне відкриття від своїх спостережень.

Далі характеристики емоційної сфери дітей з аутизмом свідчить про їх незадоволену потребу у приналежності і любові; задоволення цієї потреби може мотивувати їхню поведінку. Почуття незадоволеності недостатнім розумінням та визнанням, а також пошуки альтернативних шляхів вирішення проблеми можуть штовхати дітей з аутизмом до небажаних для них соціальних

контактів, які при належній підтримці та стимулюванні можуть закріплюватися на рівні стереотипної позитивної поведінки.

Впроваджуючи **методику PEP-R**, оцінювання проводили традиційним способом за інструкцією.

Згідно із результатами опитувальника PEP-R встановлено, що у 20 % (4 досліджених) із РАС високий рівень **встановлення контактів**, у 65 % (13 осіб) – середній, а у 15 % (3 досліджених) – низький рівень прояву цієї ознаки.

Також у 30 % дітей високий рівень показника за шкалою **«гра і зацікавлення предметами»**, у 50 % – середній, а у 20 % – низький рівень прояву цієї ознаки. У дітей із розладами аутистичного спектра нижчий рівень зацікавлення предметами, що свідчить про нижчий рівень їх функціонального розвитку у цій сфері.

У 30 % дітей високий рівень **реакції на подразники**, у 60 % – середній, а у 10 % – низький рівень прояву цієї ознаки. Це свідчить про те, що у дітей досліджуваної групи переважає середній рівень реакції на подразники.

У 20 % дітей із РАС високий рівень **розвитку мовлення**, у 30 % – середній рівень, а у 50 % – низький рівень сформованості мовлення. Отже, у дітей переважає низький рівень розвитку мовлення.

У 30 % дітей із аутизмом високий рівень **наслідування**, у 50 % – середній, а в 20 % – низький рівень прояву наслідування. Це свідчить про те, що у дітей досліджуваної групи переважає середній рівень наслідування.

А втім, у 25 % дітей із аутизмом високий рівень **перцепції**, у 50 % – середній, а у 25 % – низький рівень перцепції. У дітей досліджуваної групи переважає середній рівень перцепції.

Також у 30 % дітей із аутизмом високий рівень розвитку **дрібної моторики**, у 60 % – середній, а в 10 % – низький рівень сформованості дрібної моторики. Отже, у дітей переважає середній рівень розвитку дрібної моторики.

Втім, у 35 % дітей із РАС переважає високий рівень **зорово-рухової координації**, у 55 % – середній, а у 20 % – низький рівень прояву зорово-

рухової координації. Це свідчить про те, що у дітей досліджуваної групи переважає середній рівень розвитку зорово-рухової координації.

Однак у 35 % дітей із аутизмом переважає високий рівень **пізнавальної діяльності**, у 25 % – середній рівень, а у 40 % – низький рівень розвитку пізнавальної діяльності. Отже, у дітей із аутизмом переважає низький рівень пізнавальної діяльності.

А також у 15 % дітей із розладами аутистичного спектра переважає високий рівень **комунікативних навичок**, у 40 % – середній рівень, а у 45 % – низький рівень сформованості комунікативних навичок. Це свідчить про те, що у дітей із аутизмом переважає низький рівень комунікативних навичок.

Представимо результати графічно (Див. рис.3.2).

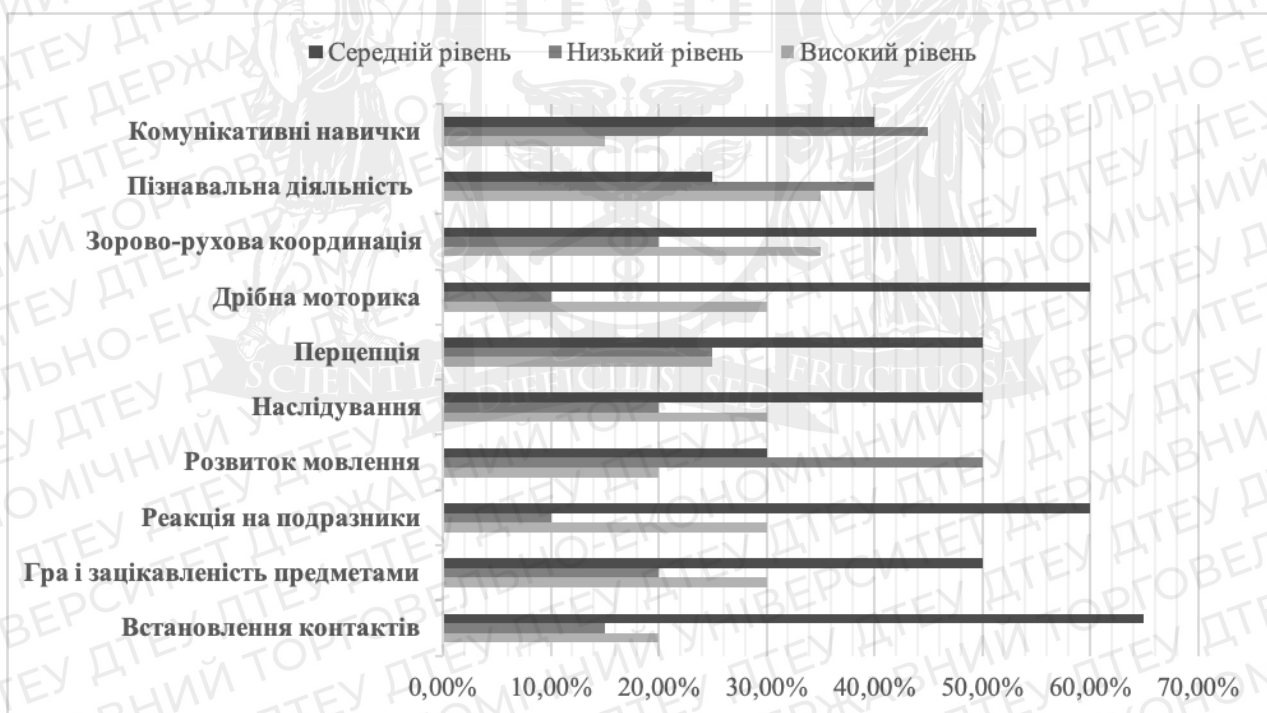

Рис.3.2. Результати за опитувальником PEP-R (розроблено автором)

Оцінюючи рівень розумового розвитку дошкільників із аутизмом старшої дошкільної групи з допомогою **шкали тестів розумового розвитку А.Біне - Т.Сімона «Діагностика розумового розвитку»** (варіант Л. Термена) вдалося встановити наступні результати:

З тестовими завданнями для 3-х років справилися 100 % (20 досліджених) із аутизмом старшого дошкільного віку. Досліджені з легким ступенем аутизму завдання виконали без проблем;

На тестові завдання для 4-х років правильні відповіді на завдання надали всі дошкільники з легким ступенем аутизму. 10 % досліджених із середнім рівнем розвитку аутизму відповіли правильно на 5 завдань для даного віку. Їх інтелектуальний розвиток відповідає віку 3 роки та 10 місяців;

На тестові завдання для 5-ти років правильні відповіді до всіх завдань отримали у 20 %, це половина дітей з легким ступенем аутизму. Ще 10 % відповіли на 3 питання, що свідчить про відповідність їх інтелектуального розвитку віку 4 роки та 6 місяців. 40 % досліджених із середнім рівнем аутизму відповіли правильно на 2 завдання тестів для даного віку. Інтелектуальний розвиток даної категорії досліджених відповідає віку 4 роки та 4 місяці; 30 % досліджених відповіли правильно на 1 питання, їх інтелектуальний рівень відповідає віку 4 роки та 2 місяці.

Для 20 % досліджених з легким ступенем аутизму, які відповіли правильно на всі завдання попереднього тесту, провели діагностування за шкалою для 6-ти років. В результаті, з 2-ма завданнями впоралося 2 особи. Їм встановлено рівень інтелектуального розвитку, що відповідає віку 5 років та 4 місяці.

За кількістю правильних відповідей визначено, що у досліджених старших дошкільників з аутизмом достатній рівень розумового розвитку, осіб з високим чи дуже високим рівнем не діагностовано.

При достатньому рівні розумового розвитку досліджених спостерігали достатній рівень функціонування пізнавальних психічних процесів, зокрема достатній рівень розвитку мовленнєвих функцій, гнозису, пам'яті, налагодження емоційного контакту з дитиною та сенсорної інтеграції старших дошкільників. Достатній рівень розвитку рухів та дій, що проявляється також у здатності до копіювання геометричних фігур.

3.2. Практичні рекомендації щодо психокорекційної роботи з аутистами

Навчально-корекційний процес з дітьми з аутизмом є досить довготривалим та потребує постійного пошуку шляхів корекції захворювання та формування моделі соціальної поведінки дитини. Проте, дотримуючись певних рекомендацій можливо досягнення успіху.

Таблиця 3.1

Рекомендовано	Не рекомендовано
Використання «знайомого простору»	Часте використання нових предметів, зміна середовища, зовнішніх сенсорних подразників
Чітко формулювати певне правило, окреслюючи сферу дії цього правила	Перевтомлювати як фізично так і емоційно
Розвиток навичок самоослуговування, формування соціальної моделі поведінки	Очікування самостійного «природнього» розвитку
Формування системи заохочення	Попередження негативного досвіду у дитини, відкидання негативних соціальних взаємодій
Розвиток потреби в комунікативній взаємодії з оточуючими	Кривдити та маніпулювати дітьми; демонструвати негативне, зверхне ставлення
Будь-яке навчання розбивати на певні етапи для полегшення засвоєння та розуміння наступності дій	Пропонувати навчальний матеріал, виконання запланованого завдання в цілому
Корекційна робота на випередження соціальних проблем, пов'язаних з	Іzolювати від соціуму, людям з аутизмом може бути важко

неадекватними формами соціальної взаємодії	спілкуватися з іншими людьми, але соціальна ізоляція може завдати шкоди їхньому добробуту та розвитку
--	---

Окремі фахівці наголошували, що такі мовні порушення, як спотворення граматичних форм у фразах, відсутність логічного зв'язку між окремими фразами, фрагментарність, розірваність асоціацій, характерних для аутизму, свідчить про вираження порушення мислення.

Для задоволення освітніх потреб дітей із аутистичним спектром порушень необхідно приділити значення корекції уваги.

Скоригувати увагу учнів зазначеної категорії можна якщо:

- ✓ завдання пропонувати в ігровій формі щоб зацікавити дітей, викликати в них позитивну мотивацію;
- ✓ ставити перед дітьми посильні завдання;
- ✓ дотримуватися рекомендацій щодо застосування наочного матеріалу та технічних засобів навчання;
- ✓ дозувати обсяг і темп матеріалу, що вивчається;
- ✓ обов'язково ділити матеріал, який вивчається, на логічно завершені частини, групуючи його на основі подібних ознак;
- ✓ використовувати «зорові опори»;
- ✓ по можливості дотримуватися використання навчальних алгоритмів;
- ✓ орієнтувати дітей на мовленнєву регуляцію в процесі виконання письмових, вимірювальних та графічних робіт;
- ✓ оцінюючи відповіді, враховувати порушення мислення, мовлення і пам'яті учнів даної категорії;
- ✓ у процесі виконання дітьми завдань враховувати стан їхньої працездатності;
- ✓ забезпечувати комфортну атмосферу для спілкування і навчання.

Під час проведення констатувального експерименту, дослідили, що окрім дослідження психологічних параметрів дітей з аутизмом потрібно також спостерігати за такими особливостями як:

- ✓ розуміння, утримання і виконання інструкції;
- ✓ необхідність перекладу інструкції з вербального мислення, на образне мислення (надання візуальних вказівок);
- ✓ вміння виконати завдання до кінця;
- ✓ зосередженість;
- ✓ виснажуваність;
- ✓ працездатність;
- ✓ уміння користуватись допомогою;
- ✓ уміння просити про допомогу;
- ✓ мотивація до виконання завдань;
- ✓ міра зацікавленості дитини при виконанні того чи іншого завдання;
- ✓ цілеспрямованість діяльності;
- ✓ самоконтроль;
- ✓ критичність – реакція на отриманий результат;
- ✓ реакція на похвалу;
- ✓ реакція на винагороду;
- ✓ вивчення уподобань дитини;
- ✓ особливості взаємовідносин з дорослим і однолітками.

Одним з найефективніших способів корекції аутизму сьогодні є метод прикладного аналізу або АБА-терапія. Тому доцільно додати інформацію про цей метод до наших методичних рекомендацій.

Корекція поведінки дітей-аутистів дуже важлива. Головне завдання – допомогти дитині з певними труднощами розвитку, адаптуватися до навколишнього середовища та повноцінно брати участь у суспільному житті.

*** У чому суть методики?**

Методика заснована на технологіях і поведінкових методах, які дозволяють розвивати вплив факторів середовища на поведінку аутиста і його модифікацію, тобто маніпулювання цими факторами. Методика АВА-терапії має назву – модифікація поведінки. Ідея програми в тому, що дитина повинна повторювати дії методики, якщо їй не подобається, вона цього робити не буде.

*** Як це працює?**

За допомогою цього методу всі складні навички дітей з аутизмом, такі як контакт, мова, творча гра, зоровий контакт, слухання тощо, розбиваються на невеликі чіткі блоки діяльності. Кожен з них потім окремо вчиться з дитиною. Завдяки цьому блоки з'єднані в один ланцюжок, що створює складну дію.

Перед дитиною з розладом спектру аутизму ставиться завдання в процесі навчання. Якщо дитина не може зрозуміти те саме, фахівець дає їй підказки, а потім винагороджує дитину за правильні відповіді, ігноруючи неправильні. На цьому заснована АВА-терапія.

Навчання за цією методикою складається з кількох етапів.

*** Перший етап: починаємо з простого**

Однією з вправ програми є «Розуміння мови». Спеціаліст дає дитині конкретне завдання або стимул, наприклад, просить підняти руку, показує прямо (піднімає руку дитини), а потім винагороджує дитину за правильну відповідь. Після кількох спільних спроб дитина спробує виконати дію без запитань. Педагог повторює за дитиною те саме речення і очікує, що він сам дасть правильну відповідь. Якщо дитина відповідає правильно, вона отримує винагороду (похвалу, частування, дозвіл грати тощо). Якщо дитина не відповідає правильно, завдання повторюється з допомогою. Потім дитина знову

намагається зробити все самостійно. Вправа закінчується, коли дитина може дати правильну відповідь без запитань.

Коли 90% самостійних відповідей дитини на завдання експерта правильні, вводиться новий стимул, наприклад, прохання кивнути. Важливо, щоб завдання були максимально різноманітними. Таким же чином будується нове завдання.

* Другий етап: закріплюємо матеріал

Після того як дитина впорається з другим завданням – «кивок головою» – вправа ускладнюється. Розучені дії чергуються в довільному порядку: «кивок» - «підняти руку», «підняти руку» - «підняти руку» - «кивок» і так далі.

Завдання вважається засвоєним, коли дитина в 90% випадків дає правильну відповідь, чергуючи вивчені вправи. За такою ж схемою вводиться і розвивається третій стимул і так далі.

* Третій етап: узагальнюємо і закріплюємо

На цьому етапі відбувається узагальнення отриманих навичок. Коли дитина накопичить достатньо навичок («бери», «дай», «йди сюди» тощо), особлива увага приділяється узагальненню. Уроки починаються в незвичних і несподіваних місцях (на вулиці, в магазині, у ванній). Потім люди, які дають дитині завдання, змінюються (експерт, мама, тато, дідусь, бабуся).

* Четвертий етап – завершальний етап

У якийсь момент дитина не тільки знайомиться зі стимулами, які з ним практикуються, але й починає самостійно розуміти нові завдання, подальше навчання вже не потрібно. Наприклад, дитині дається команда «закрий двері», яку показують 1-2 рази і цього цілком достатньо. У разі успіху програма освоєна і курси АВА-терапії більше не потрібні. Дитина починає дізнаватися

більше інформації з оточення, як зазвичай розвиваються діти, які не мають аутизму.

* Від чого залежить ефективність корекції аутизму у дитини?

Вивчення та вдосконалення десятків видів діяльності та об'єктів поелементно вимагає багато зусиль та часу. Вважається, що АВА-терапія для дітей з діагнозом аутизм буде більш ефективною, якщо цьому методу приділяти не менше 30-40 годин на тиждень. Найкраще починати такі програми до того, як дитині виповниться 6 років. АВА-терапія також ефективна у дітей старшого віку. Але чим раніше розпочнуться заняття, тим кращим буде кінцевий результат.

* Переваги даної методики

АВА-терапія надзвичайно ефективна для дітей з аутизмом. Навчання полягає не лише у повторенні бажаної поведінки, а й у допомозі професійного терапевта дитині у перенесенні правильної моделі з однієї ситуації в іншу. Найважливішим елементом успіху є безпосереднє залучення батьків до програми АВА.

Позитивні результати з'являться відносно швидко. Згідно з дослідженням творця цієї методики Іварса Ловааса, близько половини дітей, які отримали корекцію за програмою АВА, можуть навчатися у звичайній школі. Стан і поведінка покращилися більш ніж у 90% від загальної кількості дітей, яких коректували за цією методикою.

АВА-терапія дає можливість для подальшого розвитку, соціалізації та впровадження дитини в суспільство. Стереотипи у дітей-аутистів зникають практично повністю.

Програма охоплює всі сфери знань: від розробки концептуального пристрою до формування та вдосконалення навичок самообслуговування в домашньому господарстві.

*** Недоліки методики**

На жаль, АВА-терапія не може бути використана на ранніх термінах, якщо дитина з аутизмом боїться незнайомих. Програма досить жорстка, і використовувати її слід обережно. Батьки повинні бути морально і фізично готові до повноцінного залучення, робота безперервна, система заохочень і покарань не порушується. Переривати або відкладати роботу небажано, оскільки це може вплинути на результат. Важливо розуміти, що дитину не навчають, а тренують – навички здобуваються шляхом багаторазового повторення. Робота за цією методикою вимагає повної слухняності дитини, а іноді цього досить важко досягти.

Дуже важливо, щоб заняття проходили за такою програмою, але потрібно постаратися організувати вдома систему розвитку, яка відповідає загальному плану курсів АВА-терапії.

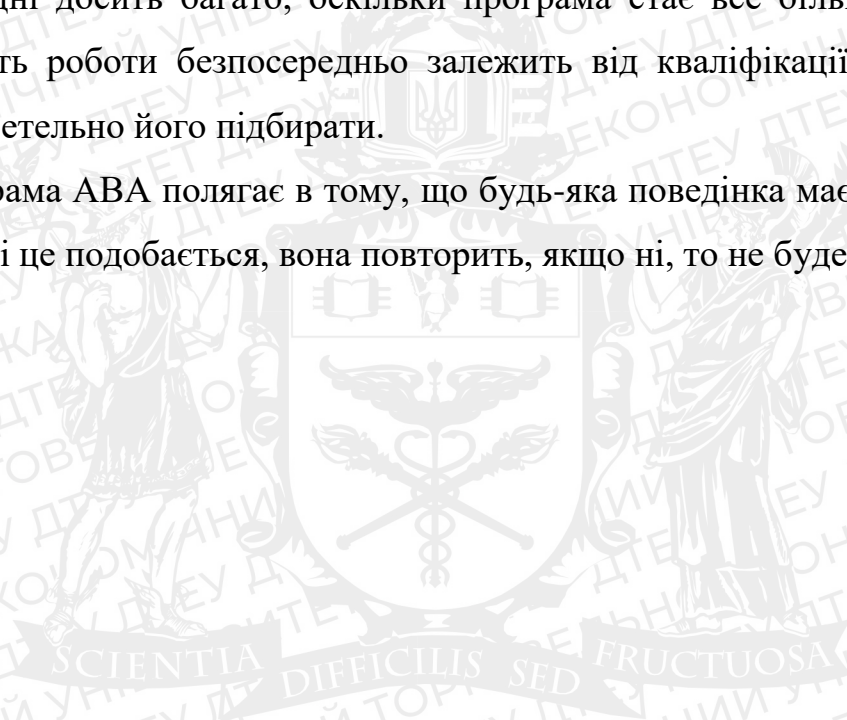
*** Можливі труднощі**

Мотивація дітей з діагнозом аутизм дещо відрізняється від мотивації звичайних дітей. Важливо з'ясувати, що може зацікавити та мотивувати дитину. Хвалити або засуджувати дітей з аутизмом неефективно, в початковий період похвала може бути пов'язана з реальною винагородою. Ці діти не можуть надовго зосередитися на чомусь і часто відволікаються, тому важливо проходити урок мовчки і розбивати завдання на менші частини. Повторення компенсує повільне навчання, абстрактні поняття пояснюються максимально простими реченнями. Коли дитина навчиться вільно спілкуватися з учителем один на один, можна запропонувати йому спілкуватися двом, поступово збільшуючи кількість оточуючих. Ці діти мають неефективні навички спостереження, тому використовується наслідування. Правильному навчанню заважає самостимуляція – похитування, плескання. Діти з аутизмом не розрізняють значущі і несуттєві стимули, їх реакція іноді може бути занадто

сильною або дуже слабкою. Вони часто покладаються на зір, а не на слух для отримання інформації. Діти, які добре сприймають інформацію на слух, найкраще проходять програму АВА.

АВА-терапія – чи не єдиний метод корекційної роботи з дітьми-аутистами, який викликав стільки суперечок і дискусій. Різне невдоволення виникає через застарілу інформацію або через некваліфікованих фахівців АВА, яких сьогодні досить багато, оскільки програма стає все більш популярною. Ефективність роботи безпосередньо залежить від кваліфікації фахівця, тому необхідно ретельно його підбирати.

Програма АВА полягає в тому, що будь-яка поведінка має свої наслідки і якщо дитині це подобається, вона повторить, якщо ні, то не буде.

Висновки до 3 розділу

В процесі констатувального експерименту, відповідно до шкали оцінювання проявів дитячого аутизму CARS низький рівень прояву аутизму діагностовано у 40 % (8 осіб) респондентів, середній рівень прояву аутизму діагностовано у 60 % досліджених.

Досліджуючи особливості емоційної сфери осіб з аутизмом за методикою «Восьмиколірний тест М. Люшера» інтерпретували, що 35 % досліджених прагнуть до сильних відчуттів, 20 % – прагнуть до самоствердження та ліквідації бар'єру, який відділяє їх від інших, 15 % відчувають потребу в любові та добрих стосунках, 30 % прагнуть до самообмеження та самоконтролю.

За результатами опитувальника PEP-R високий рівень встановлення контактів діагностовано у 20 % досліджених, середній – у 65 %, низький – у 15%. За шкалою «гра і зацікавленість предметами» встановлено, що у досліджених з аутизмом нижчий рівень зацікавленістю предметами, що свідчить про нижчий рівень їх функціонального розвитку. Визначаючи рівень реакції на подразники дійшли висновку, що у дослідженій категорії переважає середній рівень реакції на подразники, низький рівень розвитку мовлення, середній рівень наслідування, середній рівень перцепції, середній рівень розвитку дрібної моторики, середній рівень розвитку зорово-рухової координації, низький рівень пізнавальної діяльності, низький рівень комунікативних навичок.

З допомогою шкали тестів розумового розвитку А.Біне – Т.Сімона «Діагностика розумового розвитку» (варіант Л. Термена) діагностовано достатній рівень інтелектуального розвитку у дослідженій категорії осіб із аутизмом. Високий та дуже високий рівні не діагностовано у жодного із досліджених, що підтверджує достатній рівень функціонування пізнавальних психічних процесів.

ВИСНОВКИ

1. Розвитком дітей з аутизмом цікавлять багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Встановлено, що аутизм – це розлад розвитку, який впливає на комунікацію та соціальну взаємодію, та ускладнює процес адаптації дитини. Доведено, що причини аутизму можна розділити на біологічні (збій регуляторної системи і дефекти аналізаторної системи) і соціальні. Визначено основні ознаки аутизму. Це, насамперед, затримка мовного розвитку та відсутність прагнення до контакту. Брак спілкування, обмеженість інтересів, стереотипи, проблеми в розвитку невербальної комунікації (відмова дивитися в очі, відмова обійматися), невміння дружити, невміння розділяти радість і захоплення з друзями, відсутність емпатії по відношенню до оточуючих, швидка стомленість, неусвідомленість бажань.

2. Дослідно-експериментальна робота проходила на базі ЗДО ГО «Центр АВА-терапії». До експерименту залучено 20 дошкільників старшої вікової групи з аутизмом.

Основними методиками дослідження послуговували: методика CARS, шкала розвитку PEP-R, методика «Восьмиколірний тест М. Люшера», Шкала тестів розумового розвитку А. Біне –Т.Сімона «Діагностика розумового розвитку».

Експериментальне дослідження передбачало 4 етапи.

На 1-у етапі визначали наступні пункти оцінки: стосунки з людьми, емоційну реакцію, наслідування, стан моторного розвитку, використання предметів, адаптація, зоровий та тактильний сприйняття, тривожність, вербальне та невербальне спілкування, рівень пізнавальної активності, загальний рівень активності.

На 2-у етапі констатувального експерименту досліджували стан емоційно-мотиваційної сфери дітей з розладами аутичного спектру, застосувавши методику «Восьмиколірний тест М. Люшера».

На 3-у етапі визначали актуальний рівень та зони найближчого розвитку досліджених з аутизмом, а також з'ясували нетипові способи поведінки у межах психологічного супроводу за шкалою Розвитку та Шкалою Поведінки психолого-педагогічного профілю PEP-R.

4-й етап дослідження передбачав цілісну оцінку рівня розумового розвитку дошкільників за шкалою тестів розумового розвитку А.Біне - Т.Сімона «Діагностика розумового розвитку»

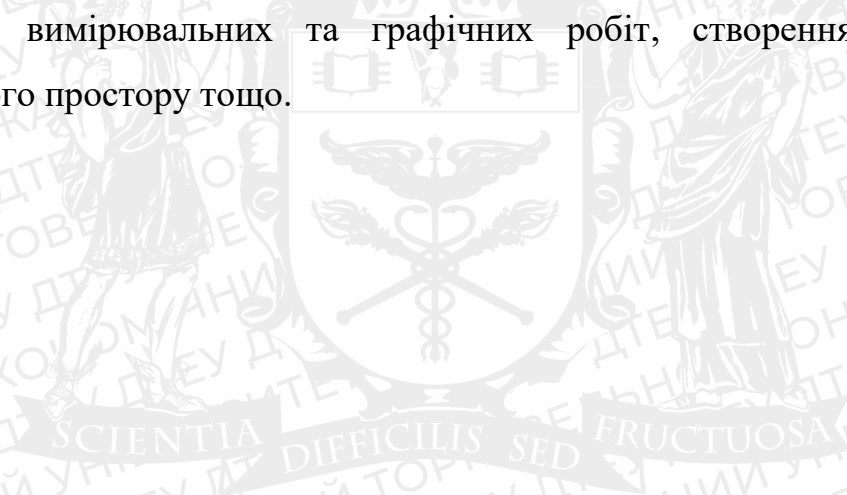
3. У більшості досліджених зі спектром аутичних порушень переважає середній рівень аутизму, що підтверджується отриманими результатами за Шкалою оцінювання проявів дитячого аутизму (CARS): у 40 % (8 осіб) констатовано низький рівень аутизму, у 60 % (12 осіб) – середній рівень аутизму, високий рівень аутизму не констатовано у жодного з досліджених.

Досліджуючи особливості емоційної сфери дітей з аутизмом за методикою «Восьмиколірний тест М. Люшера» встановлено: 35 % (7 досліджених) прагнуть до сильних відчуттів, намагаються утверджуватися та відстоювати власну індивідуальність; 20 % (4 осіб) характеризуються пошуком нових шляхів вирішення поставлених завдань, прагнуть до самоствердження та ліквідації прірви, яка, на їхню думку, відділяє їх від інших; 15 % (3 досліджених) характеризуються потребою в любові і добрих стосунках з оточуючими, щоб не опинитися в ізоляції; 30 % досліджених характеризуються почуттям незадоволеності через недостатнє визнання та розуміння, прагнення до самообмеження та самоконтролю.

За результатами опитувальника PEP-R високий рівень встановлення контактів діагностовано у 20 % досліджених, середній – у 65 %, низький – у 15%.

За «Діагностикою розумового розвитку» А.Біне - Т.Сімона (варіант Л. Термена) у всіх 20 дошкільників із аутизмом діагностовано достатній рівень інтелектуального розвитку, що підтверджує достатній рівень функціонування пізнавальних психічних процесів.

4. В процесі психокорекційної роботи з особами, які мають прояви аутизму радимо скористатися наступними рекомендаціями: впроваджувати в роботу «знайомий простір», розвивати навички самообслуговування, формувати соціальну модель поведінки, систему заохочень, розвивати потреби в комунікативній взаємодії з оточуючими, будь-які дії «етапувати» для полегшення засвоєння та розуміння наступності дії, пропонувати завдання в ігровій формі, ставити перед дітьми посильні завдання, застосовувати в роботі наочний матеріал та технічні засоби навчання, ділити матеріал, який вивчається, на логічно завершені частини, групуючи його на основі подібних ознак, орієнтувати дітей на мовленнєву регуляцію в процесі виконання письмових, вимірювальних та графічних робіт, створення комфортного розвиваючого простору тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми сучасної дошкільної освіти: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 26 жовтня 2017 р., Мукачево за ред. кол.: В.І.Кобаль (гол.ред.) та ін. Мукачево: МДУ, 2017. 213 с.
2. Галах Т. В. «Діагностика і корекція дітей з Раннім Дитячим Аутизмом». Нетішин, 2016. 49 с.
3. С. Максименко, К. Максименко, О. Главник Інтелектуальні здібності дитини. Київ: Мікрос-СВС, 2003. 96 с.
4. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за ред.: О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. С. 59-61.
5. Літвінова О. В. Щодо питання систематизації мовленнєвих порушень при аутизмі. Логопедія, 2013. № 3.
6. Логвінова І. П. Формування комунікативної потреби дітей з аутизмом у невербальній взаємодії. Збірник наукових праць. 2017, 321 с.
7. Максимова Є. В. Причини виникнення раннього аутизму та його корекція на основі теорії Н. А. Бернштейна. "Діалог-МІФІ", 2008. - 288 с.
8. Островська К. О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги: навчальний посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 110 с.
9. Островська К. О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом: монографія. Львів: Тріада плюс, 2012. 520 с.
10. Пахомова Н. Г. Спеціальна психологія : навчальний посібник для студентів спеціальності 6.010105 — «Корекційна освіта» ПНПУ ім. В. Г. Короленка. Полтава: ТОВ «АСМІ», 2015. 357 с.
11. Помогайбо В. М. Генетика людини : навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2011. – 280 с.
12. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навч. посіб. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

13. Скрипник Т. В. Інтеграційний літній табір: простір розвитку дітей з аутизмом. Київ: ПВП «Задруга», 2007. 96 с.
14. Скрипник Т. В. Комплексна програма розвитку дітей з аутизмом (на допомогу фахівцям): науково-методичний посібник. Київ: Видавництво «Фенікс», 2010. 59 с.
15. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму: монографія. Київ:Фенікс, 2010. 368 с.
16. Тарасун В. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом: за наук. ред. В. Тарасун. Київ, 2004. 103 с.
17. Рождественська М. В. Синдром органічного аутизму у дітей із затримкою психічного розвитку. Дефектологія. 2002. № 2. С. 46-49.
18. Кирилова Л. Г. Розлади аутистичного спектра як ранні порушення нейророзвитку в дітей. Журн. неврології ім. Б. М. Маньковського, 2017. № 1. С. 71-78. [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jorn_2017_1_15. (дата звернення: 18.0.2023)
19. Мельник І. С. Психологічна характеристика портрету аутичної дитини на різних етапах дошкільного дитинства. Молодий вчений, 2018. № 10 (2). С. 627-632. [Електронний ресурс]. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10\(2\)_53](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10(2)_53). (дата звернення: 18.0.2023)
20. Міжнародна громадська організація: Дитина з майбутнім. Логопедична робота з артистами. Київ, 2020. [Електронний ресурс]. URL: <https://cwf.com.ua/kontakti/>. (дата звернення: 18.01.2023)
21. Микільська О.С. Психологічна класифікація дитячого аутизму. *Альманах інституту корекційної педагогіки*, 2014. №18. [Електронний ресурс]. URL: <https://alldef.ru/ru/articles/almanah-18/psihologicheskajklassifikacija-detskogo-autizma> (дата звернення: 18. 01.2023).
22. Новікова О. А. Соціально-психологічні умови розвитку дітей з розладами аутичного спектра. Зб. наук. пр. Хмельн. ін-ту соц. технологій Ун-ту

«Україна», 2017. № 14. С. 152-155. [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2017_14_36. (дата звернення: 18.01.2023).

23. Островська К.О., Островський І.П. Основи психолого-педагогічної та медичної діагностики дітей із спектром аутистичних порушень. Львів, "Тріада плюс", 2015. 232 с.

24. Плахтій М. В. Психологічні та фізіологічні особливості розвитку дітей з розладами аутичного спектру. Наук. вісн. Микол. Нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Серія: Психол. науки, 2017. № 2. С. 152-157. [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2017_2_29. (дата звернення: 18.01.2023).

25. Помогайбо В. М. Генетика розладів аутистичного спектру. Світ медицини та біології, 2017. № 1. С. 208-212. [Електронний ресурс]. URL: <https://cutt.ly/kpwPJFo>. (дата звернення: 18.01.2023)

26. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму: монографія. Київ: Видавництво "Фенікс", 2010. 320 с. + Помогайбо В. М. Генетика розладів аутистичного спектру. Світ медицини та біології, 2017. № 1. С. 208-212. [Електронний ресурс]. URL: <https://cutt.ly/kpwPJFo>.

27. Синдром Аспергера. Електронний ресурс: <https://naiu.org.ua/syndrom-aspergera-vyklyuchat-z-mkh-11/> (дата звернення: 18.01.2023)

28. Аналіз поведінки аутистів за поглядами біхевіористів. Електронний ресурс: <https://www.kennedykrieger.org/patient-care/centers-and-programs/neurobehavioral-unit-nbu/applied-behavior-analysis> (дата звернення: 18.01.2023)

29. Терапія поведінки аутистів. Електронний ресурс: <https://www.autismspeaks.org/verbal-behavior-therapy> (дата звернення: 18.01.2023)

30. Про аутизм. Електронний ресурс: <http://www.autismprthelp.com/research-literature.php>. (дата звернення: 18.01.2023)
31. Програма проведення розвитку поведінки аутистів. Електронний ресурс: <https://teacch.com>. (дата звернення: 18.01.2023)
32. Електронний ресурс: <https://www.icdl.com> (дата звернення: 18.01.2023)
33. Центр роботи з аутистами. Електронний ресурс: <https://autismtreatmentcenter.org> (дата звернення: 18.01.2023)
34. Електронний ресурс: https://www.bostonhigashi.org/about_us/daily_life_therapy (дата звернення: 18.01.2023)
35. Електронний ресурс: <https://alldef.ru/ru/articles/almanah-26/emocionalno-smyislovoj-podxod-kkorrekczii-rasstrojstv-autisticheskogo-spekra> (дата звернення: 18.01.2023)
36. Робота з аутистичними розладами. Електронний ресурс: <https://www.rdiconnect.com/about-rdi/> (дата звернення: 18.01.2023)
37. Електронний ресурс: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6680650https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6680650> (дата звернення: 18.01.2023)
38. Програма слухової стимуляції. Електронний ресурс: <https://www.tomatis.com> (дата звернення: 18.01.2023)
39. Електронний ресурс: <http://www.scerts.com/> (дата звернення: 18.01.2023)
40. Електронний ресурс: <http://www.millermethod.org> (дата звернення: 18.01.2023)
41. Електронний ресурс: <https://www.sciencedaily.com/releases/2012/10/121026125021.htm> (дата звернення: 18.01.2023)

42. O'Leary J. J. Measles virus an autism. *Lancet*, 2000. № 356 (9231). 772 p.
43. Comi A. M. Familial clustering of autoimmune disorders and evaluation of medical risk factor in autism. *J Child Neurol*, 1999. № 14 (6). P. 388–394.

ДОДАТКИ

Додаток А

Характеристика кольорів (по Максу Люшеру) містить 4 основних і 4 додаткових кольори.

Основні:

№ 1 – синій. Символізує спокій, стан спокою, потребу у відпочинку, емоційну стабільність і задоволеність, душевну прихильність, гармонію. Особистісні характеристики кольору: чесність, справедливість, незворушність, доброта і сумлінність.

№ 2 – зелений. Символізує вольове зусилля, напругу і наполегливість, високий рівень домагань і самовпевненість, прагнення до самовираження, успіху і влади, діловитість, наполегливість і завзятість у досягненні цілей, упертість, енергійний захист своїх позицій. Самостійність, незворушність, черствість.

№ 3 – червоний. Символізує силу волі, активність, що доходить в ряді випадків до агресивності, прагнення до успіху через боротьбу, наступальність і владність, потребу діяти і витратити сили, лідерство та ініціативність, збудженість. Особистісні характеристики: чуйність, рішучість, енергійність, напруженість, дружелюбність, впевненість, товариськість, дратівливість, привабливість, діяльність.

№ 4 – жовтий. Символізує активність, прагнення до спілкування і сприйнятливості до всього нового, оптимізм, радість і веселість, розслабленість і розкутість, оригінальність і прагнення до розширення своїх можливостей. До особистісних характеристик відносяться: балакучість, природність, відкритість, товариськість, енергійність.

Додаткові:

№ 5 – фіолетовий. Символічне значення: вразливість, емоційна виразність, чутливість, інтуїтивне розуміння, зачарованість і мрійливість, захоплення і фантазії. Особистісні характеристики: несправедливість, нещирість, егоїстичність, самостійність.

№ 6 – коричневий. Уособлює комфорт тілесних відчуттів, прагнення до затишку і спокою, фізичну легкість і сенсорну задоволеність. Для коричневого кольору були отримані такі особистісні характеристики, як поступливість, залежність, спокій, сумлінність і розслабленість.

№ 7 – чорний. Символізує в першу чергу заперечення, закінчення чого-небудь і відмову, зречення і неприйняття, протест проти чого – або кого-небудь. У граничній формі символізує небуття. Особистісні характеристики чорного кольору: непривабливість, мовчазність і замкнутість, упертість, егоїстичність, незалежність, ворожість.

№ 0 – сірий. Символізує нейтральність і “безбарвність”, неучасть, соціальну відгородженість, свободу від зобов’язань, невірноваженість, млявість і розслабленість, невпевненість, несамостійність і пасивність.

Додаток Б

Тести за шкалою Біне-Сімона

Кожна правильна відповідь – 2 місяці розвитку.

Тести для 3-річних

1. Показати частини тіла: **покажи де в тебе ніс, очі, рот, вуха** (+ 3 відповіді з 4).
2. Назвати предмети домашнього побуту: показати дитині: **ключ, ніж, олівець, годинник, гребінець** (+ 3 відповіді з 5).
3. Перерахувати предмети на малюнку: **кімнати, двора, магазину, човен на річці** (- Що зображено на малюнку?)
4. Назвати свою стать: у х. – Ти хлопчик чи дівчинка?
у д. – Ти дівчинка чи хлопчик?
5. Назви своє прізвище: (- Як тебе звати? – А ще як? Як твоє прізвище?)
6. Повторити фразу з 5-6 слів. Спочатку: - повтори слова: **кішка, собака**.
Потім: **кішка спить на дивані, Маша купає ляльку, на вулиці дуже холодно**. (+ вірний повтор хоча б однієї фрази після першого повтору).

Тести для 4-річних

1. Порівняй 2 лінії. 4,5 та 6 см (3 варіанти розміщення). - Яка лінія довша? (+ всі відповіді вірні)
2. Розрізняти форму геометричних фігур. 10 фігур в 2-х екземплярах. На столі лежать перші. – знайди такі самі фігури. (+ 7 з 10).
3. Підрахуй предмети Перед дитиною 4 предмети: - Порахуй (показуючи пальцем)
4. Перемалювати квадрат 3*3 см. – Намалюй такий самий (до 3 спроб) (+ один малюнок майже правильний).
5. Перший ступінь розуміння 1) Що потрібно робити, коли хочеш спати? Коли холодно? Коли хочеш їсти, пити? (питання можна повторити декілька разів, відповідь чекати 20 сек.) (+ - 2 з 3-х вірно).

6. Повтори цифри

Слухай уважно. Я назву тобі декілька чисел, а повтори їх так як я тобі назву. (по одному разу)

1. 4,7,3,9; 2. 2,8,5,4; 3. 7,2,6,1; “+” – без помилок один ряд.

Тести для 5-річних

1. Порівняти дві гири (коробки), вагою 3 гр. і 15 гр., однакового розміру та кольору. Скажи будьласка, яка з цих речей легша, а яка важча? 3 спроби, міняючи предмети місцями. “+” - 2 з 3.

2. Назвати чотири кольори. Перед дитиною листки: червоний, синій, жовтий та зелений. (6x2 см.) Назви кольори. “+” – всі 4 вірно.

3. Естетична оцінка. Показати по черзі зображення трьох пар облич – яке обличчя красивіше?

4. Визначити предмет по способу використання. Назвати по черзі предмети: стілець, стіл, лялька, виделка, олівець, автомобіль. Спитати: - Ти знаєш що таке стіл? для чого він? “+” – 4 з 6.

5. Головоломка . Показати два трикутника, а потім прямокутник, який складається з цих двох трикутників. Показати три варіанти. - А тепер склади сам. (На кожен варіант одна хвилинка.) “+” – 2 з 3.

6. Виконання трьох доручень. Пропонується виконати такі доручення: - Цей ключ поклади на той стіл, потім відкрий двері і принеси мені он ту коробку. “+” – все зробив вірно.

Тести для 6-річних

1. Відрізнити праву сторону від лівої. Покажи праву руку, ліве вухо, праве око. (питання можна повторювати, але в іншому порядку) “+” – все вірно.

2. Знайти недоліки в малюнках. Показати 4 малюнки на яких чогось не вистачає. – Чого не вистачає на малюнку? “+” - 3 з 4.

3. Порахувати 13 предметів. Перед дитиною 13 однакових предметів. – Порахуй по-порядку, показуючи пальцем. Збився – повторити. “+” – все вірно.

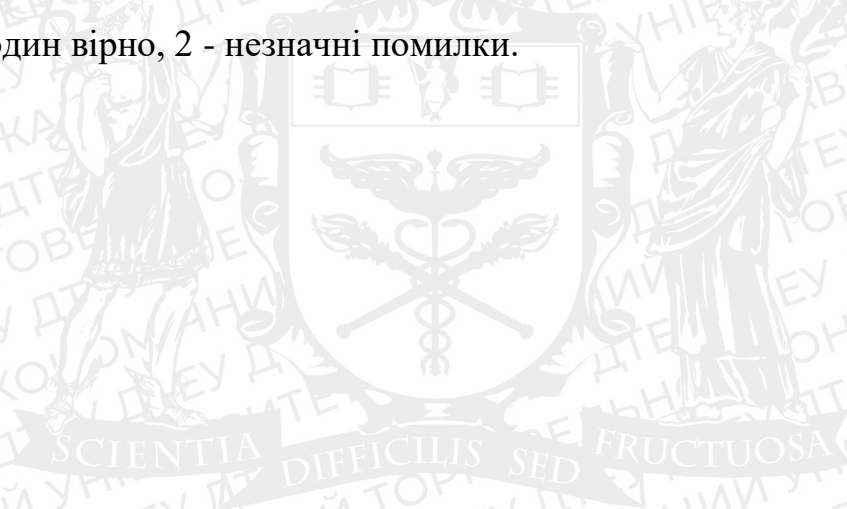
4. Другій ступінь розуміння. 1) Що треба зробити, якщо йде дощ, а треба йти до школи? (взяти парасольку). 2) кбולי побачив, що впав маленький хлопчик? 3) Запізнився на потяг, а треба їхати? “+” – 2 з 3.

5. Назвати 4 монети (купюри). “+” – 3 з 4.

6. Повторити фразу з 16-18 слів. Пропонується повторити 3 фрази:

- Ми йдемо гуляти. Дайте мені мою шапку.
- Петро їздив до бабусі. Він допомагав їй збирати груші.
- Було холодно. Ми одягнулись тепло, щоб не змерзнути.

“+” – один вірно, 2 - незначні помилки.

Шкала оцінювання проявів дитячого аутизму (CARS)

1	Взаємини з людьми Ніяких очевидних труднощів чи відхилень у спілкуванні з людьми. Поведінка адекватна для віку дитини. Може спостерігатися невелика сором'язливість, поспішність або тривожність у той момент, коли до дитини звертаються, але це у межах норми.	
1,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
2	Спостерігаються незначні відхилення – дитина може уникати зорового контакту, уникати дорослих або проявляти роздратованість, якщо намагались привернути її увагу, бути дуже сором'язливою, не відгукуватись при звертанні до неї, як це зазвичай роблять діти, проявляти більшу прив'язаність до батьків ніж її однолітки.	
2,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
3	Помірні відхилення у взаєминах – дитина часом байдужа (складається враження, що не помічає дорослих). Необхідні постійні примусові дії, щоб привернути увагу дитини. Дитина ініціює мінімальний контакт.	
3,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
4	Значні відхилення у взаєминах – дитина постійно байдужа і не помічає, що роблять дорослі. Дитина ніколи не відкликається і не ініціює контакт з дорослими. Тільки дуже наполегливі спроби привернути увагу дитини можуть дати ефект.	
1	Імітація Правильна імітація – дитина може імітувати звуки, слова, вирази, рухи, котрі доступні ровесникам.	
1,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
2	Імітація з невеликими відхиленнями – дитина імітує найпростішу поведінку, наприклад, плескання у долоні або поодинокі звуки у більшості випадків. Іноді імітує після заохочення або з затримкою.	
2,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
3	Помірні відхилення в імітації – дитина імітує тільки іноді і це потребує наполегливості та допомоги з боку дорослого. Часто імітує з затримкою.	
3,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
4	Відхилення імітації значні – дитина рідко або ніколи не імітує звуки, слова, рухи, навіть за допомогою і при заохоченні дорослого.	

1	Емоційна реакція Емоційна реакція відповідає віку і ситуації – дитина демонструє адекватний тип і ступінь емоційної реакції, яка відображується у виразі обличчя, позі та манерах.	
1,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
2	Емоційна реакція трохи ненормована – дитина іноді демонструє неналежний тип і ступінь емоційної реакції. Реакції іноді не пов'язані з оточуючими об'єктами та подіями, що відбуваються навколо.	
2,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
3	Емоційна реакція з відхиленням – дитина показує певні ознаки типу чи ступеня емоційної реакції. Реакції можуть бути загальмованими або надмірними і незв'язані з ситуацією, може кривлятися, сміятися або ставати суворою навіть коли не відбувається ніяких очевидних подій або немає об'єктів, які могли б це спровокувати.	
3,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
4	Емоційна реакція зі значними відхиленнями – реакція вкрай рідко відповідає ситуації; дуже важко змінити притаманний дитині у цю мить настрій. Навпаки, дитина виявляє дуже різні емоції, коли нічого не змінювалось.	

1	Володіння тілом Володіння тілом відповідає віку – дитина легко рухається, спритна, координація рухів відповідає координації ровесників.	
1,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
2	Незначні відхилення у володінні тілом – присутні дивні рухи – незграбність, рухи, що повторюються, погана координація, або рідкі прояви ще більш незвичних рухів.	
2,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
3	Помірні відхилення у володінні тілом – поведінка, непритаманна дитині у цьому віці, проявляється у дивних рухах пальцями, незвичайній позиції пальців або тіла, дитина може теревити частини тіла, проявляти автоагресію, розгойдуватись, крутитись, вертїти пальцями, або ходити навшпиньки.	
3,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
4	Значне відхилення у володінні тілом – вищевказані інтенсивні або часті рухи є ознаками аномального володіння тілом. Ця поведінка присутня, незважаючи на спроби корегувати її, зупинити або запропонувати дитині іншу діяльність.	

1	Використання об'єктів Нормальне використання і інтерес до іграшок і інших об'єктів, відповідно до рівня майстерності дитини (skill level) і використання іграшок за призначенням.	
1,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
2	Інтерес до іграшок і використання об'єктів помірний – дитина може виявити невластивий інтерес до іграшки або використовувати її не за призначенням (наприклад, стукати іграшкою чи смоктати її)	
2,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
3	Помірний але з відхиленнями інтерес до іграшок та інших об'єктів – дитина може демонструвати слабкий інтерес до іграшок та інших об'єктів або не використовувати їх за призначенням. Дитина може гратися частиною іграшки, бути замороженою відбиттям світла від об'єкта або гратися виключно однією іграшкою.	
3,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
4	Притаманний значний інтерес до іграшки або використання іграшки чи інших об'єктів – дитині властива поведінка, описана у попередніх пунктах, але з більшою частотою та інтенсивністю. Дитину важко переключити, коли вона зайнята цими невідповідними діями.	
1	Адаптація до змін Відповідна до віку реакція на зміни – не зважаючи на те, що дитина помічає і коментує зміни у повсякденному житті, вона приймає ці зміни без зайвого стресу.	
1,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
2	Трохи незвична адаптація до змін – якщо дорослі намагаються змінити рід занять, дитина може продовжувати робити те, що вона робила раніше або використовувати ті ж предмети.	
2,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
3	Помірна, незвична адаптація до змін – дитина активно протестує щодо змін у старому розпорядку, намагається продовжувати звичні заняття і її дуже важко від цього відірвати, вона може почати сердитись і плакати, коли звичний порядок дій змінюється.	
3,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
4	Неадекватна адаптація до змін – дитина демонструє різку реакцію на зміни. Якщо їй щось нав'язують, може стати надзвичайно сердитою або не бажає співпраці і реагує спалахом негативних емоцій (може вдарити себе або когось із оточення).	

1	Зорова реакція Відповідна до віку зорова реакція. Зір використовується разом з іншими відчуттями як спосіб вивчення нових об'єктів.	
1,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
2	Зорова реакція має невеликі відхилення – дитині слід періодично нагадувати, щоб вона подивилася на об'єкти. Дитина може більше цікавитись своїм відображенням у дзеркалі або світлом, ніж однолітками, може інколи просто дивитись у простір або не дивитись людям у вічі.	
2,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
3	З незначними відхиленнями зорова реакція – дитині часто потрібно нагадувати, що вона повинна дивитись на те, що вона робить. Вона може дивитись у простір, уникає зорового контакту, дивитись на об'єкти під незвичайним кутом зору або тримати об'єкти дуже близько до очей.	
3,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
4	Значні відхилення у візуальній реакції – дитина постійно уникає дивитись на людей і на об'єкти і демонструє граничні форми візуальних дивацтв, які були описані вище.	

1	Слухова реакція Відповідні до віку слухові реакції. Слух використовується разом із іншими відчуттями.	
1,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
2	Слухова реакція має незначні відхилення – може бути присутня недостатня зворотня реакція або невелика підвищена чутливість до конкретних звуків. Реакція на звук може бути запізнілою, звуки потрібно повторити, щоб привернути увагу дитини. Дитину можуть схвилювати звуки, які долинають ззовні.	
2,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
3	Слухова реакція має помірні відхилення – реакція на звуки дитини змінюється; часто вона ігнорує вперше почуті звуки, може боятися або закривати вуха, коли почує деякі звуки з повсякденного життя.	
3,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
4	Значні відхилення у слухових реакціях – дитина демонструє підвищену або знижену чутливість до звуків у дуже помітному ступені, залежно від типу звуку.	

1	Смак, запах, реакція на дотик, їх використання Нормальне використання і реакція на смак, запах і дотик – дитина вивчає нові об'єкти відповідно до її віку, головним чином через відчуття і зір. Смак і запах використовується належним чином. При відчутті невеликого болю, реакція дитини є адекватною.	
1,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
2	Відхилення у використанні незначні, реакція на смакові подразники, запахи і дотик – дитина постійно запихає предмети до рота, може нюхати і пробувати на смак неістинні об'єкти; може не реагувати або дуже гостро реагувати на незначний біль, який звичайна дитина сприймає як незначний дискомфорт.	
2,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
3	Помірні відхилення у використанні або реакції на смак, запах, дотик – дитина може бути помірно стурбована дотиком, нюхати чи пробувати на смак об'єкти чи людей.	
3,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
4	Значні, відхилення у використанні або реакції на смак, запах, дотик – дитина стурбована запахами, смаковими подразниками або дотиком до об'єктів більше ніж тим, щоб вивчити і випробувати використання об'єктів та предметів. Дитина може цілком ігнорувати біль або дуже сильно реагувати на невеликий дискомфорт.	
1	Боязкість або нервозність Нормальний рівень боязкості або нервозності – поведінка дитини відповідна до ситуації та віку.	
1,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
2	Трохи більша боязкість чи нервозність – дитина час від часу демонструє значну або незначну боязкість або нервозність порівняно з іншими дітьми такого ж віку в аналогічній ситуації.	
2,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
3	Помірні відхилення у боязкості та нервозності – дитина час від часу демонструє значно більшу чи незначну боязкість чи нервозність, властиву для молодших дітей в аналогічній ситуації	
3,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
4	Значні відхилення у почуттях боязкості та нервозності – боязкість присутня навіть після повторної спроби з безпечними подіями чи об'єктами. Дуже важко заспокоїти чи потішити дитину. І навпаки, дитина може, не помічати небезпеку, якої інші діти такого ж віку уникають.	

1	Вербальна комунікація Нормальна вербальна комунікація, що підходить до даного віку і ситуації.	
1,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
2	Невеликі відхилення у вербальній комунікації – мова в цілому формується з затримкою. Більшість частин мови осмислена, при цьому присутня невелика ехололія або неправильне використання відмінків. Інколи вживаються деякі дивні слова	
2,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
3	Помірні відхилення у вербальній комунікації – мова в цілому відсутня. Коли вона є, вербальна комунікація може бути змішана з осмисленою або дивною мовою; невелика ехололія. Особливістю в осмисленій мові є включення зайвих питань та зацікавленість певними темами.	
3,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
4	Важкі відхилення у вербальній комунікації – осмислена мова не використовується. Дитина може відтворювати писки, чудернацькі або тваринні звуки, більш складний шум, що наблизений до мови або може проявляти наполегливе, дивацьке використання деяких фраз чи слів, які вона пізнає.	
1	Невербальна комунікація Нормальна невербальна комунікація, що підходить до даного віку та ситуації.	
1,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
2	Невеликі відхилення у невербальній комунікації – незріле використання невербальної комунікації; може тільки показати невизначено або дотягнутися до того, що дитина хоче, в ситуації де дитина такого ж віку нормально показує і пояснює жестами, що конкретно вона хоче	
2,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
3	Помірні відхилення у використанні невербальної комунікації – дитина загалом і в цілому може виражати свої потреби і бажання невербально, але не може зрозуміти невербального звернення інших.	
3,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
4	Значні порушення у невербальній комунікації – дитина тільки використовує чудернацькі або дивні жести, які не мають очевидного змісту і не розуміє змісту жестів і виразів обличчя інших людей	

1	Рівень активності Нормальний рівень активності для віку і оточуючого середовища – дитина не більше і не менше активна, ніж діти такого ж віку в аналогічній ситуації	
1,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
2	Рівень активності має незначні відхилення – дитина або невгамовна або у деякій мірі “лінива” і сповільнена. Рівень активності дитини дуже слабо впливає на її успіхи.	
2,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
3	Помірний рівень активності – дитина може бути дуже активна і її складно утримати у чітких рамках. Вона може мати невичерпну енергію і може бути не готовою до сну ввечері. Навпаки, дитина може бути досить летаргічною і потребувати більшої кількості спонукань для того, щоб змусити її рухатись.	
3,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
4	Значно порушений рівень активності – дитина проявляє крайні стани активності або неактивності, її стан може змінюватись від одного екстремального стану до іншого.	
1	Рівень і ступінь інтелектуального розвитку Нормальний інтелект достатньо рівномірно розвинутий у різноманітних сферах – дитина така ж розумна, як і діти її віку і не має будь – яких незвичайних інтелектуальних навичок чи проблем.	
1,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
2	Прояв інтелекту має незначні відхилення – дитина не така розумна, як інші діти її віку; навички трохи відстають у різних сферах.	
2,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
3	Помірне відхилення проявів інтелекту – загалом і в цілому дитина не така розумна як її ровесники; не дивлячись на це, дитина функціонує досить нормально в одній або декількох інтелектуальних сферах.	
3,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
4	Інтелект із значними відхиленнями – при тому, що дитина не така розумна як інші діти її віку, вона може функціонувати навіть краще від ровесників у одній або декількох сферах.	

1	Загальне враження Це не аутизм – у дитини немає симптомів, що характерні для аутизму	
1,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
2	Легка форма аутизму – у дитини є тільки деякі симптоми або легкий ступінь аутизму.	
2,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
3	Помірний аутизм – дитина демонструє деякі симптоми або помірний ступінь аутизму	
3,5	(якщо показник середній між сусідніми критеріями)	
4	Важкий аутизм – дитина демонструє багато симптомів або крайній ступінь аутизму	

Підрахуйте усі бали і подивіться, в який з діапазонів увійшов отриманий Вами результат:

15–30 – не аутизм

30–37 – легка або помірна форма аутизму

37–60 – важкий аутизм

Додаток Г

«Посібник з тесту РЕР-R».

1. ВІДКРУЧУВАННЯ ПЛЯШЕЧКИ

Матеріали: пляшечка мильними бульбашками.

Процедура: Постав посудину на столі і скажи: "Це бульбашки". Підсунь пляшечку до дитини і покажи їй, як треба відкручувати кришку. Якщо дитина не може відкрутити кришку, то покажи їй один раз, як це зробити, а потім скажи, щоб вона спробувала знову. **Сфера розвитку:** дрібна моторика **Оцінка виконання:**

зараховано – дитина відкручує кришку самостійно; обнадійливо – дитині не вдається відкрутити кришку, але вона знає, які рухи необхідно зробити; незараховано – дитина стараться відкрутити кришку, але не знає рухів, які слід виконати або взагалі не пробує виконати завдання, навіть після показу його дослідником.

2. НАДУВАННЯ МИЛЬНИХ БУЛЬБАШОК

Матеріали: пляшечка з мильними бульбашками.

Процедура: Покажи, як слід дути бульбашки, потім подай дитині і скажи, щоб вона видула бульбашки. **Сфера розвитку:** дрібна моторика **Оцінка виконання:**

зараховано – дитина видуває кілька бульбашок; обнадійливо – дитині не вдається видути бульбашки, незважаючи на те, що вона знає, які дії слід виконувати (вона підносить кришечку до губ, кривить уста, дмухає).

незараховано – дитині не вдається видути бульбашки і вона не знає, які дії слід виконати або дитина взагалі не пробує виконати вправу.

3. СТЕЖЕННЯ ОЧИМА ЗА ПРЕДМЕТАМИ, ЩО РУХАЮТЬСЯ

Матеріали: пляшечка з мильними бульбашками.

Процедура: Під час проведення завдання №2 з мильними бульбашками, спостерігай за дитиною, коли демонструєш завдання та коли дитина пробує його виконати. Спостерігай, чи дитина проводить поглядом за бульбашками, що рухаються.

Сфера розвитку: зорова перцепція.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина стежить очима за рухом бульбашок; обнадійливо – дитина через певний час цікавиться бульбашками; незараховано – дитина не може або навіть не пробує стежити поглядом за бульбашками, що рухаються.

4. ПЕРЕТИН ПОГЛЯДОМ ОСІ ТІЛА

Матеріали: бульбашки або будь-який інший предмет, що привертає увагу дитини.

Процедура: Затримай одну з бульбашок на кришечці та порухай ними (або будь-яким іншим предметом, що зацікавлює дитину) з права наліво, перетинаючи вісь тіла.

Сфера розвитку: зорова перцепція **Оцінка виконання:**

зараховано – дитина протягом усього часу спостерігає за рухом; обнадійливо – дитина спостерігає за рухом тільки до лінії паралельної до осі тіла або незначним чином її переступає;

5. ДОСЛІДЖЕННЯ КУБИКІВ ДОТИКОМ

Матеріали: три кубики (покритий хутром; шорсткий; ребристий).

Процедура: Поклади три кубики на столі перед дитиною. **Сфера поведінки:** реакція на дотик **Оцінка поведінки:**

відповідна – дитина відповідно реагує на предмети (складає їх,

ДИТИНА РОЗПІЗНАЄ ТА ПОДАЄ ПРЕДМЕТ(87.)

Сфера розвитку: дрібна моторика **Оцінка виконання:**

зараховано – дитина знаходить та подає щонайменше чотири з названих предметів. Дитина може скористатися зоровою допомогою; обнадійливо – дитина без зорової допомоги віднаходить та подає щонайменше один названий предмет. Дитина може скористатися зоровою допомогою; незараховано – дитина не подає жодного предмету.

ДИТИНА ВПІЗНАЄ ПРЕДМЕТ НА ДОТИК (88.)

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність **Оцінка виконання:**

зараховано – дитина знаходить та подає щонайменше чотири з названих предметів. Дитина може скористатися зоровою допомогою; обнадійливо – дитина без зорової допомоги віднаходить та подає щонайменше один названий предмет; незараховано – дитина не подає жодного з названих предметів або віднаходить предмет завдяки зоровій допомозі.

89. СКЛАДАНКА ХЛОПЧИКА

Матеріали: планшет та елементи складанки хлопчика

(голова, волосся, очі, ніс, уста, сорочка, штани) із войлоку.

Процедура: поклади планшет та вісім елементів складанки на стіл перед дитиною. На прикладі одного елемента покажи дитині, як причепити елементи до планшету. Відклади елементи назад на стіл та дай дитині вказівку, щоб склала хлопчика. Скажи: "Чи ти зумієш скласти хлопчика?" Якщо після певного проміжку часу дитина має проблеми з розумінням завдання, то покажи, як скласти складанку. Поклади елементи назад на стіл та дай дитині вказівку заново спробувати скласти хлопчика. Якщо дитина закінчила складання та не використала всіх елементів, вкажи на решта елементів та попроси дитину, щоб докінчила картинку. Якщо дитина використала якісь елементи у свій спосіб (очі в місці гудзиків, волосся в місці бороди), запитай, чому вона так зробила.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина складає хлопчика та не потребує показу, як треба виконати завдання; обнадійливо – дитина частково складає хлопчика (складає обличчя або голову, з'єднану з ногами); потребує показу, як слід виконати завдання; незараховано – дитині не вдається або вона не пробує скласти хлопчика (складає частини одну на другу, в різних місцях планшету або складає фігуру, яка не нагадує хлопчика).

90. 91. та 144.–174. ВИКОРИСТАННЯ ЧАСУ ПІД ЧАС НЕОРГАНІЗОВАНОЇ ГРИ

Матеріали: усі використані до того під час тестування.

Процедура: час неорганізованої гри повинен припадати в половині тестування. Спостереження в той період часу (2–5 хв.) можуть становити підставу для оцінки завдань №90 та №91, що стосуються поведінки та будуть допоміжними після закінчення тесту під час оцінювання завдань №144–174. Дозволь дитині покинути місце праці біля столу та вільно рухатися по кімнаті. Дитина може бавитися довільно усіма використаними до того предметами. Ще не показуй

доторкається, придивляється до них, запитує або розповідає про них); помірно невідповідна – дитина проявляє особливе або надмірне зацікавлення предметами, хоча в загальному ними не цікавиться; в значній мірі не відповідна – дитина реагує невідповідно, проявляючи нетипове або надмірне зацікавлення предметами (смакує, нюхає, дряпає, навязливо торкається).

6. ГРА КАЛЕЙДОСКОПОМ

Матеріали: калейдоскоп

Процедура: покажи дитині, для чого служить калейдоскоп, і покрути калейдоскопом або рухомим кільцем. Подай дитині калейдоскоп та дай вказівку покористуватися ним (аби до нього заглянула та покрутила ним або кільцем на обідку).

Сфера поведінки: наслідування (рухове).

Оцінка поведінки:

зараховано – дитина дивиться в калейдоскоп та крутить кільцем; обнадійливо – дитина може дивитися у калейдоскоп або крутити кільцем, але не може виконати обох дій одночасно; незараховано – дитина не хоче або не може ані дивитися в калейдоскоп, ані прокручувати кільцями або самим калейдоскопом.

7. ДОМІНУВАННЯ ОКА

Матеріали: калейдоскоп

Процедура: під час проведення завдання №6 "Гра калейдоскопом" спостерігай, чи дитина проявляє визначене домінування одного ока. Якщо дитина прикладає калейдоскоп раз до одного ока, раз до другого, продемонструй завдання знову. Подай дитині калейдоскоп ще раз і покажи жестом, щоб вона подивилася знову. Зверни увагу на те, чи дитина частіше користується одним оком.

Сфера поведінки: зорова перцепція.

Оцінка поведінки:

зараховано – дитина проявляє рішуче домінування одного ока (протягом усього часу користується одним і тим же оком); обнадійливо – дитина проявляє початки домінування одного ока (як правило, користується одним і тим же оком); незараховано – дитина не проявляє домінування жодного ока.

8. ДВОРАЗОВЕ НАТИСНЕННЯ ДЗВІНКА

Матеріали: дзвінок

Процедура: постав дзвінок на столі перед дитиною. Зверни її увагу на те, що робиш ("А тепер подивися, що я роблю"). Натисни по одному разу на дзвінок і скажи дитині, щоб вона зробила те саме ("Зараз ти", "Зроби так, як я"). Якщо дитина натисне на дзвінок лише один раз або декілька разів, продемонструй вправу ще раз і посприятуй тому, щоб дитина повторила цю дію.

Сфера поведінки: наслідування (рухове).

Оцінка поведінки:

зараховано – дитина наслідус та натискає на дзвінок двічі; обнадійливо – дитина безрезультатно пробує наслідувати (натискає на дзвінок один або декілька разів); незараховано – у дитини не виходить або вона навіть не пробує натиснути на дзвінок, незважаючи на додаткове демонстрування.

9. ЗАГЛИБЛЕННЯ ПАЛЬЦЕМ У ПЛАСТИЛІН

Матеріали: глина або пластилін.

Процедура: покажи, як зробити заглиблення в пластиліновій кульці.

Сфера поведінки: дрібна моторика.

Оцінка поведінки:

зараховано – дитина свідомо робить заглиблення в пластиліні (глині); обнадійливо – дитина легко торкається пальчиком пластиліну (глини), але її не вдається зробити заглиблення; незараховано – дитина взагалі не пробує виконати завдання.

дитині матеріалів, які будуть потрібні для подальших завдань. Сядь та не пробуй керувати поведінкою та грою дитини. Не розпочинай розмови. Якщо дитина підійде та почне розмовляти, відповідай їй ввічливо, але не захоочуй до довшої розмови. Можеш вдавати, що ти зайнятий/а і що пишеш щось в картках оцінок. Одночасно уважно стеж за дитиною.

САМОСТІЙНА ГРА (90.)

Сфера поведінки: гра та зацікавлення предметами.

На що звернути увагу: під час проведення тесту зверни увагу на те, чи дитина має труднощі з самостійною грою; чи діє хаотично, чи скоріше є настирливою у досягненні чогось; чи дитина є занадто активною, чи взагалі нічого не робить; чи дитина не цікавиться приміщенням та предметами; чи у випадку, коли дослідник не організовує гри, самостійно використовує предмети нехарактерним чином або користується ними нестандартно.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина бавиться самостійно та користується предметами відповідно до свого віку; помірно невідповідна – дитина бавиться певним чином невідповідно або взагалі не цікавиться грою; в значній мірі невідповідна – дитина бавиться самостійно, але нехарактерним чином, є занадто активною, нервовою, занепокоюною, займається автостимуляцією або невідповідно використовує предмети.

НАЛАГОДЖЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ВЗАЄМИН (91.)

Сфера поведінки: налагодження взаємин та емоційні реакції.

На що звернути увагу: під час проведення тесту слід звернути увагу на те, чи дитина спонтанно налагоджує взаємини з дослідником (задає питання, показує предмет, ділиться їжею, вилізає на коліна або починає розмову). **Оцінка поведінки:**

відповідна – дитина налагоджує будь-які взаємини (вербальні або інші) з особою, що досліджує; помірно невідповідна – дитина дає собі раду з присутністю дослідника, але не налагоджує взаємин; в значній мірі невідповідна – дитина не налагоджує жодних взаємин із дослідником.

92. РЕАКЦІЯ НА ГОЛОС ДОСЛІДНИКА

Матеріали: непотрібні

Процедура: проведи це завдання під кінець неорганізованої гри або в довільний момент проведення тесту. Коли дитина не дивиться на тебе і не є зайнятою виконанням завдання, назви її по імені. Попроси, щоб вона підійшла або сіла на крісло. Зверни увагу, як дитина реагує на твій голос.

Сфера розвитку: налагодження контакту та емоційні реакції. **Оцінка поведінки:**

відповідна – дитина правильно реагує на голос дослідника, словами або іншим чином дає знак, що вказівку зрозумілу (кліпає очима, повертає голову в напрямку особи, що проводить дослідження, говорить "добре" або вертається на місце); помірно невідповідна – дитина не завжди реагує однаково, тільки інколи звертає увагу на голос дослідника або реагує із запізненням; в значній мірі невідповідна – дитина невідповідно реагує на голос дослідника та не подає жодного знаку, що почула прохання.

93. СКЛАДАННЯ КУБИКІВ

Матеріали: дванадцять малих кубиків.

Процедура: поклади кубики на столі перед дитиною. Покажи, як скласти кубик один на другий. Потім розклади кубики на столі та дай дитині вказівку скласти їх. Дозволь дитині три рази спробувати скласти колону з восьми кубиків.

Сфера розвитку: зорово-рухова координація.

10. ВЗЯТТЯ ПАЛИЧОК

Завдання можна пропустити та вважати зарахованим, якщо завдання №12 "Виліплювання мисочки з глини" було вже проведено та зарахувалося.

Матеріали: кулька з пластиліну та шість паличок.

Процедура: зігни кульку з пластиліну так, щоб утворився "плячочок". Поясни: "Це іменинний торт, поставимо на ньому свічки". Постав одну "свічку", тобто паличку, в плячочок ("торт"). Подай дитині паличку, щоб вона її також поставила. Якщо дитина відмовляється від співпраці, то постав всі палички і посприятуй тому, щоб дитина їх витягла.

Сфера поведінки: дрібна моторика.

Оцінка поведінки:

зараховано – дитина бере хоча б одну паличку двома пальцями; обнадійливо – дитина бере паличку, затискуючи цілу долоню; незараховано – дитина не може або не хоче взяти палички, щоб втримати або витягти її.

11. ФОРМУВАННЯ ВАЛИКА З ПЛАСТИЛІНУ

Матеріали: пластилін або глина.

Процедура: Дай дитині частину пластиліну. Покажи, як потрібно качати пластилін, щоб утворити довгий валик, а потім скажи, щоб дитина спробувала зробити те саме.

Сфера поведінки: наслідування (рухове).

Оцінка поведінки:

зараховано – дитина качає з пластиліну довгий валик; обнадійливо – дитина пробує качати пластилін або бавиться ним, виконуючи рухи, подібні до качання, але не в стані сформувати валик; незараховано – дитина не пробує навіть наслідувати або не є в стані бавитися пластиліном в спосіб, що нагадує качання.

12. ВИЛІПЛЮВАННЯ МИСОЧКИ З ПЛАСТИЛІНУ

Матеріали: глина або пластилін.

Процедура: покажи дитині, як ліпити мисочку з глини або пластиліну. Зроби кульку з глини або пластиліну і подай її дитині, щоб вона сама спробувала зробити мисочку.

Сфера поведінки: дрібна моторика.

Оцінка поведінки:

зараховано – дитина формує предмет, який нагадує мисочку; обнадійливо – дитині не вдається сформувати мисочки, але вона знає, які рухи необхідно виконувати (місити, формувати); незараховано – дитина не пробує виконати завдання або пробує виконати завдання, але не знає, які дії необхідно здійснити.

13. ГРА З ЛЯЛЬКОЮ, ЩО НАДЯГАЄТЬСЯ НА РУКУ

Матеріали: лялька (пес або кіт).

Процедура: покажи дитині ляльку і скажи: "Це .... (пес/кіт). Надягни ляльку на руку і скажи: "Я – кіт(котик)/пес (песик). М'яумя/гав-гав. Я зараз тебе поцілую". Вдавай, що лялька цілує дитину, але не торкайся дитини насправді. Якщо дитина не відреагує, вдавай, що лялька плаче, сміється, зачіпає дитину і заохочує її до гри. Після цього подай ляльку дитині і скажи: "Зараз ти будеш котиком/песиком". Посприятуй дитині, щоб вона одягла ляльку на руку і користувалася пальцями для хитання головою і лапами тваринки.

Сфера поведінки: наслідування (рухове).

Оцінка поведінки:

зараховано – дитина кладе театральну ляльку на руку і наслідує хитання головою та лапами театральної ляльки; обнадійливо – дитина безрезультатно пробує наслідувати рухи ляльки (невпевнено одягає ляльку на руку або не вміє використовувати пальці для руху лапами тваринки); незараховано – дитина не може або не хоче одягти ляльку на руку.

Оцінка виконання:

зараховано – протягом трьох спроб дитині вдається щонайменше один раз скласти вісім кубиків; обнадійливо – дитині вдається скласти три кубики або вона складає більше ніж три кубики, але вони падають; незараховано – дитині не вдається або вона не пробує скласти кубики, або складає лише два кубики.

94. СКЛАДАННЯ КУБИКІВ ДО КОРОБКИ

Матеріали: кубики та мала коробка.

Процедура: залиш кубики на столі після проведення завдання №93. Поклади коробку на стіл біля кубиків та дай дитині вказівку скласти кубики до коробки. Якщо дитина має проблеми з розумінням завдання, продемонструй їй це, вкладаючи два кубики до коробки. Знову дай дитині вказівку скласти кубики до коробки.

Сфера розвитку: зорово-рухова координація.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина кладе щонайменше один кубик до коробки; обнадійливо – дитина пробує скласти кубики до коробки, але їй це не вдається через слабку зорово-рухову координацію; незараховано – дитина не пробує виконати завдання.

95. ЛІЧБА КУБИКІВ (двох та семи)

Матеріали: сім кубиків однакового кольору.

Процедура: поклади два кубики на стіл перед дитиною та запитай: "Скільки кубиків?" Заохоть дитину показувати кубики під час лічби. Якщо дитині вдається порахувати два кубики, поклади на стіл чергові п'ять кубиків та знову дай вказівку. Зверни увагу на те, чи дитина рахує кубики по черзі.

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно рахує кубики (спочатку два, потім сім); обнадійливо – дитина рахує правильно лише два кубики або пробує рахувати (вказує кілька разів на той самий кубик або лише два кубики); незараховано – дитині не вдається порахувати або вона взагалі не пробує виконати завдання.

96. ПОДАВАННЯ НАЗВАНОЇ КІЛЬКОСТІ КУБИКІВ

Матеріали: вісім кубиків однакового кольору.

Процедура: поклади кубики на стіл перед дитиною. Попроси дитину подати тобі два кубики. Відклади їх назад на стіл та попроси дитину подати тобі шість кубиків.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно подає два та шість кубиків; обнадійливо – дитина подає два або шість кубиків; незараховано – дитині не вдається подати кубиків або вона взагалі не пробує виконати завдання.

97. ВИКОНАННЯ ДВОЕТАПНОГО ДОРУЧЕННЯ

Матеріали: горнятко та кубик.

Процедура: залиш кубики з попереднього завдання на столі та постав біля них горнятко. Сконцентруй увагу дитини та скажи: "Вклади кубик до горнятка та постав горнятко на підлогу". Якщо після певного проміжку часу дитина має труднощі з розумінням завдання, повтори вказівку. Коли дитина вже розпочне виконання завдання, не підказуй їй жодним чином.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно виконує двоетапне доручення; обнадійливо – дитині не вдається виконати двоетапного доручення (тільки вкладає кубик до горнятка або ставить горнятко на підлогу і лише тоді вкладає в нього кубик або вкладає до горнятка більше одного кубика); незараховано – дитині не вдається це зробити

14. НАСЛІДУВАННЯ ГОЛОСІВ ТВАРИН

Матеріали: лялька (пес або кіт).

Процедура: під час проведення завдання №14 "Гра з лялькою, що одягається на руку" заохочуй дитину до наслідування голосів. Коли дитина бавиться з лялькою, скажи: "М'яу-м'яу/гав-гав".

Заохочуй дитину, щоб вона вчинила подібно.

Сфера поведінки: наслідування (голосу).

Оцінка поведінки:

зараховано – дитина говорить "мяу, мяу" або наслідує голоси тварин, представлені дослідником; обнадійливо – дитина пробує наслідувати голоси, видаючи які-небудь звуки; незараховано – дитині не вдається або не хочеться виконувати завдання.

15. НАСЛІДУВАННЯ ДІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ ПОБУТОВИХ ПРЕДМЕТІВ

Матеріали: лялька (пес або кіт) та чотири предмети (ложечка, зубна щітка, хусточка, горнятко).

Процедура: вдягни ляльку на руку. Продемонструй використання предмета на лялці. Подай дитині той самий предмет, тримаючи ляльку на своїй руці і скажи: "Зараз зроби це ти". Повтори цю дію з кожним предметом (годування, подавання напою, чищення зубів, витирання носа).

Сфера поведінки: наслідування (рухове).

Оцінка поведінки :

зараховано – дитина наслідує щонайменше три дії; обнадійливо – дитина наслідує щонайменше одну дію; незараховано – дитина не розуміє або не може виконати жодної дії.

16. ВКАЗУВАННЯ НА ЧАСТИНИ ТІЛА

Матеріали: лялька (пес або кіт)

Процедура: одягни ляльку на руку і тримай її біля дитини. Попроси дитину, щоб вона доторкнулася або показала око або ротик ляльки.

Сфера поведінки: пізнавальна діяльність

Оцінка поведінки:

зараховано – дитина доторкається або вказує щонайменше на три частини тіла ляльки; обнадійливо – дитина доторкається до ляльки або правильно показує щонайменше одну частину тіла, показує загально, виконуючи рух рукою в напрямку однієї частини тіла (показує обличчя замість очей); показує кожного разу ту саму частину (завжди очі) за умови, що хоч раз правильно показує названу частину тіла; незараховано – дитина не вміє або не може виконати завдання.

17. ПОКАЗУВАННЯ ВЛАСНИХ ЧАСТИН ТІЛА

Матеріали: непотрібні

Процедура: не використовуючи жестів, попроси дитину, щоб показала своє око, ніс, вухо, ротик.

Сфера поведінки: пізнавальна діяльність

Оцінка поведінки:

зараховано – дитина доторкається або вказує щонайменше три частини тіла; обнадійливо – дитина доторкається або показує щонайменше одну частину тіла, показує лише загально, виконуючи рухи в напрямку однієї частини тіла (обличчя замість очей) показує завжди ту саму частину тіла (кожного разу завжди очі), однак за умови, що хоч раз правильно показує названу частину, незараховано – дитина не вміє або не пробує показати жодної частини тіла.

18. СПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ГРИ З**ЛЯЛЬКОЮ, ЩО ОДЯГАЄТЬСЯ НА РУКУ**

Завдання необхідно оминати і вважати зарахованим, якщо дитина

або вона не пробує зробити жодного доручення.

98. РОЗДІЛЕННЯ ДВОХ РІЗНИХ ЕЛЕМЕНТІВ

Завдання можна оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №94 "Вкладання кубика до коробки".

Матеріали: шість кубиків однакового кольору, шість чорних пішаків, два прозорі пластикові або скляні контейнери.

Процедура: вклади один кубик та одного пішака в окремі контейнери. Покажи дитині, як ти вкладаєш черговий кубик та чергового пішака до відповідних контейнерів. Подавай дитині по одному довільно вибраному предмету. Виправ перші чотири помилки.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно розміщує шість предметів; обнадійливо – дитина розміщує правильно чотири предмети; незараховано – дитина розміщує правильно менше чотирьох предметів або взагалі відмовляється виконати завдання.

99. КИДАННЯ КУБИКІВ ДО КОНТЕЙНЕРА

Завдання можна оминати та вважати зарахованим, якщо дитині зараховано завдання або вона отримала обнадійливу оцінку за завдання №98 "Розділення двох різних елементів".

Матеріали: шість кубиків та прозорий контейнер.

Процедура: продемонструй кидання кубика до контейнера.

Подай дитині кубик та дай їй вказівку кинути його до контейнера.

Сфера розвитку: дрібна моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина кидає до контейнера один кубик; обнадійливо – дитина робить певні спроби, але кубик не потрапляє до контейнера; незараховано – дитина не кидає жодного кубика або не розуміє завдання.

100. та 101. ПОВТОРЕННЯ 2- ТА 3- ЦИФРОВИХ РЯДІВ

Увага: завдання оцінюється відносно двох сфер розвитку. Критерії оцінок завдань №100 та №101 є такими ж, отже результати дитини з тих самих завдань є також однаковими.

Матеріали: непотрібні.

Процедура: сконцетруй увагу дитини та скажи: "Я скажу тобі зараз декілька цифр. Слухай уважно, а коли я закінчу, то повтори їх". Вимовляй цифри зі швидкістю 1/сек. Можна проводити дві спроби, але у випадку, коли дитина помилилась за першим разом. Якщо дитині не вдається повторити 2-3 цифрового ряду, закінчи тестування дитини та вважай завдання №100, 101, 102, 103 незарахованими. В протилежному випадку перейди до завдань №102 та №103 "Повторення 4-5- цифрових рядів".

Спроба перша

Спроба друга

7-9

5-3

2-4-1

5-7-9

Сфера розвитку: №100 – наслідування (голосу), №101 – спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно повторює 2-3-цифровий ряд; обнадійливо – дитина правильно повторює тільки 2-цифровий ряд; незараховано – дитина не повторює правильно 2-3-цифрових рядів.

102. та 103. ПОВТОРЮВАННЯ 4- ТА 5- ЦИФРОВИХ РЯДІВ

Увага: завдання оцінюється відносно двох сфер розвитку. Критерії оцінок завдань №102 та №103 є такими ж, отже результати дитини з тих самих завдань є також однаковими. Завдання слід оминати та

виконала завдання № 13 "Гри з лялькою".

Матеріали: лялька (пес або кіт)

Процедура подай дитині одну ляльку, а другу одягни на руку. Спитай: "В що ми побавимось?" Використовуючи театральну ляльку в якості персонажу, заохочуй дитину, щоб вона розіграла з тобою якусь сценку. Якщо дитина нічого не запропонує та не захоче жодної гри, запропонуй, щоб ляльки подрімали або затанцювали, або ж пішли до магазину за морозивом.

Сфера поведінки: пізнавальна діяльність **Оцінка поведінки:**

зараховано – дитина розіграє сценку з лялькою обнадійливо – дитина розіграє сценку, використовуючи тільки свою ляльку і не співпрацюючи з лялькою дослідника, розіграє сценку, бавлячись лише з лялькою дослідника і не використовуючи власної, незараховано – дитина не вміє або не хоче розігравати сценки з жодною лялькою.

19. і 20. ЗАПОВНЕННЯ ДОЩЕЧКИ ГЕОМЕТРИЧНИМИ ФІГУРАМИ

Увага: в завданні оцінюються два елементи сфери розвитку:

19. – сприйняття, 20. – зорово-рухова координація.

Матеріали: дощечка з вирізаними формами трьох фігур (коло, квадрат, трикутник).

Процедура поклади дощечку перед дитиною так, щоб основа трикутника знаходилася найближче до дитини. Поклади коло, квадрат та трикутник між дитиною та дощечкою ручкою догори. Перевір, чи жодна фігура не знаходиться при відповідному її вирізі. Покажи дитині дощечку для того, щоб вона заповнила її фігурами. Не показуй однак жодного конкретного отвору. Якщо після певного проміжку часу дитина має проблеми з розумінням або виконанням завдання, покажи, як необхідно виконати його на прикладі кола. Потім поклади коло назад на стіл і попроси дитину заповнити дощечку.

ЗНАХОДЖЕННЯ ВІДПОВІДНИХ ОТВОРІВ (19.)

Сфера розвитку: сприйняття (зорове).

Оцінка виконання :

зараховано – дитина без показу правильно розміщує всі три фігури в отворах або десь поблизу них; обнадійливо – дитина правильно розміщує щонайменше одну фігуру в отворі або біля нього або ж потребує показу для того, щоб повторити або закінчити завдання; незараховано – дитина не вміє або не хоче вказати відповідних отворів, навіть після показу.

ВКЛАДАННЯ ФІГУР ДО ВІДПОВІДНИХ ОТВОРІВ (20.) Сфера розвитку:

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно вкладає три фігури до отворів, обнадійливо – дитина правильно вкладає щонайменше одну фігуру або потребує показу для того, щоб розпочати або закінчити завдання; незараховано – дитина не вміє або не хоче, навіть після показу, вкласти жодну фігуру до відповідного отвору.

21. НАЗИВАННЯ ГЕОМЕТРИЧНИХ ФІГУР

Матеріали: дощечка з вирізаними формами фігур (коло, квадрат, трикутник).

Процедура: поклади геометричні фігури на столі. Вкажи на трикутник та запитай дитину: "Що це?" Те саме повтори з рештою фігур.

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно називає три форми фігур, обнадійливо – дитина правильно називає щонайменше одну фігуру або називає всі фігури так само (колом називає коло, квадрат та трикутник), однак за

вважати незарахованим, якщо дитина не повторила 2-3цифрових рядів.

Матеріали: непотрібні.

Процедура: завдання з 4–5-цифровими рядами проводь таким же чином, що і завдання з 2–3-цифровими рядами. В подальшому вимовляй цифри з тою ж швидкістю 1/сек.

Спроба перша

Спроба друга

5-8-6-1

7-1-4-2

3-2-9-4-8

7-4-8-3-1

Сфера розвитку: №102 – наслідування (голосу), №103 – спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно повторює 4–5-цифровий ряд; обнадійливо – дитина правильно повторює тільки 4-цифровий ряд; незараховано – дитина не зуміє повторити ані 4-, ані 5-цифрового ряду.

104. ЛІЧБА ВГОЛОС

Матеріали: непотрібні.

Процедура: попроси дитину порахувати вголос. Якщо дитина не розуміє завдання, допоможи їй і скажи: "Один... і що далі?" **Сфера розвитку:** спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно рахує до десяти; обнадійливо – дитина правильно рахує щонайменше до трьох; незараховано – дитина рахує неправильно навіть до трьох.

105. НАЗИВАННЯ ЦИФР

Матеріали: планшет з цифрами (1–10).

Процедура: вибери довільно планшет, покажи його дитині та запитай: "Що це?" Якщо дитина не відповідає довгий час, то допоможи їй та назви цифру. Повтори ці дії з рештою планшетів.

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно називає десять цифр; обнадійливо – дитина правильно називає щонайменше одну цифру або називає всі цифри так само (за кожним разом говорить п'ять); незараховано – дитині не вдається назвати правильно жодної цифри або взагалі не пробує виконати завдання.

106. РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАВДАНЬ З ПАМ'ЯТІ (ЗМІСТ ЗАВДАННЯ СТОСУЄТЬСЯ ДИТИНИ)

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині не зараховано завдання №95 "Рахування кубиків".

Матеріали: непотрібні

Процедура: сконцетруй увагу дитини та прочитай по черзі завдання внизу. Зроби відповідно довгі перерви між прочитанням чергових завдань, щоб дитина мала час на осмислення та відповідь. Завдання можна прочитати декілька разів.

1. Якби ти мав один м'яч, а я дав би тобі ще два, то скільки б м'ячів у тебе стало разом?

2. Якби ти мав дві цукерки, а я дав би тобі ще чотири, то скільки б цукерок у тебе стало?

3. Якби ти мав п'ять кубиків і віддав би два, то скільки б кубиків у тебе залишилося?

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно розв'язує щонайменше два завдання; обнадійливо – дитина правильно розв'язує одне завдання; незараховано – дитині не вдається розв'язати жодного завдання або вона взагалі не пробує його зробити.

107. РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАВДАНЬ З ПАМ'ЯТІ (ЗМІСТ ЗАВДАННЯ

умови, що хоча б одну фігуру називає правильно.

незараховано – дитина не вміє або не пробує назвати фігур.

22. ПАСИВНЕ РОЗПІЗНАВАННЯ ГЕОМЕТРИЧНИХ ФІГУР

Матеріали: дощечка з вирізаними формами геометричних фігур (коло, квадрат, трикутник).

Процедура: поклади геометричні фігури на столі. Попроси дитину: "Подай мені коло". Якщо дитина не розуміє звороту "Подай", спробуй сказати "Покажи мені...", "Вкажи...", "Де є...?" Повтори те саме з квадратом та трикутником.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність **Оцінка виконання:**

зараховано – дитина подає (доторкається, вказує) усі три фігури.

обнадійливо – дитина подає (доторкається, вказує) правильно щонайменше на одну фігуру. незараховано – дитина не може або не хоче ані показувати,

ані подавати відповідної фігури.

23. ЗАПОВНЕННЯ ДОЩЕЧКИ З ВИРІЗАНИМИ ФОРМАМИ

Матеріали: дощечка з вирізаними чотирма формами

(парасоля, курча, метелик, грушка).

Процедура: поклади на столі перед дитиною дощечку. Подай дитині один з вирізаних предметів та скажи, щоб вона вставила його у виріз в дощечці. Коли вона це зробить, подай наступний елемент. Дані дії повтори зі всіма предметами. Якщо після певного часу дитина не розуміє, як виконати завдання, продемонструй завдання, використовуючи всі чотири елементи. Забери знову всі фігури з дощечки та дай вказівку, щоб дитина ще раз її заповнила. **Сфера розвитку:** зорова перцепція **Оцінка виконання:**

зараховано – дитина розміщує правильно всі чотири елементи на дощечці та не потребує показу, щоб виконати завдання; обнадійливо – дитина розміщує правильно щонайменше один елемент або потребує продемонструвати, як треба виконати завдання. незараховано – дитина не може розмістити жодного елемента правильно, навіть після демонстрування.

24. ПЕРЕТИНАННЯ ОСІ ТІЛА З МЕТОЮ ПЕРЕНЕСЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МОЗАЇКИ

Матеріали: дощечка з вирізаними чотирма формами

(парасоля, курча, метелик, грушка).

Процедура: поклади порожню дощечку перед дитиною. З лівого боку дитини, біля дощечки поклади парасолю та курча, а з правого боку дитини поклади метелика та грушку. Дай вказівку дитині, щоб вона вставила елементи в дощечку. Якщо дитина не захоче цього виконати, оціни виконання завдання пізніше, використовуючи інші матеріали (напр., крейди, кубики) та вставляючи їх в такий спосіб, щоб дитина мусила перетинати вісь тіла так, щоб перенести потрібні елементи.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина, щоб перенести потрібні елементи та розмістити їх у визначеному місці, перетинає вісь тіла більше, ніж один раз.

обнадійливо – дитина перетинає вісь тіла лише один раз; незараховано – дитина не перетинає осі тіла.

25. і 26. ЗАПОВНЕННЯ ДОЩЕЧКИ ЕЛЕМЕНТАМИ РІЗНОГО РОЗМІРУ

Увага: в завданні оцінюються два елементи сфери розвитку:

25. – перцепція, 26. – зорово-рухова координація.

Матеріали: дощечка з трьома вирізаними прямокутниками (рукавички).

Процедура: поклади дощечку на столі перед дитиною, поклавши вирізані елементи між дощечкою та дитиною. Перевір, чи жодна частина не знаходиться у відповідному їй отворі. Дай вказівку дитині,

СТОСУЄТЬСЯ ТРЕТЬОЇ ОСОБИ

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині не зараховано завдання №95 "Лічба кубиків".

Матеріали: непотрібні

Процедура: проведи завдання в той самий спосіб, що і завдання №106.

1. Івась мав п'ять м'ячів, а два віддав. Скільки м'ячів в нього залишилося?

2. Роман мав дві цукерки, а мама дала йому ще чотири. Скільки цукерок у нього стало?

3. Аня мала три кубики, а тато дав їй ще один. Скільки кубиків стало?

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно розв'язує щонайменше два завдання; обнадійливо – дитина правильно розв'язує одне завдання; незараховано – дитині не вдається розв'язати жодного завдання правильно або взагалі не пробує його зробити.

108. ПОШУКИ ЦУКЕРКИ, СХОВАНОЇ ПІД ГОРНЯТКОМ

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №53 "Пошуки схованого предмету" або вона отримала за нього обнадійливу оцінку.

Матеріали: малі цукерки (драже) та три непрозорі горнятка.

Процедура: постав три горнятка в ряд на столі перед дитиною та зверни на них увагу дитини. Сховай одну цукерку під середнім горнятком. Поволі заміни місцями середнє горнячко з горнятком справа. Дай дитині вказівку знайти цукерку. Якщо дитина не розуміє завдання або має проблеми з його виконанням, підніми горнячко та покажи дитині цукерку. Поклади цукерку під середнє горнячко та повтори дію. Потім сховай цукерку під горнятком зліва та поміняй його місцями з середнім горнятком. Дай дитині вказівку знайти цукерку. Потім сховай цукерку під горнятком справа та повільно поміняй його місцями з горнятком зліва. Дай дитині вказівку знайти цукерку.

Сфера розвитку: сприйняття (зорове).

Оцінка виконання:

зараховано – дитина знаходить цукерку щонайменше два рази протягом трьох спроб; обнадійливо – дитина знаходить цукерку один раз протягом трьох спроб; незараховано – дитині не вдається знайти або вона не пробує знаходити цукерки.

109. ХАПАННЯ ДВОМА ПАЛЬЦЯМИ **Матеріали:** одна маленька цукерка.

Процедура: поклади цукерку на долоню. Долоню частково закрий, щоб цукерка не впала. Пригости дитину цукеркою. Зверни увагу на те, як дитина бере цукерку.

Сфера розвитку: дрібна моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина бере цукерку, користуючись великим та вказівним пальцями; обнадійливо – дитина бере цукерку, але використовує для цього великий палець та два або більше інших пальців; незараховано – дитині не вдається взяти або вона не пробує схопити цукерку двома пальцями, натомість хапає її цілою долонею.

110. НАСЛІДУВАННЯ СПОСОБУ КОРИСТУВАННЯ ПРЕДМЕТАМИ

Матеріали: планшет з картинками предметів, спосіб використання, яких дитина має наслідувати (свисток, м'яч, барабан, ключ, м'яч).

Процедура: вибери будь-який планшет та покажи його дитині. Дай дитині вказівку наслідувати спосіб, в який використовується предмет, представлений на планшеті. Скажи дитині: "Покажи, що з цим робити".

щоб вона вклала окремі елементи до відповідних отворів. Однак не показуй жодного конкретного отвору. Якщо через певний проміжок часу дитина і надалі має труднощі з розумінням або виконанням завдання, покажи, як вкласти всі частини. Вийми елементи та поклади їх на столі. Вкажи заново, щоб дитина вклала їх у відповідні отвори в дощечці.

РОЗПІЗНАВАННЯ ОТВОРІВ ЗА РОЗМІРОМ (25.)

Сфера розвитку: зорова перцепція.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина сама правильно знаходить отвори в дощечці, навіть, якщо не може вкласти в них елементи, а ставить їх тільки поблизу (нижче, вище) відповідного отвору; обнадійливо – дитина правильно знаходить отвір для щонайменше одного елемента, але не мусить розміщувати в ньому даного елемента; незараховано – дитина не може або взагалі не пробує розмістити жодного предмету в отворах дощечки.

РОЗПІЗНАВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ В ОТВОРАХ ЗА РОЗМІРАМИ (26.)

Сфера розвитку: зорово-рухова координація.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина самостійно і точно розміщує всі три елементи в отворах дощечки; обнадійливо – дитина розміщує правильно щонайменше один елемент або потребує демонстрації, щоб вкласти елементи до відповідних отворів; незараховано – дитина не може або взагалі не пробує розмістити жодного елемента в отворах дощечки.

27. ВІДМІННІСТЬ МАЛИХ ТА ВЕЛИКИХ ПРЕДМЕТІВ

Матеріали: дощечка з вирізаними трьома прямокутниками (рукавички).

Процедура: поклади найменший та найбільший прямокутник, вирізаний з рукавички на столі, а дощечку відклади в бік. Малий елемент поклади з лівого боку дитини, а великий – з правого. Потім покажи їх та скажи: "Подивися на них, вони є не однаковими. Чим вони відрізняються?" Підними великий елемент та запитайся: "Яким є цей?" або "Цей є ...?" Так само зроби з другим елементом. Проведи завдання два рази.

Сфера розвитку: спілкування; активне мовлення **Оцінка виконання:**

зараховано – дитина в обох спробах правильно визначає елементи як "великий", "більший" і "малий", "менший", "найменший"; обнадійливо – дитина в обох спробах хоча би один раз правильно визначає елемент; незараховано – дитина не може або взагалі не визначає правильно жодного елемента.

28. ПАСИВНЕ РОЗПІЗНАВАННЯ МАЛИХ ТА ВЕЛИКИХ ПРЕДМЕТІВ

Матеріали: дощечка з вирізаними трьома прямокутниками (рукавички).

Процедура: використай ті самі елементи, що в завданні №27. Поклади малий елемент з лівого боку дитини, а великий - з правого боку. Скажи: "Подай мені той малий". Відклади назад елемент, який тобі подала дитина і скажи: "Подай мені той великий". Завдання проведи два рази. Дитина може тільки показати елемент, замість того, щоб його подавати. Однак важливим є те, щоб відповідь була зрозумілою.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно показує або подає обидва елементи; обнадійливо – дитина в обох спробах щонайменше один раз

Якщо дитина не розуміє доручення, продемонструй завдання на основі першого планшету. Проведи завдання з рештою планшетів.

Сфера розвитку: пізнавальні дії.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина наслідує спосіб користування всіма предметами; обнадійливо – дитина наслідує спосіб користування щонайменше одним предметом або описує його функції (коли бачить ключ, говорить: "Відчиняє двері"), але не наслідує способу використання; незараховано – дитині не вдається зробити це або вона не пробує ані наслідувати, ані описувати способу використання.

111. та 112. ЗВУК РУЧНОГО ДЗВІНКА

Увага: завдання оцінюється як два окремі елементи: №111 як елемент сфери розвитку, що стосується спостереження (слухового), №112 як елемент сфери поведінки, що стосується реакцій на слухові імпульси.

Матеріали: ручний дзвіночок.

Процедура: в той час, коли дитина зайнята виконанням іншого завдання, сховай дзвіночок. Голосно ним задзвони та зверни увагу на реакцію дитини.

ОРІЄНТАЦІЯ НА ЗВУК РУЧНОГО ДЗВІНКА (111.)

Сфера розвитку: сприйняття (слухове).

Оцінка виконання:

зараховано – дитина реагує на звук та орієнтується, з якого напрямку він походить; реакції можуть бути вербальними (дитина питається про звук) або невербальними (дитина кліпає очима, змінює вираз обличчя, підскакує, плаче, відвертає голову в бік джерела звуку); обнадійливо – дитина реагує на звук, але не орієнтується, звідки він походить або орієнтується погано; незараховано – дитина жодним чином не виказує, що почула звук.

РЕАКЦІЯ НА ЗВУК РУЧНОГО ДЗВІНКА (112.) Сфера розвитку: реакції на подразники (слухові).

На що звернути увагу: під час проведення завдання слід звернути увагу на те, чи дитина реагує на звук нетипово або взагалі не реагує на звук.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина правильно реагує на звук дзвінка помірно невідповідна – дитина реагує на звук зі значним запізненням або проявляє дещо невідповідну емоційну реакцію; в значній мірі невідповідна – дитина реагує невідповідно на звук дзвінка, реакції є занадто емоційними (дитина боїться або плаче), вона є надзвичайно вразливою (затуляє вуха руками) або є байдужою (не реагує взагалі).

113. НАСЛІДУВАННЯ ЗВУКІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНСТРУМЕНТІВ

Матеріали: брязкальце, дзвіночок, ложечка.

Процедура: потряси брязкальцем перед дитиною, щоб сконцентрувати її увагу. Подай дитині брязкальце та дай їй вказівку потрясти нею. Повтори ту саму дію з рештою предметів (задзвони дзвіночком, вдар ложечкою по столу).

Сфера розвитку: наслідування (рухове).

Оцінка виконання:

зараховано – дитина наслідує три показані дії та утворює з кожним разом якийсь звук; обнадійливо – дитина бавиться предметами, але не пробує точно наслідувати усі дії; незараховано – дитина не цікавиться грою або не наслідує жодного звуку.

правильно показує або подає названий елемент; незараховано – дитина не може або взагалі не показує та не подає названого елемента.

29. і 30. СКЛАДАННЯ ПАЗЛІВ

Увага: завдання оцінюється як два елементи з двох сфер розвитку: 29. – розуміння мови, 30. – зорово-рухова координація. Завдання слід оминати та вважати незарахованими, якщо дитині не зараховано завдання 23. – заповнення дощечки з вирізаними формами.

Матеріали: пазли, що складаються з чотирьох частин.

Процедура: поклади на стіл елементи пазлів. Дай вказівку дитині, щоб вона склала малюнок (наприклад, котика). Якщо через деякий час дитина має труднощі з розумінням або виконанням завдання, склади малюнок. Потім попроси, щоб вона спробувала знову.

ПРИПАСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПАЗЛУ (29.)

Сфера розвитку: пізнавальні дії.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно складає елементи; обнадійливо – дитина складає правильно щонайменше два елементи пазлів (елементи не повинні бути строго між собою зв'язаними) або дитина потребує демонстрування, щоб виконати завдання; незараховано – дитина не може або взагалі не пробує скласти елементи, навіть після демонстрації.

СКЛАДАННЯ ПАЗЛІВ (30.)

Сфера розвитку: зорово-рухова координація.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина складає пазли, поєднуючи всі чотири елементи і не потребує демонстрації, щоб виконати завдання; обнадійливо – дитині потрібно продемонструвати для того, щоб почати або закінчити завдання, або вона поєднує між собою щонайменше два елементи; незараховано – дитина навіть після демонстрування не може або не поєднує між собою елементи.

31. СКЛАДАННЯ КАРТИНКИ З КОРОВОЮ

Завдання можна оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №23 "Заповнення дощечки з вирізаними формами".

Матеріали: мозаїка з шести елементів з картинкою корови.

Процедура: поклади елементи мозаїки на стіл перед дитиною. Скажи: "Це – корова". Потім дай дитині вказівку, щоб вона склала корову. Якщо після певного проміжку часу дитина має труднощі з розумінням або виконанням завдання, продемонструй, що слід зробити та дозволь їй зробити це знову.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно складає всі елементи і не потребує демонстрування, як треба виконати завдання; обнадійливо – дитина частково складає елементи, поєднуючи правильно щонайменше два елементи або потребує демонстрування, як треба виконати або розпочати завдання; незараховано – дитина не пробує виконати завдання або пробує, але їй не вдається скласти навіть двох елементів незважаючи на те, що завдання було продемонстровано.

32. ПОЄДНАННЯ КОЛЬОРОВИХ КУБИКІВ З КОЛЬОРОВИМИ КРУЖЕЧКАМИ

Матеріали: п'ять кольорових кубиків (жовтий, червоний, голубий, зелений, білий) та п'ять паперових кружечків тих самих кольорів.

Процедура: вибери три кубики з кружечками відповідно до кольорів. Розклади кружечки на столі перед дитиною. Подай дитині один з кубиків, вказуючи на кружечки. Словами та за допомогою жестів дай вказівку, щоб дитина поставала кубики у відповідні кружечки. Якщо дитина має проблеми з розумінням або виконанням завдання, покажи, як треба його виконати, використовуючи всі три кубики. Забери кубики

114. РОЗПОДІЛ КАРТ ЗА КОЛЬБОРОМ ТА ФОРМОЮ

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині не зараховано завдання №32 "Поєднання кольорових кубиків з кольоровими кружечками" або вона отримала обнадійливу оцінку за це завдання.

Матеріали: 12 карт (зелені, червоні, фіолетові ромб, кола, квадрати).

Процедура: розкинь карти на столі перед дитиною. Дай дитині вказівку розкласти карти в колоду, скажи: "Покажи мені, які пасують одна до другої", "Поєднай їх" або "Склади карти по групах". Якщо після певного проміжку часу дитина має проблеми з розумінням або виконанням завдання, то продемонструй спосіб виконання завдання на прикладі однієї колоди (трикутники або зелені фігури). Знову попроси дитину погрупувати карти. Можеш повністю продемонструвати завдання, групуючи всі карти (складаючи їх в колоди за формою або кольором). Потім потасуй карти і розкидай на столі. Дозволь дитині виконати завдання знову.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина складає всі 12 карт в колоди за кольором або формою і не потребує демонстрації для виконання всього завдання; обнадійливо – дитина складає карти щонайменше в одну цілу колоду (за формою або кольором) або дві неповні колоди; або дитина потребує показати все завдання, щоб його розпочати або закінчити; незараховано – дитині не вдається це зробити або вона не пробує скласти карти в колоду навіть після демонстрування всього завдання.

115. ПРИПАСУВАННЯ ПРЕДМЕТІВ ДО КАРТИНОК

Матеріали: чобіт, горнятко, зубна щітка, ложечка, ножиці, гребінець, олівець та відповідні їм (за розміром, формою та кольором) картинки тих же предметів.

Процедура: поклади картинку на стіл та подай дитині відповідний предмет. Покажи, як покласти предмет у верхню частину картинки. Відклади предмет та картинку до контейнера для використаних матеріалів. Поклади на стіл дві нові картинки. Подай дитині предмет, який пасує до однієї з картинок та вкажи, що треба зробити. Виправ дитину, якщо треба. Відклади в сторону картинку та відповідний їй предмет. Поклади на стіл наступну пару. На столі завжди повинні знаходитися дві картинки. Подавай дитині предмети та обмінюй картинки аж до використання всіх пар. Виправляй помилки під час виконання завдання.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно поєднує п'ять предметів з картинками; обнадійливо – дитина припасовує щонайменше два предмети; незараховано – дитина не розуміє завдання.

116. НАЗИВАННЯ ПРЕДМЕТІВ

Матеріали: предмети та відповідні їм малюнки.

Процедура: під час проведення завдання №115 "Припасування предметів до малюнків" або після нього підними до гори предмет та запитай: "Що це таке?" Якщо дитина не розуміє питання, відповідай їй: "Це ...?" Почекай хвилю, щоб дитина мала час на відповідь.

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина називає або показує жестами значення п'яти предметів; обнадійливо – дитина називає або позначає жестами один предмет; незараховано – дитині не вдається ані назвати, ані позначити жестами жодного предмету.

117. ПОДАЧА НАЗВАНОГО ПРЕДМЕТУ

Матеріали: предмети та відповідні їм малюнки, коробка.

та заново дай вказівку. Подавай дитині почергово по одному кубіку. Повтори завдання з рештою кубиків та одним використаним раніше.

Сфера розвитку: зорова перцепція **Оцінка виконання:**

зараховано – дитина поєднує всі п'ять кубиків з відповідними їм кружечками та не потребує демонстрації, щоб виконати завдання; обнадійливо – дитина поєднує щонайменше один кубик з відповідним йому кружком або потребує демонстрації, як розпочати або закінчити вправу; незараховано – дитина не поєднує жодного кубика з відповідним йому кружечком.

33. НАЗИВАННЯ КОЛЬОРІВ

Матеріали: п'ять кольорових кубиків (жовтий, червоний, голубий, зелений, білий).

Процедура: постав всі кубики на стіл перед дитиною. Покажи або підними один кубик та спитай: "Який це колір?" Повтори завдання з рештою кубиків.

Сфера розвитку: спілкування; активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно називає всі кольори; обнадійливо – дитина правильно називає хоча б один колір або використовує тільки один колір для визначення всіх кубиків (говорить, що всі кубики зелені); незараховано – дитина не вміє правильно назвати жодного кольору або взагалі не пробує цього зробити.

34. ПАСИВНЕ РОЗПІЗНАВАННЯ КОЛЬОРІВ

Матеріали: п'ять різних кружечків .

Процедура: поклади всі п'ять кружечків на стіл перед дитиною та скажи: "Подай мені червоний". Якщо дитина не розуміє виразу "подай мені", спробуй сказати: "Вкажи", "Покажи", "Де ...?" Забери кружечок, який подала тобі дитина та повтори з рештою кружечків. Не забувай завжди відкладати кружечок, після цього дай чергове завдання.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно розпізнає всі п'ять кольорів; обнадійливо – дитина правильно розпізнає щонайменше один колір; незараховано – дитина не розпізнає жодного кольору.

35. і 36. ЗВУКИ БРЯЗКАЛЬЦЯ

Увага: завдання оцінюється як два окремі елементи: завдання №35 як елемент сфери розвитку, що стосується спостереження (слухового), завдання №36 як елемент "Шкали поведінки", що стосується реакції на імпульси (слухові).

Матеріали: брязкальце.

Процедура: в той час, коли дитина зайнята виконанням іншого завдання, розмісти брязкальце в невидному місці (за плечами або під столом). Видай голосний звук і занотуй реакцію дитини.

ОРІЄНТАЦІЯ НА ЗВУК БРЯЗКАЛЬЦЯ (35.)

Сфера розвитку: сприйняття (слухове).

Оцінка виконання:

зараховано – дитина чує та орієнтується, звідки долинає звук брязкальця; обнадійливо – дитина слабо реагує на звук брязкальця (може підняти очі, але не знає, звідки походить звук); незараховано – дитина не реагує на звук.

РЕАКЦІЯ НА ЗВУК БРЯЗКАЛЬЦЯ (36.)

Сфера поведінки: реакція на подразники (слухові).

На що звернути увагу: при проведенні завдання слід звернути увагу, чи дитина реагує правильно, надмірно нервується або взагалі не реагує

Процедура: помісти всі предмети в коробку на відстані руки дитини.

Скеруй долоню в бік дитини та скажи: "Дай мені (чобіток)".

Якщо дитина не реагує, то покажи їй малюнок того предмету та повтори доручення.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина подає щонайменше три предмети, що вимагалися, не дивлячись на малюнки; обнадійливо – дитина подає один предмет за вимогою або три предмети лише тоді, коли побачить малюнок; незараховано – дитина не в стані подати жодного предмету, навіть коли побачила малюнки.

118. ДЕМОНСТРАЦІЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕДМЕТІВ

Матеріали: горняк, ложечка, олівець, гребінець, ножиці.

Процедура: подай дитині предмет та скажи: "Покажи мені, що з цим робити" або "Для чого він служить? Покажи мені". Якщо дитина є заклопотаною, продемонструй спосіб виконання завдання на прикладі одного предмету.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина демонструє використання чотирьох предметів; обнадійливо – дитина демонструє використання щонайменше одного предмету; незараховано – дитина не демонструє використання жодного предмету.

119. НАТИСКАННЯ ВИМИКАЧА СВІТЛА

Матеріали: вимикач світла (в приміщенні, де відбувається дослідження).

Процедура: у довільний час в момент проведення тесту попроси дитину увімкнути та вимкнути світло. Якщо треба, то підними дитину до вимикача. Якщо дитина не реагує, то покажи, як це зробити.

Сфера розвитку: дрібна моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина вмикає та вимикає вимикач та не потребує показу, як виконати завдання; обнадійливо – дитина пробує виконати завдання, але їй бракує сил або точності, щоб увімкнути та вимкнути світло або ж вона потребує демонстрації дій; незараховано – дитина не пробує виконати завдання (не виказує зацікавленості або не розуміє доручення).

120. ЗАЦІКАВЛЕННЯ КАРТИНКАМИ В ЗОШИТІ

Матеріали: зошит для мовних завдань (картинки)

Процедура: поклади зошит на столі перед дитиною. Якщо після певного проміжку часу дитина не відкриває його, заохоть її до цього, кажучи: "Можеш прочитати?" Зверни увагу на реакцію дитини.

Сфера розвитку: сприйняття (зорове).

Оцінка виконання:

зараховано – дитина розглядає зошит та цікавиться картинками (відкриває зошит, перегортає сторінки, приглядається до картинок); обнадійливо – дитина розглядає зошит, але не цікавиться картинками (відкриває зошит, перегортає сторінки та не приглядається до картинок, або перегортає по кілька сторінок одразу); незараховано – дитина не відкриває зошита, незважаючи на те, що її до цього заохочували.

121. ПАСИВНЕ РОЗПІЗНАВАННЯ ПРЕДМЕТІВ ТА ДІЙ

Матеріали: зошит для мовних завдань (картинки)

Процедура: поклади зошит на столі перед дитиною. Відкрій його на першій сторінці та сконцетруй увагу дитини. Повільно доторкайся до

на звук колотушки.

Оцінка виконання:

відповідна – дитина адекватно реагує на звук; помірковано невідповідна – дитина реагує на звук зі значним запізненням або виказує в певній мірі нехарактерну емоційну реакцію на звук; в значній мірі невідповідна – дитина нехарактерно реагує на звук.

До цих реакцій можуть належати нехарактерні емоційні реакції, напр., винятковий переляк або брак яких-небудь реакцій.

37. САМОСТІЙНЕ ХОДІННЯ

Завдання проводиться лише з наймолодшими дітьми і лише у випадку, коли не помічено ще здібності дитини до самостійного ходіння. Завдання призначено для дітей фізично обмежених.

Матеріали: непотрібні.

Процедура: допоможи дитині встати та спробуй захопити її до самостійної ходьби. Поблизу не повинно знаходитися нічого, що могло б підтримувати дитину. Якщо дитина має проблеми в самостійному ходінні, подай їй спочатку одну, а потім другу руку.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина ходить сама, без допомоги; обнадійливо – дитина ходить сама, тримаючись за одну руку; незараховано – дитина ходить, але треба тримати її за обидві руки, дитина взагалі не ходить або не може ходити.

38. ПЛЕСКАННЯ В ДОЛОНІ

Матеріали: непотрібні.

Процедура: поплескай декілька разів в долоні так, щоб дитина це побачила. Потім дай вказівку дитині, щоб вона зробила те саме. Кожне плескання в долоні під час проведення тесту можна вважати зарахованим.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина час від часу кілька разів плесне в долоні; обнадійливо – дитині не вдається плескати в долоні, але вона знає, які рухи потрібно виконати; незараховано – дитині не вдається плескати в долоні, вона не знає, які рухи потрібно виконати, або ж взагалі не пробує виконати завдання.

39. СТОЯННЯ НА ОДНІЙ НОЗІ

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині не зараховано завдання №37 "Ходіння самостійно".

Матеріали: непотрібні.

Процедура: покажи, як стояти на одній нозі. Дай вказівку дитині, щоб вона зробила так само. Дитина не повинна стояти поблизу чогось, що могло б її підтримувати. Якщо дитина має проблеми з утриманням рівноваги, подай їй руку.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина стоїть на одній нозі протягом 1–2 секунд; обнадійливо – дитині не вдається стояти самостійно на одній нозі і вона потребує притримуватися руки дослідника, незараховано – дитина взагалі не пробує стояти на одній нозі (не піднімає ноги або просто не розуміє завдання).

40. СТИБАННЯ НА ОБОХ НОГАХ

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині не зарахували або вона отримала результат обнадійливо за завдання №37 "Самостійне ходіння".

Матеріали: непотрібні.

Процедура: покажи дитині, як слід стрибати на місці одночасно на обох ногах. Дай вказівку дитині, щоб вона зробила так само. Яке-небудь випадкове підсакування під час проведення тестування можна

картинок, тим самим полегшуючи розглядання їх по черзі. Коли дитина переглянула вже всі картинки на першій сторінці, попроси доторкнутися або показати на чашку. Потім перейди до чергових сторінок. На кожній сторінці запитай про одне з вказаних слів. Якщо це дієслово, то попроси дитину вказати, доторкнутися, показати дію, напр.: варіння, будування. Занотуй кількість правильних відповідей. Якщо дитина робить п'ять помилок підряд, закінчай виконання завдання. Кількість слів, про які слід запитати, знаходиться з внутрішнього боку обкладинки зошита мовних завдань.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно показує щонайменше 14 картинок; обнадійливо – дитина правильно розпізнає щонайменше одну картинку; незараховано – дитині не вдається правильно вказати картинку або вона взагалі не пробує цього зробити.

122. НАЗИВАННЯ ПРЕДМЕТІВ ТА ДІЙ **Матеріали:** зошит для мовних завдань.

Процедура: відкрий зошит в місці, де знаходиться картинка корови. Запитай дитину: "Хто це?" Якщо словом, про яке ти питаєш, є дієслово, то запитай: "Що (він/вона) робить?" Ту саму дію повтори з рештою слів. Правильно записуй відповіді. Якщо дитина робить п'ять помилок підряд або п'ять разів по черзі не відповідає, закінчай дослідження.

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно відповідає на питання, що стосуються щонайменше 14 картинок; обнадійливо – дитина правильно відповідає щонайменше один раз; незараховано – дитині не вдається правильно відповісти на жодне з питань, що стосуються картинок, або вона взагалі не пробує цього зробити.

123. ПОВТОРЕННЯ ЗВУКІВ

Матеріали: непотрібні.

Процедура: сконцетруй увагу дитини та скажи: "Послухай мене та повтори те, що я сказав". Скажи: "ммм" та накажи повторити. Повтори дану дію з: ба-ба, па-па, ла-ла. Можеш також зробити вправу з да-да, якщо дитина не розуміє завдання.

Сфера розвитку: наслідування (звуків).

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно наслідує щонайменше три звуки; обнадійливо – дитина правильно наслідує щонайменше один звук або пробує наслідувати, але звуки не є ідентичними (вона має ваду вимови або не зовсім сформовані навички мовлення); незараховано – дитині не вдається цього зробити або вона взагалі не пробує наслідувати жоден зі звуків.

124. ПОВТОРЕННЯ СЛІВ

Матеріали: непотрібні.

Процедура: сконцетруй увагу дитини і проводь завдання так, як завдання №123 "Повторення звуків". Попроси, щоб дитина повторила: тут, сідай, любов.

Сфера розвитку: наслідування (голосу).

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно наслідує щонайменше два з трьох слів; обнадійливо – дитина правильно повторює щонайменше частину слова (говорить "ов" замість "любов"); незараховано – дитині не вдається наслідувати жодне слово правильно або вона навіть не пробує цього зробити.

125. ПОВТОРЕННЯ КОРОТКИХ РЕЧЕНЬ

вважати зарахованим.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина підскакує, відриваючи та ставлячи обидві стопи одночасно; обнадійливо – дитина пробує безуспішно підскокити на обох ногах (підгинає коліна, але не відриває ніг від землі або підскакує, відштовхуючись однією ногою або спираючись на одну ногу); незараховано – дитина не пробує підскакувати.

41. НАСЛІДУВАННЯ РУХІВ ВЕЛИКОЇ МОТОРИКИ

Матеріали: непотрібні.

Процедура: сконцентруй увагу дитини ("Подивися, що я роблю"). Виконай такі жести, показуючи дитині словами та за допомогою жестів, щоб вона їх повторила :1) підними руку, 2) доторкнися до носа, 3) підними одну руку догори, а другою в той же час доторкнися до носа.

Сфера розвитку: наслідування (рухове).

Оцінка виконання:

зараховано – дитина наслідує всі три жести; обнадійливо – дитина наслідує або пробує наслідувати щонайменше один жест; незараховано – дитина не пробує наслідувати жодних рухів.

42. ДОТОРКАННЯ ВЕЛИКИМ ПАЛЬЦЕМ ПОЧЕРГОВО ДО УСІХ ПАЛЬЦІВ ТОЇ САМОЇ РУКИ

Матеріали: непотрібні.

Процедура: встань біля дитини ,поверни обличчя в тому ж напрямку, що й обличчя дитини. Сконцентруй увагу дитини ("Подивися, що я роблю"). Покажи дитині свою долоню та розстав широко пальці. Покажи, як почергово доторкатися великим пальцем до кінцівок пальців тої самої руки. Доторкайся великим пальцем почергово до пальця вказівного, середнього, безіменного та мізинця. Порекомендуй дитині, щоб вона зробила так само.

Сфера розвитку: мала моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина доторкається великим пальцем до кожного пальця почергово; обнадійливо – дитина торкається хоча б до одного пальця

незважаючи на черговість; незараховано – дитина рухає пальцями, але не торкається великим пальцем до жодного з них або взагалі не пробує виконати завдання.

43. ЛОВІННЯ М'ЯЧА

Матеріали: гумовий м'яч діаметром 20–25 см.

Процедура: встань та відійди від стола. Дай вказівку дитині, щоб вона зробила так само. Покажи дитині м'яч та дай знак, що кинеш його до неї. Трохи посунься та легко кинь м'яч дитині. Зверни увагу, чи дитина спіймала м'яч. Потім попроси дитину, щоб вона кинула м'яч до тебе. Виконайте завдання тричі.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина ловить м'яч хоча б один раз із трьох кидків; обнадійливо – дитина, незважаючи на спроби, не ловить м'яч (не потрапляє в нього або його упускає).

незараховано – дитина жодного разу не пробує зловити м'яч.

44. КИДАННЯ М'ЯЧА

Матеріали: гумовий м'яч.

Процедура: під час проведення завдання №43 "Ловіння м'яча" зверни увагу на те, як дитина кидає м'яч назад до тебе.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина кидає м'яч хоча б один раз протягом трьох подач; обнадійливо – дитина пробує кинути м'яч, але їй це не вдається

(не потрапляє в нього або його опускає); незараховано – дитина

АБО ЗВОРОТІВ

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №124 "Повторення слів".

Матеріали: непотрібні.

Процедура: проводь завдання так, як завдання №123 "Повторення звуків". Вимовляй речення зі швидкістю двох складів на секунду.

1. Іди сюди, дорогенький.
2. Дай мені папір.
3. Він не плаче.

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно повторює щонайменше два речення; обнадійливо – дитина правильно повторює щонайменше два слова з одного речення (говорить: "Іди сюди", "Дай папір", "Не плаче"). незараховано – дитині не вдається повторити навіть двох слів з жодного речення.

126. ПОВТОРЕННЯ ПРОСТИХ РЕЧЕНЬ

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №125 "Повторення коротких речень" або вона отримала обнадійливу оцінку за це завдання.

Матеріали: непотрібні .

Процедура: проводь завдання так, як завдання №123 "Повторення звуків". Вимовляй речення зі швидкістю двох складів на секунду.

1. Дитина сильно копнула червоний м'яч.
2. Високо в небі я бачив літак.
3. Юрі подарували два нових автомобілі.

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно повторює два з трьох речень і не робить при цьому більшої помилки, ніж вимова слова, що звучить подібно до того, яке сказав дослідник; обнадійливо – дитина правильно повторює щонайменше одне речення або повторює чотири слова з одного завдання, не звертаючи уваги на порядок слів у реченні;

незараховано – дитині не вдається повторити навіть чотирьох слів з одного речення або вона взагалі не пробує цього зробити.

127. ПОВТОРЕННЯ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №126 "Повторення простих речень" або вона отримала результат виконання "обнадійливо" за це завдання.

Матеріали: непотрібні.

Процедура: проводь завдання так, як завдання №123 "Повторення звуків". Вимовляй речення вільно.

1. Хоч мій пес загавкав, кіт не втік.
2. Коли я повернуся додому, то добре вимію руки.
3. Якщо сидітимеш слухняно, то отримаєш книжку.

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно повторює два з трьох речень; обнадійливо – дитина правильно повторює щонайменше одне речення або повторює щонайменше дві окремих частини з будь-яких речень ("Якщо сидітимеш чемно", "кіт не втік"); незараховано – дитині не вдається або вона не пробує повторити жодних окремих речень.

128. РЕАКЦІЯ НА УСНЕ ДОРУЧЕННЯ

Матеріали: м'яч, горнятко, м'яка іграшка у вигляді песика, достатньо велика коробка, щоб розмістити горнятко .

Процедура: поклади матеріали на стіл перед дитиною та сконцентруй увагу дитини. Скажи: "Зроби те, що я тобі скажу". Вкажи дитині

жодного разу не пробує кинути м'яч.

45. КОПАННЯ

М'ЯЧА Матеріали: гумовий м'яч.

Процедура: покажи дитині, як копнути м'яч. Дай вказівку, щоб вона зробила так само.

Подай або підштовхни м'яч так, щоб він підкотився в напрямку дитини, і заохоть її, щоб вона копнула його три рази.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина копає м'яч щонайменше один раз протягом трьох подач; обнадійливо – дитина пробує, але їй не вдається копнути м'яч

(наступає на м'яч або пхає його ногою); незараховано – дитина взагалі не пробує копнути м'яч (не відриває стопи від землі).

46. ДОМІНУВАННЯ НОГИ

Матеріали: гумовий м'яч або сходи.

Процедура: під час проведення завдання №45 "Копання м'яча" зверни увагу, чи дитина протягом всього часу використовує ту саму ногу. Спостерігай, як дитина ходить по сходах. Зверни увагу, чи завжди вона ставить спершу ту саму ногу.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина проявляє домінування однієї ноги; обнадійливо – дитина проявляє домінування однієї ноги, що недостатньо для її віку; незараховано – дитина не проявляє домінування жодної ноги.

47. ПЕРЕНЕСЕННЯ М'ЯЧА

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитина не виконує завдання №37 "Ходіння самостійно".

Матеріали: гумовий м'яч.

Процедура: під час гри з м'ячем попроси дитину, щоб вона принесла тобі м'яч, занесла до коробки або поклала на стіл.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина робить щонайменше чотири кроки, не упускаючи м'яча; обнадійливо – дитина відпускає м'яч після того, як зробить один або два кроки; незараховано – дитина не може ані протримати м'яч, ані зробити з ним жодного кроку.

48. ШТОВХАННЯ М'ЯЧА

Завдання слід оминати та вважати зарахованим, якщо дитині зараховано завдання №44 "Кидання м'яча".

Матеріали: гумовий м'яч.

Процедура: сядь на підлогу та заохоть дитину до катання м'яча поміж вами або в напрямку якоїсь цілі.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина свідомо котить м'яч до цілі; обнадійливо – дитина котить м'яч без цілі; незараховано – дитина не котить м'яч взагалі.

49. ХОДІННЯ СХОДАМИ, СТУПАЮЧИ ПОПЕРЕМІННО

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитина не виконала завдання №37 "Ходіння самостійно".

Матеріали: сходи, найкраще без перил.

Процедура: встань з дитиною перед сходами. Покажи, як слід ходити

жестом, щоб вона відреагувала відповідно, коли ти висловлюєш своє доручення.

1. Відбий м'яч.
2. Погладь песика.
3. Встань та підстрибни.
4. Поклади горнятко до коробки та сядь.
5. Постукай у двері та доторкнися до стіни.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина виконує щонайменше чотири доручення; обнадійливо – дитина виконує тільки частину доручення (кладе горнятко до коробки або доторкається до стіни); незараховано – дитині не вдається або вона навіть не пробує виконати частини доручення.

129. РЕАКЦІЯ НА НАСЛІДУВАННЯ ВЛАСНОЇ ПОВЕДІНКИ

Завдання можна оминати та вважати зарахованим, якщо дитині зараховано завдання №31 "Наслідування рухів великої моторики".

Матеріали: непотрібні.

Процедура: коли ти вже ознайомився з типовою для дитини поведінкою та способом ігор, спробуй наслідувати її. Не наслідуй автостимуляції чи нервування. Наслідуй дитину щонайменше три рази. Стеж, чи дитина усвідомлює, що ти її наслідуєш. Зверни увагу, чи вона повторює дії після тебе, чи подобається їй наслідування та чи пробуджує її інтерес.

Сфера розвитку: наслідування (рухове).

Оцінка виконання:

зараховано – дитина розуміє, що її наслідують, наслідування їй подобається, дитина долучається до гри та наслідує дії; обнадійливо – дитина розуміє, що її наслідують, але не повторює дій; незараховано – дитина не розуміє і не реагує на те, що її наслідують.

130. РЕАКЦІЯ НА НАСЛІДУВАННЯ ВЛАСНИХ ЗВУКІВ

Завдання можна оминати і вважати зарахованим, якщо дитині зараховано завдання 124. "Повторення слів".

Матеріали: непотрібні.

Процедура: Повтори найчастіше вживані дитиною звуки. Зверни увагу, чи дитина помічає, що її наслідують і чи їй це подобається.

Сфера розвитку: наслідування (звуків, повторюваних дитиною).

Оцінка виконання:

зараховано – дитина розуміє, що її наслідують, гра їй подобається, повторює звуки за дослідником; обнадійливо – дитина розуміє, що її наслідують, але не бере участі в грі і не повторює звуків за дослідником; незараховано – дитина не розуміє, що наслідують її звуки;

131. РЕАКЦІЯ НА ПРОСТУ ВКАЗІВКУ

Матеріали: непотрібні.

Процедура: Під час проведення тесту, не використовуючи жестів, скажи дитині: "сядь", "встань", "іди сюди", "дай мені", "опусти руки", "відчини двері". Можна вжити інші одні- або двослівні вислови.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність **Оцінка виконання:**

зараховано – дитина розуміє та виконує щонайменше три вказівки; обнадійливо – дитина розуміє та виконує щонайменше одну вказівку; незараховано – дитина не розуміє або не виконує вказівок.

КОРИСТУВАННЯ МОВОЮ

Якщо дитина може говорити, але досі правильно не виконала завдань на оцінювання мови, виконай завдання 132. – 135.

132. ВІДПОВІДЬ КОРОТКИМИ РЕЧЕННЯМИ Матеріали: сік, кубик, гребінь, мильні бульбашки.

ними. Дай дитині вказівку, щоб вона вчинила так само.

Якщо дитина має проблеми, подай їй руку.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина ходить сходами, ступаючи поперемінно; обнадійливо – дитина ходить сходами, але ставить дві ноги на кожну сходинку; незараховано – дитина не пробує вийти або ходити сходами (наприклад, повзас).

50. СИДІННЯ НА КРИСЛІ

Матеріали: крісло для дітей.

Процедура: під час проведення тесту спостерігай за дитиною щоразу, коли вона сідає на крісло.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина самостійно сідає на крісло; обнадійливо – дитина пробує сісти на крісло, але потребує допомоги; незараховано – дитина не пробує сісти на крісло.

51. ПІДШТОВХУВАННЯ ХОДУНКІВ

Матеріали: ходунки на коліщатах.

Процедура: скажи дитині, щоб вона сіла в ходунки. Заохоть дитину, щоб вона підштовхнула ходунки та підійшла до тебе або ходила по кімнаті.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина відштовхується ногами та є спроможною рухатися в ходунках по кімнаті; обнадійливо – дитина пробує відштовхнутися, але їй це не вдається (рухає ногами, але не може зрушити з місця ходунки); незараховано – дитина взагалі не хоче всістися в ходунки або сідає, але не хоче в них рухатися.

52. ДИТЯЧІ ГРУПОВІ ІГРИ

Завдання можна оминати та вважати зарахованим, якщо дитині зараховано завдання №18 "Спільна діяльність під час гри з театральними ляльками".

Матеріали: рушник (або кусок м'якого матеріалу).

Процедура: заохоть дитину до спільної гри. Проведи дві гри. Це може бути гра "Ку-ку", гра, що полягає в плесканні в долоні під час співу, або інша гра, яка вимагає наслідування визначених дій. Зверни увагу на те, чи дитина виконує ці дії та чи має охоту виконувати гру, наприклад, чи накладає собі рушник на очі або закриває долонями в спосіб, потрібний для даної гри.

Сфера розвитку: наслідування (рухове).

Оцінка виконання:

зараховано – дитина розуміє одну з ігор, бере в ній участь та розпочинає гру від самого початку; обнадійливо – дитина бере участь в грі, але не має охоти самостійно розпочинати її ще раз; незараховано – дитина взагалі не цікавиться іграми.

53. ПОШУКИ СХОВАНОГО ПРЕДМЕТУ

Завдання можна оминати та вважати зарахованим, якщо дитині зараховано завдання №108 "Відшукування цукерки, схованої під горнятком".

Матеріали: горнятко або рушник та довільний улюблений предмет.

Процедура: накрій предмет горнятком або рушником на видному місці. Заохоть дитину, щоб вона принесла предмет. Якщо дитина не знайде предмету, піднеси горнятко (рушник), відкриваючи предмет до половини.

Сфера розвитку: пізнавальні дії

Оцінка виконання:

зараховано – дитина з легкістю знаходить предмет, цілковито

Процедура: Запиши слова та звороти, які вживає дитина. Зверни увагу на найважливіші. Не враховуй схолаїю, хіба якщо вона має якийсь значення ("Чи хочеш трохи соку?" на що дитина відповідає "трохи соку"). Також не враховуй телевізійних фраз. Можна використати різні предмети, щоб заохотити дитину до усних відповідей.

Виділи кілька хвилин на те, щоб заохотити дитину до спілкування.

Прості питання про предмети:

1. Сік і кубик

- Любиш сік?
- Хочеш трохи соку?
- Попросиш соку?
- Де кубик?
- Що хочеш, щоб я зробив?

2. Тістечко

- Хочеш тістечко?
- можеш попросити тістечко?
- Чи хочеш взяти тістечко до дому для ...?

3. Гребінь

- Що це?
- Що з цим роблять?
- Хто тебе розчісує вдома?

4. Мильні бульбашки

- Що можемо з цим зробити?
- Любиш видувати бульбашки?
- Хочеш, щоб кілька видули?
- Вмієш пробивати бульбашки?

г) скажи, що робиш? (дмухаю, пробиваю) **Сфера розвитку:** спілкування, активне мовлення **Оцінка виконання:**

зараховано – дитина правильно вживає щонайменше три різні дослівні звороти; обнадійливо – дитина правильно вживає один зворот; незараховано – дитина не вживає жодного звороту.

133. ДАВАННЯ ДОВШИХ ВІДПОВІДЕЙ

Матеріали: зошит для мовних вправ.

Процедура: поклади зошит на стіл та разом з дитиною розглянь чотири різні сторінки. Якщо дитина винятково цікавиться якоюсь картинкою, підтримай її зацікавлення та задай питання про картинку, тим самим заохочуючи дитину до відповіді. Вибери також інші картинки, які могли би схилити дитину до відповіді. Якщо дитина не цікавиться або не може зосередити увагу на чотирьох картинках з тої самої сторінки, закрій три картинки. Запиши враження, що описують дитину або будь-яку розповідь дитини під час розглядання зошита або відповідей на твої питання. Приблизні питання:

- Скажи мені, що ти бачиш?
- Чи маєш ти/чи робиш це вдома?
- Розкажи мені про свого пса/м'яч/автомобіль.
- Хто це з тобою робить?
- Чи ти допомагаєш мамі в приготуванні їжі? Що ви готуєте?Що ти любиш їсти? Як ви готуєте макарони/суп/тісто?
- Чи ти зможеш сам одягнутися? Що ти любиш носити?

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина вживає речення з п'яти або чотирьох слів для опису предмету або виконуваної роботи вдома або на картинці; обнадійливо – дитина вживає коротші речення з тією ж метою; незараховано – дитина не може відповісти.

134. ВЖИВАННЯ МНОЖИНИ

схований; обнадійливо – дитина змушена шукати предмет ще раз або знаходить його наполовину відкритим; незарховано – дитина не пробує знайти предмет.

54. РЕАКЦІЯ НА ВЛАСНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ У ДЗЕРКАЛІ

Матеріали: дзеркало

Процедура: покажи дзеркало та дай вказівку дитині, щоб подивилася на власне відображення ("Кого ти бачиш?")

Сфера розвитку: налагодження контактів та емоційні реакції.

Увага: зверни увагу на те, чи дитина реагує невідповідно на власне відображення (старається не дивитися на нього, вдаряє в дзеркало, нервується, надмірно цікавиться дзеркалом).

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина правильно реагує на власне відображення в дзеркалі (говорить, що бачить себе, вдає, що радіє, робить міни, легко доторкається до дзеркала); помірно невідповідна – дитина реагує нехарактерно на власне

відбиття в дзеркалі; в значній мірі невідповідна – дитина невідповідно реагує на власне відображення у дзеркалі (уникає споглядання себе у дзеркалі, вдаряє його, надмірно цікавиться дзеркалом, нервується).

55. РЕАКЦІЯ НА ФІЗИЧНИЙ КОНТАКТ

Матеріали: непотрібно.

Процедура: дай знати дитині, що хочеш її підняти. Підними дитину і легко погойдай (якщо дитина заважка, щоб її підняти, погойдай дитину, тримаючи її на руках).

Сфера розвитку: налагодження контактів та емоційні реакції.

На що звернути увагу: під час проведення тесту зверни увагу на те, чи фізичний контакт викликає нервозність або надмірну збудливість дитини. **Оцінка поведінки:**

відповідна – дитина правильно реагує на фізичний контакт, проявляє радість зі спільного контакту; помірно невідповідна – дитина реагує певним чином нехарактерно, але ці реакції не є такими інтенсивними, як у випадку суттєво невідповідної поведінки; в значній мірі невідповідна – дитина неправильно реагує на фізичний контакт, наприклад, кричить, втікає, боїться, плаче або є цілком пасивною.

56. РЕАКЦІЯ НА ЛОСКОТИ

Матеріали: непотрібно

Процедура: жартома полоскотати дитину

Сфера розвитку: реакція на імпульси (дотикові).

На що звернути увагу: зверни увагу, чи дитина реагує на лоскотання занадто бурхливо або занадто слабо.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина правильно реагує, справляючи враження, що гра з дослідником є для неї приємною; помірно невідповідна – дитина реагує певним чином нехарактерно: трохи боїться, уникає лоскотання або взагалі не реагує на нього.

в значній мірі невідповідна – дитина нехарактерно реагує на делікатне лоскотання, може плакати, бурхливо сміятися, боятися або бути зовсім пасивною (брак реакцій).

57. і 58. ЗВУК СВИСТКА

Увага: завдання оцінюється як два окремих елементи: завдання №57 як завдання, що досліджує сферу розвитку в області сприйняття (слухового); завдання №58 як завдання, що служить для оцінки сфери поведінки стосовно реакцій на подразники (слухові).

Матеріали: свисток

Процедура: коли дитина зайнята виконанням іншого завдання, сховай свисток в долоні та голосно засвисти. Зверни увагу на реакцію дитини.

ОРІЄНТАЦІЙНА РЕАКЦІЯ НА ЗВУК СВИСТКА (57.)

Сфера розвитку: сприйняття (слухове).

Матеріали: одяг, тістечка, кубики, горнятка.

Процедура: використовуй названі предмети для перевірки, чи дитина зможе утворити множини. Розпочни завдання від другого етапу (творення множини), якщо вважаєш, що дитина може відповісти правильно.

1. Частини тіла (очі, вуха, пальці) *Eman 1.*

A) Покажи пальцем на око та спитай: "Що це таке?"

B) Покажи пальцем на вухо та спитай: "Що це таке?"

C) Покажи палець та спитай: "Що це таке?" *Eman 2.*

A) Покажи пальцями на двох очей та спитай: "Що це таке?"

B) Покажи пальцями на два вуха та спитай: "Що це таке?"

C) Підними два пальці та спитай: "Що це таке?"

2. Одяг (гудзики, чоботи, кишені)

Вибери два елементи одягу та проведи завдання, подібне до вищенаведеного (частини тіла). Проведи завдання в два етапи, якщо вважаєш, що це необхідно.

3. Три тістечка, три кубики, два горнятка.

Eman 1.

A) Поклади тістечко перед дитиною та спитай: "Що це таке?"

B) Поклади кубик перед дитиною та спитай: "Що це таке?" *Eman 2.*

Поклади три тістечка до одного горнятка та три кубики до другого.

A) Покажи дитині горнятко з тістечками та спитай: "Що це таке?" B)

Покажи дитині горнятко з кубиками та спитай: "Що це таке?" **Сфера розвитку:** спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно вживає множини більше одного разу; обнадійливо – дитина вживає множини лише один раз; незарховано – дитина взагалі не вживає множини під час виконання тесту.

135. ВЖИВАННЯ ЗАЙМЕННИКІВ

Матеріали: сік, два горнятка, тістечка, м'які іграшки.

Процедура:

1. Поклади руку на стіл та попроси дитину покласти руку білятвоєї руки. Вказуючи на власну руку, запитай в дитини: "Чия це рука?"

Потім вкажи на руку дитини та запитай: "Чия це рука?"

2. Налий сік дитині та собі. Пий свій сік та запитуй: "Хто п'єсік?" Коли п'є дитина, запитай: "А хто зараз п'є?"

3. Поклади тістечка перед собою, дитиною та м'якоюіграшкою. Вказуючи на тістечка по черзі говори: "Це моє тістечко, це твоє тістечко, а це є його тістечко". Потім показуючи по чергово на тістечка, запитуй в дитини: "Чий це тістечко?" **Сфера розвитку:** спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно вживає один займенник (твоя, моя, ти, я, твоє, моє, його); обнадійливо – дитина вживає займенники неправильно або потребує допомоги в третій частині завдання; незарховано – дитина не вживає займенників.

136. ЧИТАННЯ КОРОТКИХ СЛІВ

Матеріали: зошит для мовних вправ.

Процедура: відкрий зошит вправ на сторінці з коротким оповіданням.

Попроси дитину прочитати один рядок (чотири слова) вголос:

Пес кіт дім м'яч

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно читає три слова; обнадійливо – дитина читає щонайменше одне слово або яке-небудь окреме слово з цілого оповідання; незарховано – дитині не вдається або вона навіть не пробує

Оцінка виконання:

зараховано – дитина рішуче реагує на звук і правильно орієнтується, звідки він походить звук. Реакція може бути вербальною (дитина питається, що це був за звук) або невербально (дитина кліпає очима, змінює вираз обличчя, повертає голову в напрямку звуку); обнадійливо – реагує на звук, але не розуміє з якого напрямку він походить; незараховано – дитина взагалі не проявляє будь-якої реакції на звук.

РЕАКЦІЯ НА ЗВУК СВИСТКА (58.)

Сфера розвитку: реакція на подразники (слухові).

На що звернути увагу: під час проведення завдання зверни увагу, чи дитина реагує на звук свистка неправильно, чи реагує бурхливо або взагалі не звертає уваги на звук.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина правильно реагує на звук, проявляє зацікавлення та докладно орієнтується, звідки походить звук; помірно невідповідна – дитина реагує на звук із значним спізнанням та проявляє дещо неправильну емоційну реакцію; в значній мірі невідповідна – дитина реагує на звук неправильно, занадто емоційно, занадто вразливо (затуляє вуха руками) або взагалі не реагує.

59. РЕАКЦІЯ НА ЖЕСТИ

Завдання слід проводити, якщо здібність дитини до реакцій на жести ще не обстежувалася.

Матеріали: непотрібні

Процедура: це завдання можна проводити довільно, пам'ятаючи про використання виключно жестів. Не можна давати дитині будь-яких усних вказівок. Наприклад, назви дитину по імені та вкажи рукою, щоб підійшла до тебе, відклала кубики, подала тобі крейду та присіла.

Сфера розвитку: сприйняття (зорове).

Оцінка виконання:

зараховано – дитина послідовно реагує на всі жести; обнадійливо – дитина непослідовно реагує на жести (відповідає на деякі); незараховано – дитина взагалі не реагує на жести.

60. ПИТТЯ З ГОРНЯТКА

Матеріали: горнятко та улюблений напій

Процедура: запропонуй дитині щось випити та налий невелику кількість напою до горнятка. Постав горнятко на стіл перед дитиною.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина підносить горнятко, тримає його між великим пальцем та іншими пальцями і п'є напій, нерозливаючи та непускаючи слину; обнадійливо – дитина тримає горнятко цілою долонею та пальцями (не самими пальцями) або тримає горнятко, але розливає напій під час пиття; незараховано – дитина не може самостійно тримати горнятко.

61. ПРОХАННЯ ПРО ДОПОМОГУ З ВИКОРИСТАННЯМ ЖЕСТИВ

Матеріали: ласощі або мала іграшка, закрита в чистій банці.

Процедура: помісти предмет або ласощі в банку і добре її закрути. Подай дитині банку, вказавши, щоб вона пригостилася або взяла іграшку. Якщо дитина не може відкрити банки, почекай декілька секунд і нічого не говорячи простягни до неї долоню. Якщо дитина не відреагує, підсунь долоню ближче. Скажи: "Чи мені тобі допомогти?"

Сфера розвитку: спілкування; активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина просить про допомогу усно або з використанням жести; обнадійливо – дитина дивиться на дослідника,

прочитати жодного слова.

137. ЧИТАННЯ КОРОТКИХ РЕЧЕНЬ

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №136 "Читання коротких слів" або вона отримала результат виконання "обнадійливо". Завдання можна проводити, якщо дослідник вважає, що дитина може розуміти хоча би одне слово з тексту.

Матеріали: зошит для мовних вправ.

Процедура: заохот дитину прочитати ціле оповідання (друга частина оповідання знаходиться на наступній сторінці). Зверни увагу на те, як дитина читає і які вона робить помилки. Ось оповідання в зошиті для мовних вправ:

"Юрко має kota та собаку. Юрко також має великий м'яч. Юрко, пес та кіт живуть разом вдома. Юрко любить гратися зі своїми собакою та котом. Пес Юрка побіг за м'ячем на вулицю. Юрко спіймав пса. Вони пішли додому. Юрко сховав м'яч в коробку." **Сфера розвитку:** спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно читає щонайменше одне речення; обнадійливо – дитина читає щонайменше одне просте речення або два чергові слова ("Юрко взяв м'яч", "Юрко має" або "великий м'яч"); незараховано – дитині не вдається прочитати два чергових слова або вона навіть не пробує цього зробити.

138. ЧИТАННЯ З КІЛЬКОМА ПОМИЛКАМИ

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №137 "Читання коротких речень" або вона отримала за це завдання результат "обнадійливо".

Матеріали: зошит для мовних вправ.

Процедура: під час проведення завдання №137 зверни увагу на те, чи дитина робить багато помилок під час читання.

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина читає текст, не роблячи багато помилок; в основному читає вільно та вдумується лише у важкі слова, опускає лише одне або два слова та робить менше трьох граматичних помилок; обнадійливо – дитина може прочитати майже весь текст, але робить багато помилок: опускає або погано читає цілі фрагменти довших речень; не читає вільно або вдумується в прості слова; незараховано – дитина пробує читати текст, але потребує підказки майже до кожного слова, дитині не вдається читати текст або вона навіть не пробує цього зробити.

139. ЧИТАННЯ ПОШЕПКИ З РОЗУМІННЯМ

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №137 "Читання коротких речень" або вона отримала результат "обнадійливо".

Матеріали: зошит для мовних вправ.

Процедура: коли дитина закінчить читання вголос тексту з завдання №137, попроси її прочитати текст пошепки. Почекай, коли дитина закінчить та задай їй такі питання:

1. Яких тваринок має Юрко? (kota та пса)
2. Чим грається Юрко? (м'ячем)
3. Хто побіг за м'ячем Юрка? (пес)

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно відповідає на два з трьох питань; обнадійливо – дитина правильно відповідає на одне питання; незараховано – дитині не вдається правильно відповісти на жодне питання або вона взагалі не пробує цього зробити.

140. ЧИТАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДОРУЧЕНЬ

але не робить жодного виразного жесту, щоб попросити про допомогу або потребує заохочення, щоб висловити потребу; незарховано – дитина взагалі не шукає допомоги.

62. РЕАКЦІЯ НА ШНУРІВКИ

Матеріали: шнурівки із зав'язаним на кінці вузликом.

Процедура: поклади шнурівки на стіл перед дитиною і заохоть, щоб вона ними бавилася.

Сфера розвитку: гра та зацікавлення предметами.

На що звернути увагу: під час проведення завдання зверни увагу, чи дитина реагує на шнурівки з підсиленою зацікавленістю або нехарактерно ними бавиться.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина реагує на шнурівки відповідно до свого віку розвитку; помірно невідповідна – реакція дитини на шнурівки є дещо відмінною від правильної. Дитина може підняти шнурівки, але нічого з ними не робити або не цікавитися ними.

в значній мірі невідповідна – реакція дитини є нетиповою. Дитина може кинути шнурівки, легко ними вдарити, махати або зовсім ними не цікавитися.

63. НАНИЗУВАННЯ НАМИСТИН ІЗ ОТВОРАМИ НА ШНУРІВКИ

Матеріали: два великих дві великі кульки з отворами та шнурівки з вузликом з однієї сторони.

Процедура: поклади кульки та шнурівки на стіл перед дитиною. Якщо після певного проміжку часу дитина має проблеми з розумінням або виконанням завдання, покажи, як слід зробити. Потім дай вказівку дитині, щоб вона нанизувала кульки на шнурівки.

Сфера розвитку: дрібна моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитині без великих труднощів вдається нанизувати на шнурівки щонайменше одну кульку; обнадійливо – дитині з труднощами вдається нанизувати на шнурівки щонайменше одну кульку або їй не вдається нанизувати кульки на шнурівки, але вона знає, які рухи слід виконати; незарховано – дитина пробує нанизувати кульки на шнурівки, але вона не знає, які рухи слід виконати або взагалі не пробує виконати завдання.

64. ГОЙДАННЯ КУЛЬОК НА ШНУРКАХ

Матеріали: дві великі кульки з отворами та шнурівки з вузликом з однієї сторони.

Процедура: нанижай кульки на шнурівки. Встань та дай вказівку дитині, щоб вона встала також. Візьми до рук шнурівки з кульками та погойдати кульками, як маятником. Подай дитині шнурівки з кульками та дай дитині вказівку, щоб їх розгойдала.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина гойдає кульки, як маятник; обнадійливо – дитина намагається розгойдати кульки (рухає шнурівками догори та донизу або гойдає ними короткими поривчастими рухами); незарховано – дитина не пробує гойдати кульки.

65. ЗНІМАННЯ ШЕСТИКУТНИКІВ З ДРОТИКА (НАПР. ДЛЯ ЧИСТКИ ЛЮЛЬКИ)

Матеріали: шість малих шестикутників з отворами та дротик довжиною біля 25 см (напр., для чистки люльки).

Процедура: поклади всі шестикутники на дротик та покажи дитині, як зняти один з них. Подай дитині шестикутники на дротик та дай вказівку, щоб вона їх зняла. Якщо треба, легко допоможи їй рукою. Якщо дитина має проблеми, притримай один кінець дротика в той час, коли дитина знімає шестикутники.

Сфера розвитку: дрібна моторика.

Завдання слід оминати та вважати незархованим, якщо дитині незарховано завдання №137 "Читання коротких речень" або вона отримала результат "обнадійливо" за це завдання.

Матеріали: зошит для мовних вправ, м'яч, коробка.

Процедура: м'яч та коробка повинні знаходитися на видному місці, на відстані руки дитини. Відкрий зошит на сторінці з текстом. Попроси дитину прочитати останнє речення та виконати дію, про яку йдеться в реченні ("Зроби те, що зробив Юрко" або "Зроби це сам").

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина кладе м'яч до коробки;

обнадійливо – дитина піднімає м'яч, але не кладе його до коробки; не зараховано – дитина не розуміє або не виконує доручення.

141. ВИКОНАННЯ ПОВСЯКДЕННИХ ДІЙ

Матеріали: контейнер для використаних предметів.

Процедура: під час проведення тесту встанови правило, що після закінчення завдання використані предмети слід відкласти до приготованого для цього кошика. Заохоть дитину допомагати тобі в цьому. Спостерігай, чи дитина дотримується цього правила та сама починає виконувати дії.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина швидко починає виконувати повсякденні дії і знає, що вона має робити без заохочення; обнадійливо – дитина починає виконувати повсякденні дії пізно або потребує частого заохочення; не зараховано – дитина не усвідомлює правила або не виконує дії.

142. МАХАННЯ РУКОЮ НА ПРОЩАННЯ

Завдання можна оминати та вважати зарахованим, якщо дитині зараховано завдання №41 "Наслідкування рухів великої моторики".

Матеріали: непотрібні.

Процедура: в певний момент тесту помахай дитині на слова "До побачення" та спостерігай за її реакцією. Вибери відповідний момент (кінець тестування або перед виходом із приміщення). Можеш також проводити це завдання під час гри з театральними ляльками, заохочуючи дитину до махання рукою ляльці на слова "До побачення".

Сфера розвитку: наслідування (рухове).

Оцінка виконання:

зараховано – дитина з легкістю махає рукою на слова "До побачення" у відповідь на жест дослідника; обнадійливо – дитина пробує помахати рукою, але їй бракує сил або чіткості, щоб це виконати; незарховано – дитина не пробує виконати жесту прощання і вона не виказує зацікавленості або розуміння цих дій.

143. РЕАКЦІЯ НА ЩИПАННЯ

Матеріали: непотрібні

Процедура: скажи дитині: "Зараз я тебе легко ущипну". Потім ущипни дитину настільки сильно, щоб вона відреагувала. Запитай в дитини: "Чи тебе боліло?", швидко пожалій дитину, якщо вона виглядає заклопотаною або здивованою. Запропонуй дитині, щоб вона тебе ущипнула.

Сфера поведінки: реакція на стимули (дотикові).

На що звернути увагу: під час проведення завдання зверни увагу, чи дитина реагує занадто бурхливо на делікатне пощипування; чи взагалі не реагує ані на делікатне пощипування, ані на сильніше; чи дає тобі зрозуміти, що щипання є болісним.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина реагує правильно, трохи "нис", може також говорити "перестань" або погодитися на щипання особи, що проводить

Оцінка виконання:

зараховано – дитина користується обома руками одночасно, однією рукою тримає дротик, а другою знімає шестикутники; обнадійливо – дитина знімає лише один або два шестикутники або послуговується лише однією рукою; незараховано – дитина не може або не хоче виконати завдання.

66. НАНИЗУВАННЯ ШЕСТИКУТНИКІВ НА ВСТАНОВЛЕНИЙ ВЕРТИКАЛЬНО КІЛОЧОК

Завдання можна оминати та вважати зарахованим, якщо дитині зарахували завдання №63 "Нанизування намистин на шнурівки".

Матеріали: вертикально встановлений на підставці кілочок та шість малих шестикутників.

Процедура: покажи, як нанизувати шестикутники на кілочок. Подай дитині шестикутники, притримай стояк та дай вказівку, щоб нанизала їх на кілочок.

Сфера розвитку: дрібна моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина без допомоги зуміє нанизати три шестикутники; обнадійливо – дитина нанизує один шестикутник або потребує

допомоги, щоб виконати завдання; незараховано – дитина не хоче або не може нанизати шести-

кутники на кілочок, незважаючи на притримування стояка.

67. КООРДИНАЦІЯ ДІЙ ОБОХ РУК

Матеріали: кружечки з отворами, папір, крейда, ножиці.

Процедура: спостерігай за дитиною під час: нанизування кружечків на шнурівки, різання паперу, розмальовування картинок або будь-якої іншої діяльності, яка вимагає користування обома руками. Зверни увагу на те, чи дитина користується обома руками одночасно (дитина однією рукою тримає шнурівку, а другою нанизує кульки; розмальовує картинку однією рукою, а другою притримує папір).

Сфера розвитку: мала моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина протягом усього часу скоординовано користується обома руками; обнадійливо – дитина не завжди користується двома руками

одночасно (знає, які рухи слід виконати, але інколи помиляється або не може добре скоординувати діяльність рук); незараховано – дитина не може або не пробує користуватися обома руками.

68. ПЕРЕКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТУ З РУКИ В РУКУ

Матеріали: пазли, кружечки, шнурівки.

Процедура: спостерігай за дитиною під час виконання завдань з кружечками та пазлами. Зверни увагу на те, чи дитина перекладає предмети з руки в руку.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина з легкістю перекладає предмети з руки в руку; обнадійливо – дитина інколи перекладає предмети з руки в руку; незараховано – дитина не може або не пробує перекладати предмети з руки в руку.

69. ЯК ТЕБЕ ЗВАТИ?

Матеріали: непотрібні.

Процедура: в довільний час проведення тесту запитай дитину: "Як тебе звати?" Заохоть дитину, щоб вона назвала своє ім'я та прізвище.

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина називає ім'я та прізвище; обнадійливо – дитина називає лише ім'я або зменшене ім'я; незараховано – дитина називає

дослідження; помірно невідповідна – дитина проявляє більшу вразливість, ніж можна було сподіватися або слабо реагує; в значній мірі невідповідна – дитина неправильно реагує на біль; може занадто багато плакати, пищати або не реагує взагалі. **144.**

ДОСЛІДЖЕННЯ ОТОЧЕННЯ,**ДЕ ПРОВОДИТЬСЯ ТЕСТ**

Сфера поведінки: гра та зацікавленість предметами.

На що звернути увагу: під час проведення завдання зверни увагу на те, як дитина реагує на оточення.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина правильно вивчає оточення; помірно невідповідна – дитина проявляє довготривале

занепокоєння або не займається вивченням оточення; в значній мірі невідповідна – дитина вивчає оточення занадто часто та занадто пильно; неприродна поведінка може полягати на частому повзанні, ходінні в одну та в другу сторону або доторканні до поверхні меблів, що знаходяться в кімнаті.

145. ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ТЕСТУВАННЯ

Сфера поведінки: гра та зацікавленість предметами.

На що звернути увагу: під час проведення завдання зверни увагу на те, як дитина реагує на матеріали для тестування; чи спонтанно цікавиться предметами; чи правильно користується матеріалами.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина правильно користується предметами, досліджує їх із зацікавленням, оглядає їх та доторкається до них; помірно невідповідна – дитина досліджує предмети занадто довго та користується тільки одним з органів чуттів, вона має проблеми із закінченням оглядання предметів або проявляє невелике зацікавлення предметами; в значній мірі невідповідна – дитина не цікавиться матеріалами або досліджує їх невідповідно (кидає ними, крутить їх, смочає, нюхає або дряпає; цікавиться лише певними частинами; занадто цікавиться відбитками світла).

146. ЗОРОВИЙ КОНТАКТ

Сфера поведінки: налагодження контактів та емоційні реакції.

На що звернути увагу: під час проведення завдання зверни увагу на те, чи дитина уникає зорового контакту з дослідником..

Оцінка поведінки:

відповідна – під час тесту дитина налагоджує відповідний зоровий контакт з дослідником; помірно невідповідна – контакт дитини з особою, що досліджує, є тимчасовим, незважаючи на те, що дитина зацікавлена спільною діяльністю; в значній мірі невідповідна – дитина протягом довгого часу занадто сильно уникає зорового контакту.

147. ЗОРОВА ЧУТЛИВІСТЬ

Сфера поведінки: реакції на подразники (зорові).

На що звернути увагу: під час проведення завдання зверни увагу на те, чи дитина проявляє надмірну зацікавленість зоровими стимулами або їх уникає.

Оцінка поведінки:

відповідна – зацікавленість імпульсами та зорова чутливість в нормі; помірно невідповідна – дитина звертає надмірну увагу на зорові імпульси або неприродно їх уникає; в значній мірі невідповідна – дитина проявляє виняткове або довготривале зацікавлення деякими матеріалами для тестування, предметами, кольорами, частинами кімнати і т.п.; дитина постійно уникає певних зорових імпульсів. Неприродна поведінка може полягати в укладанні предметів нетиповим чином, у надмірному зацікавленні відбиттям світла, в повертанні предметів або у відмові дивитися на них, коли дослідник просить про

інші імена або взагалі не відповідає.

70. ТИ ХЛОПЧИК ЧИ ДІВЧИНКА?

Матеріали: непотрібні.

Процедура: в довільний час проведення тесту, після проведення завдання №69 "Як тебе звати?", запитай дитину: "Ти хлопчик чи дівчинка?"

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно визначає свою стать; обнадійливо – дитина неправильно визначає свою стать або повторює останнє почуте слово; незараховано – дитина не відповідає.

71. СПОНТАННІ СПРОБИ ПИСЬМА

Матеріали: непотрібні.

Процедура: попроси дитину, щоб вона сіла за стіл. Розгорни зошит на чистій сторінці та поклади його перед дитиною. Подай дитині крейду та дай вказівку, щоб вона щось накреслила. Якщо після певного проміжку часу дитина нічого спонтанно не креслить, візьми крейду в дитини та продемонструй їй креслення. Віддай дитині крейду та накажи заново, щоб вона щось накреслила

Сфера розвитку: зорово-рухова координація.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина спонтанно креслить або ставить будь-який значок; обнадійливо – дитина креслить, але потребує продемонструвати, як треба виконати завдання; незараховано – дитина не може або не пробує нічого на-

креслити, незважаючи на те, що дії було продемонстровано.

72. ДОМІНУВАННЯ ОДНІЄЇ РУКИ

Матеріали: непотрібні.

Процедура: під час проведення завдань №73–79 (перемальовування, розмальовування, обведення фігур) зверни увагу на те, чи дитина виказує визначене домінування однієї руки. Запиши, якою рукою дитина бажає користуватися або якою рукою користується частіше. Виразне домінування однієї руки повинні вказувати передовсім старші діти.

Сфера розвитку: велика моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина виказує визначене домінування однієї руки; обнадійливо – домінування однієї руки не є достатньо виразним як на даний вік; незараховано – дитина не виказує домінування руки.

73. – 74. ПЕРЕМАЛЬОВУВАННЯ ЛІНІЙ ТА ФОРМ

Матеріали: зошит для вправ.

Процедура: відкрий зошит на відповідній сторінці та поклади його перед дитиною. Покажи дитині взірць для малювання, щоб вона його перемальовала. Дозволь дитині спробувати трічі. Якщо після певного часу дитина має проблеми з розумінням або виконанням завдання, продемонструй його. Потім дай вказівку дитині, щоб виконала завдання заново. Під час проведення цього завдання спостерігай, якою рукою дитина користується частіше та оціни завдання №72 "Домінування руки".

Сфера розвитку: зорово-рухова координація.

ПЕРЕМАЛЬОВУВАННЯ ВЕРТИКАЛЬНОЇ ЛІНІЇ (73.)

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №71 "Спонтанні спроби письма".

Оцінка виконання:

це.

148. СЛУХОВА ЧУТЛИВІСТЬ

Сфера поведінки: реакції на імпульси (слухові).

На що звернути увагу: під час проведення завдання зверни увагу на те, чи дитина проявляє нетипову слухову чутливість; чи є занадто розсіяною через зовнішні подразники; чи ігнорує слухові імпульси.

Оцінка поведінки:

відповідна – слухова чутливість в нормі; помірно невідповідна – дитина є інколи розсіяною через звуки або не реагує на них; в значній мірі невідповідна – дитина надмірно звертає увагу на звуки ззовні і легко втрачає сконцетрованість; реакція на звуки ззовні є незвичайною (дитина є надзвичайно байдужою або занадто вразливою).

149. ЗАЦІКАВЛЕННЯ НЕРІВНОЮ ПОВЕРХНЕЮ ПРЕДМЕТІВ

Сфера поведінки: реакції на стимули (дотикові).

На що звернути увагу: під час проведення завдання зверни увагу на те, як дитина реагує на нерівну поверхню предметів; чи надмірно цікавиться дотиком до деяких поверхонь.

Оцінка поведінки:

відповідна – зацікавлення поверхнею предметів в нормі; помірно невідповідна – дитина надзвичайно концентрується на дотику до предметів або уникає їх, але в обох випадках цю поведінку можна змінити; в значній мірі невідповідна – дитина проявляє занадто велике зацікавлення поверхнею предметів. Нетипова поведінка може полягати у незвичайному потиранні предметів до обличчя, довготривалому або частому утримуванні в руці предметів із нерівною поверхнею (м'які кубики, м'які іграшки), у сильному небажанні доторкнутися до деяких предметів.

151. ЗАЦІКАВЛЕННЯ ЗАПАХОМ

Сфера поведінки: реакції на стимули (запаху).

На що звернути увагу: спостерігай, чи дитина цікавиться запахом предметів. **Оцінка поведінки:**

відповідна – зацікавлення дитини запахом в нормі; помірно невідповідна – дитина дещо більше цікавиться запахами; в значній мірі невідповідна – дитина проявляє надмірне зацікавлення запахом матеріалів, що використовуються для проведення тесту.

152. НАЛАГОДЖЕННЯ ПОЧУТТЄВИХ

КОНТАКТИВСфера поведінки: налагодження контактів та емоційні реакції.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, якою є якість відчуття дитини, і на те, чи емоційні реакції дитина відповідають вікові. Спостерігай, чи дитина відповідно налагоджує контакт з дослідником.

Оцінка поведінки:

відповідна – емоційні реакції дитини на оточення і на співпрацю з дослідником є правильними помірно невідповідна – емоційні реакції дитини під час тестування є дещо нехарактерними або дитина є майже байдужою; в значній мірі невідповідна – під час тестування дитина реагує емоційно неправильно. До нетипової поведінки можуть належати: незмінний вираз обличчя, надмірна загальмованість або нервовий сміх, раптові необґрунтовані зміни виразу обличчя, гримаси обличчя або загальний брак емоційних реакцій.

153. ПОВЕДІНКА ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАННЯ

зараховано – під час трьох спроб дитина перемальовує щонайменше одну вертикальну лінію і не потребує показу, щоб це виконати. Лінія може бути майже вертикальною, з близькою до взірця довжиною; обнадійливо – дитина пробує перемалювати вертикальну лінію, але замість неї малює криву лінію, скривлену, скоріше горизонтальну, ніж вертикальну, малює вертикальну лінію, але коротшу від взірця, малює вертикальну лінію, але додає до неї інші елементи (обмальовує лінію колом).

незараховано – дитині не вдається або вона не пробує перемалювати вертикальну лінію (тримає крейду на папері, але не малює).

ПЕРЕМАЛЬОВУВАННЯ КОЛА (74.)

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №71 "Спонтанні спроби креслення".

зараховано – дитина перемальовує коло і не потребує показу, щоб це виконати.

обнадійливо – дитина пробує перемалювати коло, але малює фігуру, яка нагадує багатокутник або відкритий овал, малює спіральним рухом кілька овалів, що накладаються, потребує показу, щоб виконати це завдання.

незараховано – дитині не вдається або вона не пробує перемалювати коло; намальована фігура зовсім не нагадує коло (Приклади зарахування в додатку 3).

75. ПЕРЕМАЛЬОВУВАННЯ КВАДРАТА

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №73 "Перемальовування вертикальної лінії".

Оцінка виконання:

зараховано – дитина перемальовує квадрат щонайменше один раз протягом трьох спроб і не потребує показу, щоб виконати це завдання. Квадрат повинен бути фігурою замкненою без великих переривань на жодному боці. Чотири сторони повинні бути більшменш рівними, а кути наближені до прямих. Лінії можуть бути злегка хвилястими, обнадійливо – дитина пробує перемалювати квадрат, але він не є замкненою фігурою. Сторони виразно нерівні, кути не є наближеними до прямих або лінії є виразно хвилястими, або ж дитина потребує показу, щоб розпочати чи закінчити це завдання. незараховано – дитині не вдається або вона не перемальовує квадрат або ж вона малює фігуру, яка не нагадує квадрат (Приклади зарахування в додатку 3).

76. ПЕРЕМАЛЬОВУВАННЯ ТРИКУТНИКА

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №73 "Перемальовування вертикальної лінії".

Оцінка виконання:

зараховано – дитина перемальовує трикутник щонайменше один раз протягом трьох спроб і не потребує показу, щоб виконати це завдання; обнадійливо – дитина пробує перемалювати трикутник, але він не є замкненою фігурою, кути не є правильно сформованими або лінії є виразно хвилястими; потребує показу, щоб розпочати або виконати завдання.

незараховано – дитині не вдається або вона не може виконати завдання, або ж намальована фігура зовсім не нагадує трикутник (Приклади зарахування в додатку 3).

77. ПЕРЕМАЛЬОВУВАННЯ РОМБУ

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №73 "Перемальовування вертикальної лінії".

Оцінка виконання:

зараховано – дитина перемальовує квадрат щонайменше один раз протягом трьох спроб і не потребує показу, щоб виконати це завдання. Ромб повинен бути фігурою замкненою без великих переривань на жодній зі сторін; сторони повинні бути скоріше прямими та більшменш рівної довжини; обнадійливо – дитина пробує перемалювати

Сфера поведінки: гра та зацікавленість предметами.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи дитина починає поводити себе хаотично під час наслідування, виконання завдання або усної відповіді.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина приступас до виконання завдання впорядковано та виконує більшість завдань відповідно до рівня розвитку; помірно невідповідна – дитина не завжди чинить організовано та часто потребує допомоги або відповіді дослідника;

в значній мірі невідповідна – дитина не усвідомлює того, що слід робити, або того, що завдання виконане, або їй не вдається виконати завдання логічно впорядкованим чином; дитині не вдається сконцентрувати увагу, вона веде себе по-різному та нетипово (зіскакує зі столу, галасує, робить гримаси, махає руками, обертається довкола).

154. ПОШУКИ ДОПОМОГИ ДОСЛІДНИКА

Сфера поведінки: налагодження контакту та емоційні реакції.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи дитині вдається або хочеться попросити про допомогу під час виконання завдання або реалізації власних потреб (коли зав'яже чоботи, п'є напій, бере потрібний предмет, користується туалетом). Зверни увагу на те, чи дитина вимагає занадто великої допомоги як на свій вік.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина робить відповідний жест або просить про допомогу; помірно невідповідна – дитина нехарактерним чином або рідко

просить про допомогу; в значній мірі невідповідна – дитина ніколи не просить (або не робить жесту) про допомогу, навіть якщо їй потребує; дитина вимагає занадто великої допомоги.

155. РЕАКЦІЇ НА ПЕРЕЛЯК

Сфера поведінки: налагодження контакту та емоційні реакції.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи дитина реагує правильно в ситуаціях, які викликають переляк або не боїться взагалі тоді, коли б така реакція була природною. Зверни увагу, чи реакції дитини є перебільшеними або необґрунтованими. Стеж, як дитина реагує на розлуку з батьками.

Увага: для молодших дітей існує в певній мірі обґрунтоване занепокоєння та переляк в ситуації розлуки з батьками. Оцінюючи поведінку дитини, добре взяти до уваги характерні риси її особистості, наприклад несміливість. Треба також пам'ятати про те, що деякі діти частіше, ніж інші знаходилися в ситуаціях, де не було батьків.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина проявляє реакції переляку відповідно до віку та ситуацій; їй можна легко заспокоїти; помірно невідповідна – дитина проявляє більше занепокоєння, ніж очікується від дитини на даному рівні розвитку; в значній мірі невідповідна – дитина не проявляє переляку в ситуації, коли така реакція була би природною або вона занадто сильно боїться і важко її заспокоїти.

156. РУХИ ТА МАНЕРИ

Сфера поведінки: реакції на імпульси (кінестетичні).

На що звернути увагу: зверни увагу на те, яким чином дитина використовує можливості свого тіла під час неорганізованої гри та під час виконання завдань.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина не проявляє нетипової, повторюваної поведінки та рухів (стереотипів), хоча може мати невеликі проблеми з координацією; помірно невідповідна – дитина інколи нетипово використовує

можливості свого тіла; в значній мірі невідповідна – дитина особливо використовує можливості свого тіла, виконуючи нетипові, повторювані

ромб, але він не є замкненою фігурою, має виразно нерівні сторони або лінії є злегка хвилястими; незарховано – дитині не вдається або вона не пробує перемалювати ромб або малює фігуру, яка зовсім не нагадує ромб (Приклади зарахування в додатку 3).

78. РОЗМАЛЬОВУВАННЯ КАРТИНОК

Завдання слід оминати та вважати незархованим, якщо дитині незарховано завдання №71 "Спонтанні спроби креслення".

Матеріали: зошит для вправ та крейда

Процедура: відкрий зошит для вправ у місці, де знаходиться малюнок зайчика. Дай вказівку дитині розмалювати хвіст, вуха та лапки зайчика. Дитина не повинна розмалювати весь малюнок.

Сфера розвитку: зорово-рухова координація.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина точно в межах малюнка розмалює хвіст, вуха та лапи зайчика; обнадійливо – дитина старасться розмалювати зайчика точно в межах малюнка, але їй це не вдається і вона розмалює поза контурами; незарховано – дитині не вдається або вона взагалі не пробує розмалювати малюнок в межах контурів або малює по цілій сторінці.

79. ОБВЕДЕННЯ КРАЮ ФІГУР

Завдання можна оминати та вважати зарахованим, якщо дитині зараховано або вона отримала обнадійливу оцінку за завдання №74–77 "Перемальовування фігур". **Матеріали:** зошит для вправ та крейда

Процедура: дай вказівку дитині провести лінію по краю кола, квадрата, трикутника, ромба. Якщо вона не зможе провести лінії по краю крейдою, покажи їй, як можна замалювати край фігур вказівним пальцем та дай дитині вказівку зробити так само. Якщо треба, то допоможи дитині рукою або використай усні вказівки або жести.

Сфера розвитку: зорово-рухова координація.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина обмалює крейдою або пальцем принаймні три фігури і не потребує проведення руки; обнадійливо – дитина обмалює щонайменше одну фігуру або потребує допомоги, щоб виконати завдання; незарховано – дитина не може або не виконує завдання.

80. ПРИПАСУВАННЯ ЛІТЕР

Матеріали: планшет з літерами алфавіту (в зошиті вправ) та дев'ять карток з літерами алфавіту (Н, Р, О, М, Я, К, У, С, П).

Процедура: відкрий зошит вправ на планшеті з літерами та поклади його перед дитиною. Подай дитині літеру С і вкажи на планшет. Попроси дитину припасувати літеру до відповідної літери на планшеті ("Поклади літеру на відповідному місці"). Повтори дії з рештою літер, вибираючи їх випадково. Подавай дитині по одній літері кожного разу. Якщо дитина на початку має труднощі, продемонструй завдання на прикладі літери С. Потім подай літеру С дитині та дай їй вказівку припасувати її до відповідної літери на планшеті.

Сфера розвитку: зорово-рухова координація.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина припасує всі дев'ять літер; обнадійливо – дитина припасує щонайменше дві літери; незарховано – дитині не вдається або вона не може припасувати жодної літери.

81. НАЗИВАННЯ ЛІТЕР

Матеріали: дев'ять карток з літерами.

Процедура: поклади літеру на стіл перед дитиною та вкажи на довільну літеру. Запитай дитину: "Яка це літера?" Повтори ту саму дію з рештою літер. Якщо дитина має проблеми з розумінням завдання, назви першу літеру.

Сфера розвитку: спілкування, активне мовлення.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно розпізнає всі дев'ять літер; обнадійливо

рухи (обертання, качання).

157. УСВІДОМЛЕННЯ ПРИСУТНОСТІ ОСОБИ, ЩО ДОСЛІДЖУЄ

Сфера поведінки: налагодження контактів та емоційні реакції.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи дитина усвідомлює присутність особи, що досліджує її, чи реагує на її голос, налагоджує зоровий контакт, реагує на схвалення та усмішку.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина відповідно реагує на присутність особи, що досліджує. Налагоджує зоровий контакт, слухає голос, усміхається; помірно невідповідна – дитина проявляє брак певної суспільної поведінки, напр., не налагоджує зорового контакту, рідко самостійно розпочинає спільну діяльність. Потрібним є неодноразове втручання для того, щоб заохотити дитину до налагодження контакту; в значній мірі невідповідна – дитина не усвідомлює присутності особи, що досліджує, або майже не реагує на його присутність. Дитина тримається в стороні і, здається, забуває про дослідника. Завжди необхідним є втручання для того, щоб заохотити дитину до налагодження контакту.

158. СПІВПРАЦЯ З ДОСЛІДНИКОМ

Сфера поведінки: налагодження контактів та емоційні реакції.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи дитина співпрацює з дослідником та чи дає знати, що не розуміє доручення або не знає, як їх виконати. **Оцінка поведінки:**

відповідна – якщо дитина розуміє та може виконати доручення дослідника, виконує їх та пробує співпрацювати. Дитина дає знати, що доручення неясні або що вона має труднощі з їхнім виконанням; помірно невідповідна – дитина є дещо негативно налаштованою й інколи співпрацює з дослідником, а інколи відмовляється від співпраці; в значній мірі невідповідна – дитина має занадто негативне відношення до дослідження, вона не старасться співпрацювати з особою, що проводить його.

159. ВМІННЯ КОНЦЕНТРУВАТИ УВАГУ

Сфера поведінки: гра та зацікавлення предметами.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи дитина слухає дослідника та є сконцентрованою під час виконання завдання відповідно до свого біологічного віку. Спостерігай, чи дитина є занадто ображеною або нервовою, коли дослідник просить уваги або коли завдання вимагає сконцентрованості.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина має відповідне вміння концентрувати увагу (слід пам'ятати про те, що молодші діти мають менші можливості концентрації уваги, ніж старші); помірно невідповідна – дитина має обмежені та характерні

для молодшого віку можливості концентрувати увагу; в значній мірі невідповідна – дитині не вдається концентрувати увагу і вона не є в стані ані співпрацювати з дослідником, ані виконувати простого завдання; дитина дуже легко втрачає концентрацію при виконанні завдання і не проявляє розуміння, коли дослідник просить про увагу.

160. РЕАКЦІЯ НА РАПТОВІ ЗМІНИ

Сфера поведінки: налагодження контактів та емоційні реакції.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, як дитина реагує, коли в неї відбирають приємні їй предмети або коли вона переходить до іншого завдання. Спостерігай, чи дитина є занадто ображеною або нервовою.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина добре переносить перехід до іншого завдання та не є надмірно засмученою, коли в неї відбирають її улюблений предмет; помірно невідповідна – дитина має серйозні труднощі з переходом до іншого завдання або з відмовою від улюбленого

– дитина правильно розпізнає щонайменше одну літеру або називає всі літери так само (говорить, що всі літери Н); незараховано – дитині не вдається правильно назвати жодної літери або вона взагалі не пробує цього зробити.

82. ПАСИВНЕ РОЗПІЗНАВАННЯ ЛІТЕР

Матеріали: дев'ять карток з літерами.

Процедура: після проведення завдання №81 розклади картки з літерами на столі. Назви одну з літер та попроси дитину, щоб вона тобі її подала ("Подай мені літеру С"). Відклади літеру, яку тобі подала дитина. Повтори ту саму дію з рештою літер. Не забувай завжди відкладати літеру, а після цього попроси про нову. Дитина може лише доторкнутися або вказати на літеру, замість того, щоб її подавати. Важливим є, щоб відповідь була чіткою.

Сфера розвитку: пізнавальна діяльність.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно доторкається або подає дев'ять літер з першого разу; обнадійливо – дитина правильно доторкається або подає щонайменше дві літери; незараховано – дитині не вдається правильно розпізнати жодної літери або вона взагалі не пробує цього зробити.

83. ПЕРЕПИСУВАННЯ ЛІТЕР

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №73 "Перемальовування вертикальної лінії".

Матеріали: зошит вправ та крейда.

Процедура: відкрий зошит на сторінці, на якій знаходиться ряд літер (А, Л, В, У, Е, Ф, П) та поклади перед дитиною. Вкажи на першу літеру та попроси дитину, щоб вона написала її сама ("Напиши це сама"). Дитина повинна писати літери безпосередньо під зразком.

Сфера розвитку: зорово-рухова координація.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно переписує сім літер; обнадійливо – дитина правильно пише щонайменше одну літеру, котру можна розпізнати; незараховано – дитині це не вдається або вона взагалі не пробує переписати жодної літери, або ж ставить значки, яких не можна розпізнати.

84. МАЛЮВАННЯ ПОСТАТІ

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №73 "Перемальовування вертикальної лінії".

Матеріали: зошит вправ та крейда.

Процедура: відкрий зошит на чистій сторінці та поклади його перед дитиною. Скажи: "Намалюй людину" або "Намалюй хлопця (дівчинку)". Якщо після певного проміжку часу дитина не починає малювати постатей, продемонструй їй малювання (поясни дитині, що малюнок не повинен бути важким, але щоб вона не малювала постатей людини в формі декількох рисочок). Потім дай дитині вказівку, щоб вона намалювала постать. Якщо малюнок дитини не закінчено (подивись критерії оцінки), запитай дитину: "Чи ти вже закінчив?" Не підказуй дитині, чого бракує та не пропонуй їй жодних ідей. Дай дитині хвилю часу на закінчення малюнка.

Сфера розвитку: дрібна моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина виразно малює особу (голову, тулуб, плечі та ноги і щонайменше одну деталь обличчя). Дитина не потребує демонстрування, як виконати завдання, обнадійливо – дитина пробує намалювати постать, але малюнок не є повноцінним (малює саму голову з ногами, що відходять від неї) або потребує показати, як виконати завдання; незараховано – дитині це не вдається або вона взагалі не пробує намалювати постать людини, або ж малюнок зовсім не нагадує людину.

85. НАПИСАННЯ ІМЕНІ

предмету; в значній мірі невідповідна – дитина погано переносить перебої з іграми або зміни. Може відреагувати на втручання плачем, криком, маханням руками, гримасами обличчя, вибухом злості, вдаранням голови об стіну.

161. ІНТОНАЦІЯ ТА МОДУЛЯЦІЯ ГОЛОСУ

Сфера поведінки: мовлення.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи мовлення дитини є нетиповим.

Увага: завдання оцінюємо як "н.стос.", це означає, що не стосується дитини, яка не говорить або яка має менше двох років. **Оцінка поведінки:**

відповідна – інтонація мовлення дитини є нормальною, диференційованою, відповідно голосною та відповідно швидкою; помірно невідповідна – мовлення дитини характеризується невеликою диференцією забарвлення звуків та висоти тону, нетиповою силою або занадто вільним, занадто швидким або занадто змінним темпом; в значній мірі невідповідна – мовлення дитини є нетиповим і характеризується нетиповим забарвленням звуків та модуляцією голосу, є монотонним та механічним. Дитина говорить співаючи, хрипло або користується високими тонами.

162. НЕЗРОЗУМІЛЕ МОВЛЕННЯ

Сфера поведінки: мовлення.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи дитини вимовляє слова, які не мають значення або неартикульовані звуки. Оцінка: "н.стос." – завдання, що не стосується дитини до 18 міс.

життя та дітей, які не говорять.

Поведінка:

відповідна – дитина говорить правильно; помірно невідповідна – дитина інколи видає неартикульовані звуки або вимовляє незрозумілі слова; в значній мірі невідповідна – дитини часто видає неартикульовані звуки, говорить незрозумілі слова або це головний спосіб спілкування дитини, незважаючи на те, що дитині вже є понад 18 місяців.

163. ВЖИВАННЯ СЛІВ

Сфера поведінки: мовлення.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи дитина вживає слова та вирази, які не мають значення.

Оцінка: "н.стос." означає, що не стосується дитини до 18 міс. та дітей, які не говорять.

Поведінка:

відповідна – дитина вживає слова відповідно до ситуації та свого віку, користується мовленням для спілкування; помірно невідповідна – дитина спілкується словами на дещо нижчому рівні, але частина розповідей відповідає ситуації; в значній мірі невідповідна – дитина невідповідно вживає слова та вирази та невдало спілкується (словесні схеми не є ефективним джерелом висловлювання своїх потреб та прагнень). Дитина не вживає слів для того, щоб порозумітися. До словесних схем належать повторювання зворотів та звуків, почутих по телебаченню, або постійне використання невідповідних слів для опису ситуацій та предметів.

164. СВОЄРІДНЕ ВЖИВАННЯ МОВИ ТА КОРИСТУВАННЯ "ДИВНОЮ МОВОЮ"

Сфера поведінки: мовлення.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи дитини часто користується надзвичайно "дивною мовою" (мовлення є неупорядкованим та незрозумілим) або користується своєрідною мовою (мовлення, характерне для даної особи).

Оцінка: "н.стос." означає, що це не стосується дитини до 18 міс. та дітей, які не говорять.

Завдання слід оминати та вважати незарахованим, якщо дитині незараховано завдання №83 "Переписування літер".

Матеріали: зошит вправ та крейда.

Процедура: відкрий зошит на чистій сторінці та поклади його перед дитиною. Скажи: "Напиши своє ім'я". Якщо після певного проміжку часу дитина не починає писати, напиши друкованими літерами ім'я дитини. Заново дай дитині написати своє ім'я.

Сфера розвитку: пізнавальні дії.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина правильно пише своє ім'я та не потребує показу, щоб це зробити; обнадійливо – дитина пробує написати своє ім'я, але пише його неточно або не до кінця (пише тільки одну літеру імені, переставляє літери, пише ім'я навпаки, запише його помилково) або потребує показати, щоб виконати це завдання; незараховано – дитина не пише жодної літери свого імені.

86. РІЗАННЯ ПАПЕРУ НОЖИЦЯМИ

Матеріали: ножиці та папір.

Процедура: покажи дитині, як слід різати папір ножицями. Подай дитині матеріали та дай їй вказівку, щоб вона зробила так само.

Сфера розвитку: дрібна моторика.

Оцінка виконання:

зараховано – дитина ріже папір ножицями (нарізає папір або вирізає клаптик паперу); обнадійливо – дитина не ріже паперу, але знає рухи, які слід виконати; незараховано – дитина пробує різати папір, але не знає рухів, які слід виконати або не пробує виконати завдання.

87. і 88. РОЗПІЗНАВАННЯ ДОТИКОМ ПРЕДМЕТІВ, СХОВАНИХ В МІШЕЧКУ

Увага: завдання оцінюється як два елементи, що стосуються двох сфер розвитку: №87 стосується дрібної моторики, №88 стосується розуміння мови.

Матеріали: мішечок, олівець, кубик, крейда, м'ячик, монета.

Процедура: поклади мішечок з предметами перед дитиною. Попроси дитину, щоб вклала до нього руку та не дивлячись подала тобі предмет, про який ти просиш. Попроси, наприклад, щоб дитина, не заглядаючи до мішечка, подала тобі олівець. Цю дію повтори з рештою предметів. Не забувай вклати кожен предмет назад до мішечка, а після цього просити про новий. Якщо дитині не вдається подати названого предмету, дослідник може допомогти дитині, одночасно показуючи предмет, про який просить.

171. СПОНТАННЕ СПІЛКУВАННЯ

Сфера поведінки: мовлення.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи мова служить дитині для спілкування та чи вона вживається у відповідних ситуаціях. Спостерігай, чи дитині вдається або не вдається відповідати на питання. Зверни увагу, чи висловлювання дитини є спонтанними та диференційованими.

Оцінка: "н.стос." – завдання не стосується дітей до 18 міс.

Поведінка:

відповідна – мова служить дитині для вираження думок та задавання питань. Висловлювання дитини є спонтанними та диференційованими; помірно невідповідна – дитина рідко користується мовою спонтанно або відповідає на питання несміливо, але її можна заохотити до відповіді в обмежений період; в значній мірі невідповідна – дитина не користується мовою для спонтанного спілкування та відповідно до ситуацій або вперто говорить на ту саму тему.

172. МОТИВАЦІЯ ПРЕДМЕТНИМИ ВИНАГОРОДАМИ ТА ЛАСОЦАМИ

Сфера поведінки: гра та зацікавлення предметами.

Поведінка:

відповідна – дитина вживає слова та вирази відповідно до ситуації; помірно невідповідна – дитина інколи вживає слова без значення, але також користується і зрозумілою мовою; в значній мірі невідповідна – дитина часто користується словами та виразами без значення або використовує мову своєрідним чином, застосовуючи вигадані або метафоричні вирази ("Загаси світло" замість "Залиш мене").

165. ВІДТЕРМІНОВАНА ЕХОЛАЛІЯ

Сфера поведінки: мовлення.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи дитина невідповідно або з певним запізненням повторює слова та вирази.

Оцінка: "н.стос." – завдання не стосується дітей до 18 міс. та дітей, які не говорять.

Поведінка:

відповідна – дитина не повторює слів та виразів, почутих раніше, хіба що якщо цього вимагає ситуація; помірно невідповідна – дитина інколи нетипово повторює кінцеві слова та вирази, почуті раніше; в значній мірі невідповідна – дитина часто та в невідповідний момент повторює слова та вирази, почуті раніше.

166. БЕЗПОСЕРЕДНЯ ЕХОЛАЛІЯ

Сфера поведінки: мовлення.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи дитина правильно повторює звороти та вирази, почуті трохи раніше.

Оцінка: "н.стос." – завдання не стосується дітей до 18 міс. та дітей, які не говорять.

Поведінка:

відповідна – дитина не повторює слів, почутих трохи раніше, якщо цього не вимагає ситуація; помірно невідповідна – дитина інколи неправильно вживає слова та вирази, почуті трохи раніше; в значній мірі невідповідна – дитина часто та невідповідно до ситуації повторює слова та вирази, почуті трохи раніше.

167. НЕВПИННЕ НАСЛІДУВАННЯ ЗВУКІВ ТА СЛІВСФЕРА поведінки: мовлення.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи дитина невпинно повторює слова та звуки

Оцінка: "н.стос." – не стосується дитини до 18 міс. та дітей, які не говорять. **Поведінка:**

відповідна – дитина не повторює невпинно жодних звуків та слів; помірно невідповідна – дитина інколи повторює ті самі звуки та слова; в значній мірі невідповідна – дитина часто та тривало повторює деякі звуки та слова.

168. ВЖИВАННЯ ЗАЙМЕННИКІВ

Сфера поведінки: мовлення.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи дитина правильно вживає займенники. Якщо ні, то обстеж, чи причиною не є вік або плутання.

Оцінка: "н.стос." – не стосується дітей до трьох років, дітей які не можуть ще вживати особових займенників та дітей, у яких ще нерозвинена мова.

Поведінка:

відповідна – дитина правильно вживає займенники; помірно невідповідна – дитина інколи плутає займенники "я" і "ти", "він" та "вона" або говорить про себе, вживаючи імена, а не займенники "я", "мій"; в значній мірі невідповідна – дитина часто плутає займенники та не розуміє їх.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи дитина цікавиться винагородами (іграшки, книжка, цукерки, сік) та чи винагороди сприяють її діяльності. Спостерігай, чи гра є дитині приємною, чи їй приємні переваги смаку та запаху продуктів.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитина проявляє постійне зацікавлення предметними винагородами (ласощі та улюблені іграшки спонукають дитину діяти) або ж вона має внутрішню потребу виконання завдання та не очікує її не потребує винагород; помірно невідповідна – винагороди частково мотивують

дитину діяти, але вони не в стані підтримати її зацікавленості; в значній мірі невідповідна – предметні винагороди та ласощі не заохочують дитину до дії, не викликають її зацікавленості завданням.

169. ВИРАЗНІСТЬ МОВЛЕННЯ

Сфера поведінки: мовлення.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи мова дитини є незрозумілою через труднощі з артикуляцією, вимовою або через плутання звуків.

Оцінка: "н.стос." – не стосується дітей до двох років та дітей, які не говорять. **Поведінка:**

відповідна – мова дитини є чіткою та зрозумілою, дитина не плутає звуків; помірно невідповідна – мову дитини до певної міри важко

зрозуміти через артикуляцію, вимову, плутання звуків; в значній мірі невідповідна – мова дитини є незрозумілою через неправильну артикуляцію, погану вимову та слугування звуків.

173. МОТИВАЦІЯ ПОХВАЛОЮ

Сфера поведінки: налагодження контактів та емоційні реакції.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи дитина зацікавлена у похвалі чи усвідомлює її.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитині подобається похвала, яка мотивує її до дії; помірно невідповідна – дитина майже не реагує на похвалу; в значній мірі невідповідна – дитина не реагує або реагує негативно на похвалу дослідника.

174. ВНУТРІШНЯ МОТИВАЦІЯ

Сфера поведінки: гра та зацікавленість предметами.

На що звернути увагу: зверни увагу на те, чи змагання закликає дитину до діяльності та чи дитина проявляє природну потребу виконання до кінця якогось завдання.

Оцінка поведінки:

відповідна – дитину мотивує до діяльності бажання закінчити завдання; дитина цікавиться виконуваним завданням відповідно до свого віку розвитку; помірно невідповідна – дитина проявляє обмежені та змінювані

зацікавлення при виконанні завдання; в значній мірі невідповідна – дитина не цікавиться виконанням завдання або виконання завдання не є їй приємним.